

Värnamo stad, yttre områden

Kulturhistorisk inventering och karakterisering,
Värnamo stad i Värnamo kommun, Jönköpings län

Värnamo stad, yttre områden

Kulturhistorisk inventering och karakterisering,
Värnamo stad i Värnamo kommun, Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 2019-262

Rapport och foto: Britt-Marie Börjesgård & Anders Franzén

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Tryck: Digital distribution

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2020

Innehåll

Inledning	5
Avgränsningar	5
Rapportens uppläggning	5
Områdesnyckel	7
Definition av kulturmiljövärden	8
Dokumentvärden	8
Upplevelsevärden	8
Förstärkande, övergripande motiv	9
Lagstiftning	10
Plan- och bygglagen – PBL	10
Kulturmiljölagen – KML	11
Miljöbalken – MB	11
Klassning av kulturhistoriska värden	12
Kort allmän stadshistorik	13
Värnamos äldsta historia	13
Ny stadsplan	14
Industribebyggelse	16
Stadens växt och utbredning	16
Beskrivning och analys för respektive område	18
Området Apladalen	18
Området Östermalm	20
Området Rörstorp	24
Området Bredastens trafikplats/Sydsvenska krysset	30
Området Vrån	32
Området Nylund/Amerika	38
Området kring Nydalavägen	42
Norra kyrkogården och Enehagsområdet	46
Området längs Jönköpingsvägen söder om väg 151	52
Området Margretelund	60
Norregård – området nordväst om järnvägen	64
Centrala delarna väster om järnvägen	68
Området söder om Halmstadsvägen, norr om Gränsgatan	78
Området Västhorja	86
Hornaryd/Vitarör /Sörsjö industri- och handelsområde	100
Området Mossle söder om Gränsgatan	104
Området Karlsdal /Mosslevägen	110
Administrativa uppgifter	117
Referenser	117
Arkiv	117
Kartmaterial	117
Referenser på webben	118
Otryckta källor	118
Tryckta källor och litteratur	118
Register	120

Inledning

På uppdrag av Samhällsbyggnadsförvaltningen inom Värnamo kommun har Jönköpings läns museum tagit fram föreliggande inventering och karakterisering för de yttre delarna av Värnamo stad. Fältarbetet har genomförts under vintern 2020. Resultatet har fortlöpande diskuterats med uppdragsgivaren och sammanställts senvintern 2020.

Föreliggande inventering och karakterisering är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara till hjälp och vägledning vid bevarande och utveckling av de yttre delarna av Värnamo stad. Arbetet har sin utgångspunkt i utredningar och kunskapsunderlag som genomförts under senare decennier. Exempel på dessa är kulturhistoriska utredningar och inventeringar som utförts av Jönköpings läns museum på uppdrag av Värnamo kommun utförda 1981 respektive 1999. Kulturnämnden i Värnamo tog fram skriften Värnamo – se staden 1992, vilken är en allmän presentation av stadens centrala delar och dess bebyggelse. Utöver detta underlag har ett fåtal utredningar med fokus på endast enskilda byggnader publicerats under åren.

Parallellt med arbetet med föreliggande rapport har också genomförts en bebyggelseinventering som med digitala metoder anggett de byggnader som är värdefull från kulturhistorisk synpunkt. Resultatet av denna inventering finns tillgängligt i kommunens digitala GIS-skikt.

Utredningsarbetet i samband med föreliggande rapport har skett i nära samråd med Samhällsbyggnadsförvaltningen. För ytterligare upplysningar kring utredningen hänvisas därför till denna avdelning inom Värnamo kommun.

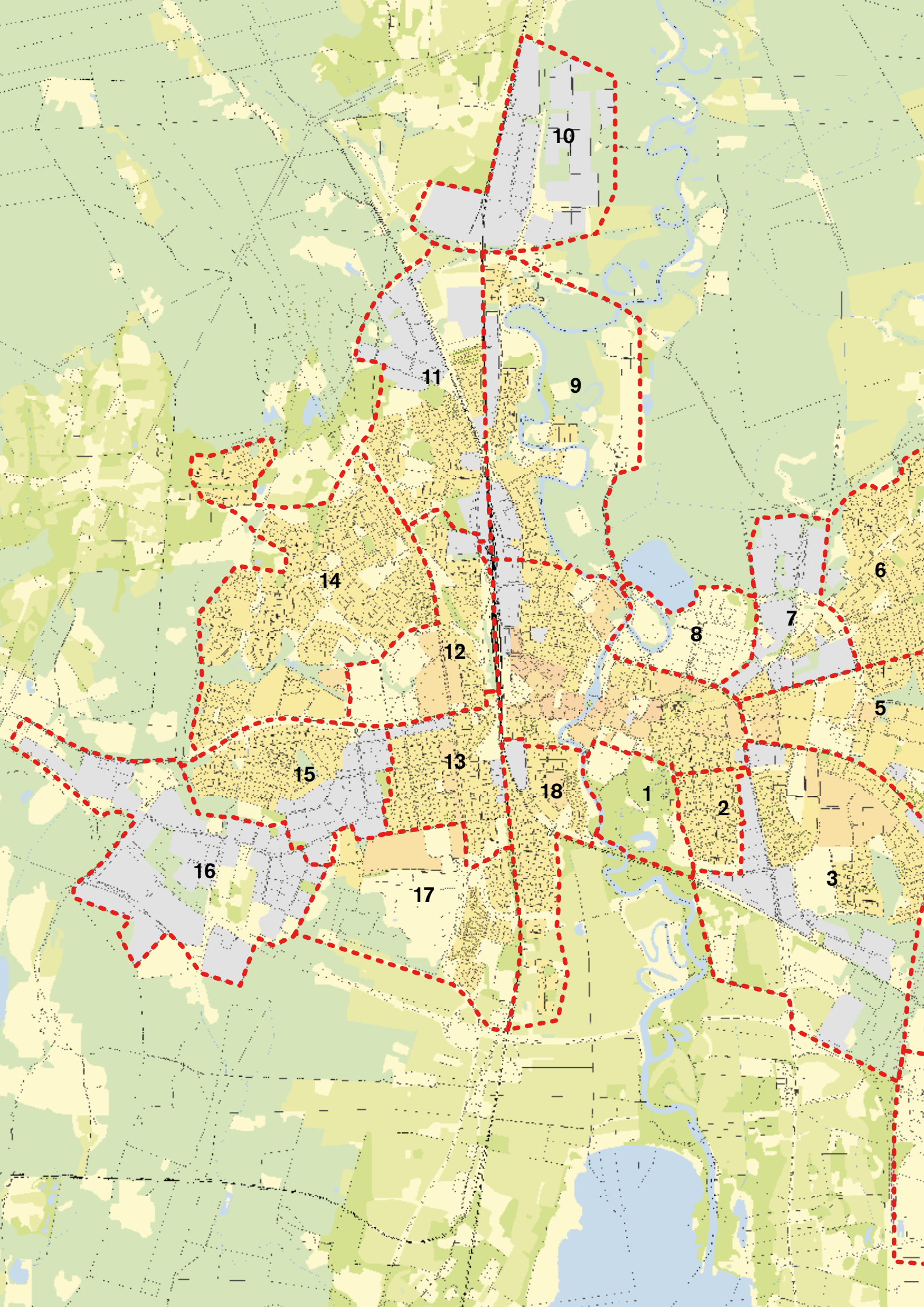
Avgränsningar

Inventerings- och karakteriseringsarbetet har avsett områden som ligger utanför de mest centrala delarna av Värnamo. Dessa områden har avgränsats av beställaren och avgränsningen framgår av karta på sidan 6–7.

De inventerade stads- och bebyggelsemiljöernas tidsmässiga avgränsning är vid. I princip har ingen hitre tidsgräns definierats, men eftersom det är vanskligt att bedöma huruvida sentida bebyggelse har ett kulturhistoriskt värde har få byggnader från slutet av 1900-talet medtagits i inventeringen.

Rapportens uppläggning

Denna rapport inleds med en beskrivning av inventeringens förutsättningar med avgränsningar samt definitioner och beskrivning av grunderna för bedömningen av kulturhistoriska värden. Därefter redogörs för den lagstiftning som reglerar skydd och säkerställande av bebyggelsen. Sedan följer ett avsnitt som beskriver klassningssystemet som används i inventeringen. Slutligen följer en redogörelse för inventeringens resultat område för område.

Områdesnyckel

- 1 Området Apladalen
- 2 Området Östermalm
- 3 Området Rörstorp
- 4 Området Bredastens trafikplats/Sydsvenska krysset
- 5 Området Vråen
- 6 Området Nylund/Amerika
- 7 Området kring Nydalavägen
- 8 Norra kyrkogården och Enehagsområdet
- 9 Området längs Jönköpingsvägen söder om väg 151
- 10 Området Margretelund
- 11 Norregård – området nordväst om järnvägen
- 12 Centrala delarna väster om järnvägen
- 13 Området söder om Halmstadvägen och norr om Grängsgatan
- 14 Området Västhorja
- 15 Området Hornaryd
- 16 Hornaryd/Vitarör/Sörsjö industri- och handelsområde
- 17 Området Mossle söder om Grängsgatan
- 18 Området Karlsdal/Mosslevägen

Onumerat område utgör centrum.

Definition av kulturmiljövärden

Vad gäller bebyggelse har Riksantikvarieämbetet gjort en definition av vilka element de kulturhistoriska värdena består av. Basalt använder de begreppen dokumentvärde respektive upplevelsevärde.

Dokumentvärden

Med dokumentvärde menas faktiska egenskaper som byggnader har. Detta är värden som kan beskrivas objektivt, kanske i vissa fall mätas och jämföras med andra byggnader. Dokumentvärdet inbegriper historiska egenskaper inom en rad områden, det kan vara; byggnadshistoriskt, byggnadsteknikhistoriskt, arkitekturhistoriskt, samhällshistoriskt, socialhistoriskt, personhistoriskt eller till exempel teknikhistoriskt.

Upplevelsevärden

Utöver dessa faktiska värden finns också upplevelsevärden. Det är subjektiva värden som är svårare att mäta och kvantifiera då de utgår från värderingar. Arkitektoniska och konstnärliga värden är välkända begrepp som kanske inte kräver någon speciell förklaring. Med patina avses att byggnaden genom sitt skick kan förmedla en tidsdimension och ge upplevelsen av en långvarig användning. En gammal fönsterbåge med blåst glas och väderbitna karmar där flera olika färgskikt kan anas illustrerar åldrandet på ett mycket konkret sätt. Avlägsnas patinan återstår bara den objektiva upplysning som byggnaden ger om sin tillkomsttid och skick idag, dess egen berättelse om mellanliggande tiders användning går förlorad. Gränsen mellan patina och rent slitage och direkta skador är ofta otydlig och kan vara svår att uppfatta. Med miljöskapande värde avses en byggnads betydelse för miljön som helhet.

Identitetsvärdet står för det som gör att vi känner trygghet, samhörighet och hemkänsla i miljön. Detta är i första hand ett socialt värde där de kulturhistoriska aspekterna ingår mer eller mindre framträdande. Byggnaderna i sig behöver inte vara märkvärdiga, för att ha detta värde. Som kommande utifrån kan det vara svårt att uppfatta den här typen av värden som i mycket handlar om det bekanta och vardagliga men också igenkännbara.

I kontinuitetsvärdet ligger en tidsaspekt, att en plats eller ett område har använts för en viss sorts verksamhet under lång tid. Med traditionsvärde kan avses speciella tilldragelser som kan förknippas med en särskild byggnad eller plats, eller en byggnads betydelse som bärare av en tradition. Det lilla missionshuset med anspråkslöst yttre kan ha spelat en stor roll i bygdens historia och därmed vara en viktig traditionsbärare.

Symbolvärdet är relativt lättförståeligt och ofta tydligt. En byggnad kan vara en symbol för en ort, en stad, ett begrepp eller en samhällsfunktion. Ibland är symbolfunktionen avsedd, som när en ort bygger ett höghus för att sätta staden på kartan. I andra fall

I det sentida bostadsområdet Rörstorp finns grönytor där en gammal mangårdsbyggnad från gården Rörstorp har bevarats. Även om mangårdsbyggnadens sammanhang är kraftigt förändrat markerar den en viss kontinuitet och bild av hur områdets nyttjats på olika sätt.

kan byggnaden i efterhand ha fått en symbolroll. Fabriksskorstenen reser sig som ett synligt tecken på industriell framgång och teknisk utveckling, men kan även förknippas med armod och tunga arbetsförhållanden.

Kyrkan mitt i byn och kyrktornet markerar religiösa och kulturella värden, men står också som en symbol för sin bygd.

Förstärkande, övergripande motiv

Till dessa värden kan man sedan lägga förstärkande övergripande motiv. En byggnads värde har traditionellt varit starkt förknippad med dess bevarandetillstånd. Ett hus i originalskick eller med få förändringar från dess uppförandetid, har nästan alltid klassats högre än en byggnad som genomgått ett antal utvecklingsskeden. I dessa sammanhang brukar man tala om autenticitet och äkthet som just förstärkande motiv.

En byggnad i originalskick berättar om byggnadsskicket vid tillblivetiden, vilka färgsättningar som var populära och andra ofta modebetonade drag. En byggnad i originalskick kan därför ofta också ha ett pedagogiskt värde, genom dess tydlighet, vilken gör den relativt lätt att läsa och förstå. Detta kan gälla en byggnad i sig men också i dess sociala och ekonomiska sammanhang. Kring en herrgårdsmiljö är de ibland mycket enkla byggnader som har skapat förutsättningarna för välståndet viktiga för att kunna förstå det ekonomiska överflöd som herrgården speglar.

Kvalitet i detta sammanhang inbegriper flera olika egenskaper, från ett rent hantverksutförande till mera estetiska aspekter, där man ser skönheten i en väl uttänkt konstruktion, noggrant utformade detaljer, väl valda material och ett skickligt utfört hantverk. I en medveten arkitektonisk gestaltning finns kvalitetsbegreppet ofta inbyggt, omsorgen om detaljerna och goda och anpassade material är till exempel egenskaper som brukar förknippas med god arkitektur.

Detta knyter samman det konstnärligt-arkitektoniska värdet med det mera jordnära kvalitetsbegreppet som ligger i hållbarhet, slitstyrka och funktionsduglighet.

Sällsynthet är ytterligare ett så kallat förstärkande motiv. Om en byggnad visar sig vara ensam i sitt slag blir bedömningen givetvis en annan än om den är en i raden. Sällsyntheten har ofta av naturliga skäl förknippats med hög ålder, men kan också vara relevant på yngre byggnader utifrån att dessa kan vara unika i sitt slag till exempel vad gäller byggnadsteknik eller industriell process.

I motsats till sällsyntheten står representativitet. Med det representativa menas ofta det som är typiskt för en trakt, socken eller landskap. Det kan även avse näring eller ett socialt skick. Det kan gälla byggnadens utformning, typ av byggnad, val av byggnadsmaterial etc. Bedömningen av det sällsynta och representativa varierar utifrån olika perspektiv; nationellt, regionalt och lokalt.

Med en tidigare fokusering på sällsyntheten och det högkvalitativa har ofta mycket av det representativa gått förlorat. Utedass och andra enkla uthus som var regel i en tidsepok, är idag mer än sällsynta då de inte har tillmätts tillräckligt värde för att bevaras till eftervärlden.

Begreppen är hämtade ur boken *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* av Axel Unnerbäck, utgiven av Riksantikvarieämbetet 2002.

Lagstiftning

Inom kulturmiljöområdet är det framförallt tre olika lagar som reglerar den enskildes och samhällets rättigheter och skyldigheter – det är PBL, KML och Miljöbalken.

Plan- och bygglagen – PBL

Plan- och bygglagen (PBL) är den lag som kommunerna har att förhålla sig till vad gäller planering och lovgivning. Vikten av att ta hänsyn till kulturvärden betonas generellt (2 kap 3,4, 6§§), i översikts- och detaljplaner (3 kap 4,5 §§, 4 kap 13, 17 §§) och vad gäller kraven på byggnadsverk m.m. och bygglov (8 kap, 9 kap 2§).

Vid tillämpningen av lagen gäller att byggnadsnämnden ska göra en avvägning mellan enskilda och allmänna intressen.

Underhåll

Generellt gäller att byggnadsverk skall underhållas och att detta underhåll skall anpassas till byggnadens historia och kulturhistoriska värde (PBL 8 kap 14 §).

Ändring

Vid ändring av en byggnad skall åtgärderna göras varsamt så att hänsyn tas till byggnadens historia och kulturhistoriska värde (PBL 8 kap 17 §).

Ändring

Enligt 8 kap 7 § PBL skall de tekniska egenskapskraven (som omnämns i 8 kap 4 och 5 §§) vid ändring av en byggnad anpassas och avsteg får göras.

Förvanskning

Lagstiftningen omfattar även ett förvanskningsförbud. En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §).

Rivning

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte rivas (PBL 9 kap 34 §).

Bygglov

Om någon planerar att ändra en byggnad kan det vara aktuellt att ansöka om bygglov. Bygglov skall exempelvis sökas om ”byggnaden byter färg, fasadbeklädnad eller taktäckningsmaterial eller byggnadens yttre utseende avsevärt påverkas på annat sätt” (PBL 9 kap 2§). Detta gäller främst inom detaljplanelagt område. Eftersom regelverket är komplicerat är det bäst att kontakta kommunen för att få reda på om bygglov krävs.

Kulturmiljölagen – KML

Kulturmiljölagen slår i sitt första kapitel fast att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön och att ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Lagen omfattar i sina följande kapitel sedan bland annat fornminnen, ortnamn, byggnadsminnen, kyrkor och kyrkogårdar specifikt.

Fornlämningar har ett generellt skydd. Det gäller exempelvis gravfält och fossil åkermark som ligger i Värnamos närhet.

Byggnadsminnen fastställs efter beslut av länsstyrelsen och omfattas av för byggnaden relevanta skyddsbestämmelser. I Värnamo är exempelvis några byggnader som kan kopplas till möbelformgivaren Bruno Mathsson förklarade för byggnadsminnen. Det är bostadshuset, verkstaden, utställningsbyggnaden, ateljén mm vid Tännögatan 17 (Apeln 1) och fabriksbyggnaden vid Nydalavägen 20 (Drabanten 4).

Samtliga kyrkor inom Svenska kyrkan uppförda före 1940 har ett generellt skydd, vilket innebär att församlingen/samfälligheten söker tillstånd hos länsstyrelsen för att genomföra förändringar. Ett exempel på detta är Värnamo kyrka. Modernare kyrkor kan också ges samma skydd efter särskilt beslut, som exempelvis Mariakyrkan vid Vråenvägen 25 i Värnamo.

Inom kommunal planering är det kanske framförallt fornlämningar och ortnamn som kommunen har särskilt ansvar att beakta.

Miljöbalken – MB

Miljöbalken reglerar resursfrågor och betonar också vikten av att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas. Begreppet riksintressen regleras inom miljöbalken. Områden kan exempelvis vara av riksintresse för kulturmiljövården och då är det respektive kommun som skall redogöra för länsstyrelsen hur varje riksintresse ska tillgodoses.

Utställningsbyggnaden som skapades av möbelformgivaren Bruno Mathsson vid Rörstorpssgatan (Apeln 1) är förklarad för byggnadsminne enligt kulturmiljölagen.

UTREDNINGENS GRADERING

Fem olika klasser

Klass 1, Byggnadsminne

Avser byggnader som förklarats för byggnadsminnen enligt kulturmiljölagen.

Klass 2, Förvanskningförbud

Avser särskilt värdefull bebyggelse som bör skyddas genom skyddsbestämmelse (q) i detaljplan eller områdesbestämmelser. Byggnaden får inte heller förvanskas vid förändring av eller i anslutning till den.

Klass 3, Högre allmänt bebyggelsevärde

Avser byggnader som har ett visst värde och som bör skyddas genom varsamhetsbestämmelser i detaljplan eller områdesbestämmelser. Värdebärande element bör hanteras varsamt vid förändringar i eller i anslutning till byggnaden.

Klass 4, Allmänt bebyggelsevärde

Avser de generella krav på hänsyn till en byggnads kulturhistoriska värden som gäller för all bebyggelse och oavsett om en åtgärd kräver bygglov.

Klass 5, Avskrivs

Avser bebyggelse som saknar kulturhistoriska värden som man behöver ta hänsyn till.

Graderingen har utarbetats av Länsstyrelsen i Jönköpings län.

Klassning av kulturhistoriska värden

Man kan inte bara fråga sig om en byggnad eller bebyggelsemiljö har ett kulturhistoriskt värde, utan också i vilken grad. Att en byggnad har ett högre kulturhistoriskt värde än en annan kan vara självklart, men genom en antikvarisk analys och ett ändamålsenligt graderingssystem kan man tydligare precisera olika nivåer vad gäller kulturhistoriskt värde.

I föreliggande utredning är utgångspunkten ett system med klassning i fem olika kategorier, vilket utarbetats av Länsstyrelsen i Jönköpings län. De fem olika kategorierna relaterar till kulturmiljölagen och plan- och bygglagen, se faktaruta här intill.

Klass 1–4 innebär att byggnaden eller bebyggelsemiljön har sådana kulturhistoriska värden att de skall vägas in som ett allmänt intresse, exempel vid bygglovshandläggning. Klass 5 kan i princip sägas sakna kulturhistoriska värden.

Klass 1 innebär att byggnaden eller anläggningen skyddats i enlighet med kulturmiljölagen.

Klass 2 är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt och den får därför inte förvanskas, enligt PBL 8 kap 13 §. Detta ställer tämligen höga krav på det kulturhistoriska värdet. Byggnader som har dessa särskilda värden bör skyddas i detaljplan.

Klass 3 omfattar byggnader som har ett visst värde från kulturhistorisk synpunkt och detta innebär att ändring och flyttning av en sådan byggnad kräver att åtgärderna utförs på ett varsamt sätt så att man tar hänsyn till de historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värdena, allt enligt PBL 8 kap 17 §. Dessa byggnader bör skyddas genom varsamhetsbestämmelser i områdesbestämmelser eller detaljplan.

Klass 4 kan sägas omfatta byggnader som har ett allmänt bebyggelsevärde. Detta innebär också att ändring och flyttning av en sådan byggnad kräver att åtgärderna utförs på ett varsamt sätt så att man tar hänsyn till de historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värdena enligt PBL 8 kap 17 §.

Slutligen är byggnader inom **klass 5** sådana som knappast har några kulturhistoriska värden och där man från samhällsplaneringssynpunkt inte behöver ta hänsyn till några sådana värden.

Utöver klassningen av byggnader har varje delområde dessutom erhållit en generell bedömning som presenteras under rubriken "Övergripande klassificering av delområdet". Den gradering som använts här omfattar tre nivåer:

- **Känsligt, särskilda insatser kommer att krävas**
- **Hänsyn/uppmärksamhetsområde**
- **Tåligt**

Denna generella kommentar av delområdet följs av ett kort förtydligande.

Kort allmän stadshistorik

Värnamos äldsta historia

Värnamo har sedan medeltiden fungerat som marknadsplats och knutpunkt för viktiga handelsvägar i Småland. Platsen var en anhalt på vägsträckningen från södra Sverige upp mot Jönköping och från öster till väster då här fanns lämpliga vadvägar över Lagan. Värnamo har sedan tidig medeltid också varit centralort med tingsplats för Östbo härad.

Värnamo socken är medeltida och har sedan dess haft kyrka. Den nuvarande kyrkan har föregåtts av minst tre tidigare kyrkor som alla stått på samma plats som den befintliga. Den äldsta kända kyrkobyggnaden uppfördes troligen under 1300-talet. Denna kyrka raserades 1683 av danskarna men byggdes upp igen tre år senare. På grund av ökad befolkning under 1700-talet blev den för liten och ersattes 1776 av en ny, mer än dubbelt så stor kyrka. Kyrkan byggdes upp kring en del av den gamla kyrkans väggar och med stenmaterial från den äldre byggnaden. Trots att den kraftigt om- och tillbyggda kyrkan var nästan dubbelt så stor som den medeltida föregångaren, ansågs den ännu en gång för liten och ersattes 1872 av den nuvarande kyrkobyggnaden.

År 1620 blev Värnamo köping under Jönköping, då handel var förbehållen orter med stadsrättigheter. Detta förhållande varade fram till 1859 då Värnamo blev en självständig köping. Läget vid Lagan underlättade för hantverkare och småindustrier som kunde utnyttja vattenkraften. I en sockenbeskrivning från 1852 anges att det fanns ”5 minut- och 1 jernhandlande, 3 garfverier, 3 färgerier, 1 tobaksfabrik, 2 tapettryckerier, 3 lerkärlsfabriker, 1 guldsmed, 1 kopparslagare, 3 bagare, 1 hattmakare, 1 urmakare, 2 möbelsnickare samt flera af smeder, skräddare, målare och skomakare.”

År 1877 kom järnvägen till Värnamo och i och med den började den verkliga tillväxten, grundad på handel, hantverk och industrier. Denna följdes av en befolkningsökning från 1880-talet och framåt, och 1920 hade köpingen vuxit så mycket att man erhöll stadsprivilegier. Värnamo har i senare tid bibehållit sin gamla funktion som regionalt handelscentrum med en bredd och mångfald uttryckt i en utvecklad centrumhandel. Värnamos ur historisk synpunkt senare betydelse som en stark industriort utgör fundamentet för Värnamos ställning som centralort och kommuncentrum.

Den fysiska miljön präglas visserligen mest av utvecklingen sedan 1800-talets slut, men redan från 1800-talets början växte en trähusbebyggelse fram längs infartsvägarna mot Värnamo. Omkring 1850 skrev lantmätaren Jonas Allvin: ”En mängd vackra hus pryda redan köpingen och herrskaper inflytta der liksom i andra städer”. De mer påkostade bostadshusen återfanns i kvarteren runt Gästisplan och vid Tännögatan. På Klevalidens sluttning uppfördes ett gytter av småhus under 1800-talets andra hälft.

Värnamo nuvarande kyrka uppfördes 1872 och ritades av arkitekten Albert Törnqvist, Stockholm.

Som på många andra håll i Jönköpings län har frikyrkorörelsen varit stark i Värnamotrakten. Betelkapellet som flyttats till friluftsmuseet Apladalen är ett exempel på en lokal från omkring 1920.

Ny stadsplan

År 1862 fastställdes den första stadsplanen för den nya köpingen och denna hade upprättats av kommissionslantmätare H.W. Andersson. De rätvinkliga kvarteren lades ut i anslutning till de gamla tillfartsvägarna. År 1882 tillsattes en byggnadsnämnd, och en byggnadsordning upprättades. Byggnader med anknytning till järnvägssträckningarna samt fabrikslokaler kom att placeras utanför och väster om det begränsade stadsplaneområdet.

Värnamos ökande betydelse som järnvägsknut och handelsort manifesterades från 1900-talets början i uppförandet av påkostade offentliga byggnader: järnvägsstation, tingshus, bankpalats, affärshus. Byggnaderna uppfördes i påkostade material i tidens arkitekturstilar.

År 1912 utarbetade stadsingenjör Nils Christiansen ett förslag till ändring av den gamla stadsplanen. Christiansen, som utbildat sig till lantmätare i Tyskland, hade erfarenheter från USA och Stockholm, han var vid tiden anställd av Nässjö stad. Christiansens förslag fastställdes 1919 och omfattade även delar av Mossle och Västhorja byar. Värnamo fick stadsrättigheter 1920.

År 1928 antogs den av stadsplaneingenjören i Göteborg Albert Lilienberg upprättade nya stadsplanen, samtidigt med en ny byggnadsordning. I stadsplanen togs hänsyn till befintlig topografi med den branta stigningen väster om järnvägen, befintliga vägar och utsträckningen på den infogade marken. Detta gav en mera organisk stadsplan. Nu kunde stadens nytillkomna stadsdelar börja bebyggas. Detta medförde också att viadukten över järnvägen lades in i planerna.

Från sekelskiftet 1900 började nya villakvarter att växa upp i Värnamos utkanter. Villor uppfördes av lokala byggmästare, ofta ritade av dessa eller av lokala arkitekter. Till tidens stilar hörde schweizerstilen, kännetecknad av lövsågerier, jugend och nationalromantik. På 1920-talet bebyggdes bland annat villaområdet väster om järnvägen vid Solbacksgatan och längs Västhorjavägen samt kvarteren öster om Apladalen.

Med 1930-talet inleddes en statlig bostadspolitik i Sverige. År 1933 tillsatte den socialdemokratiska regeringen en bostadssocial utredning. Den följdes 1935 av särskilt inrättade statliga lån och bidrag för att bygga så kallade barnrikehus, bostadshus för arbetarfamiljer med barn. Statens byggnadslånebyrå och HSB:s egnahemsbyrå producerade typritningar till egnahem. Och i Småland fanns en ung trähusindustri under utveckling. År 1938 förvärvade Värnamo stad mark från Mossle Backegård. Tomterna skänktes av staden och vid bland annat Hantverkaregatan och Egnahemsvägen byggdes enhetliga områden med småstugor och egnahem, med hjälp av statliga lån.

År 1942 började Karlsdalsområdet, mellan järnvägen och Lagan, att bebyggas av rikskooperativa företag som HSB och av

allmännyttans bostadsstiftelser. Från detta år beviljade Statens byggnadslånebyrå tertiär- och tillägglån, med kommunerna som kontrollorgan med visst borgensansvar. Utvecklingen medförde behovet av en stadsarkitekt och Hugo Bolker anställdes som den förste 1944. Redan tidigare hade staden anställt en stadsingenjör, från 1937 innehade Gösta Melchior den posten.

Från 1940-talets slut finns exempel på nya hustyper, som exempelvis Bruno Mathssons kedjehus i kvarteret mellan Floragatan och Ågatan som uppfördes 1948–1949, och radhusen vid Mustagatan ritade av Claes Knutson, Alvesta. I samma område bebyggdes flera kvarter under 1950-talet med de för tiden typiska flerbostadshusen av lamellhustyp.

I bostadsbristens spår efter andra världskriget engagerar kommunen sig i bostadsbyggandet och det kommunala fastighetsbolaget

Denna karta visar Värnamos utbredning 1945. Man kan se att större delen av de områden som tas upp i föreliggande rapport inte var utbyggda då utan utgjord skogs- och jordbruksmark. Flera större kommunikationsleder har också tillkommit efter 1940-talet.

Stiftelsen Värnamohem bildas år 1948. Stiftelsens första projekt är flerbostadshusen i kvarteret Lyckan. År 1964 tog riksdagen beslut om att en miljon bostäder skulle byggas under en tioårsperiod. Det så kallade miljonprogrammet innebar bland annat att kommunerna erbjöds gynnsamma ekonomiska villkor vid stora bostadsprojekt, en process som Värnamo stad redan hade inlett. 1957–1959 uppfördes det förhållandevis storskaliga kvarteret Högaloft, ritat av arkitekt Tore Moxess, Stockholm. Under 1960-talet uppfördes bland annat punkt- och lamellhus i kvarteret Doktorn. År 1973 ingick stiftelsen i fusion med övriga allmännyttiga bostadsföretag i kommunen och bildade Värnamo Kommunala Bostadsaktiebolag, 1986 bytte sedan bolaget namn till Finnvedsbostäder.

Värnamo stad var inte bara aktiv i uppförandet av flerbostadshus utan lät från 1950-talet och in på 1970-talet också bygga hela villakvarter med grupphusbebyggelse på Karlsdal, Trälleborgsområdet och Mosslelund där man anlidade olika arkitektkontor till gestaltningen.

Industribebyggelse

Industribebyggelsen koncentrerades ursprungligen längs med Lagan för tillgång till vatten och kraft. När järnvägen etablerades kom efterhand allt fler industrier att lokaliseras i närheten av järnvägen. Hantverksmässig tillverkning och mindre verkstäder bedrevs ofta i anslutning till bostaden, där Karl Mathssons snickeriverkstad är en av de mera välkända. Den tillverkande industrin i förhållandevis centrala lägen har i hög grad försvunnit och eventuella bevarade byggnader har fått annan användning, ”Knäppfabriken” och EWÅ på Malmövägen är exempel på detta. I flera fall bedrivs fortfarande verksamheten men i nya lokaler i mera perifera lägen.

Stadens växt och utbredning

Värnamo stad har vuxit successivt. Dess administrativa utbredning har dock inte skett parallellt med tillväxten. Det har gjorts två inkorporeringar, dels en mindre 1919 då Värnamo by och delar av Mossle och Västhorja inkorporerades, dels 1947 då hela Värnamo socken införlivades med staden. Det var dock först fram på 1960-talet som bebyggelsen på allvar expanderade utanför den tidigare stadsgränsen. Stadens nuvarande fysiska utbredning omfattar, förutom de först nämnda byarna, även Hornaryd, Ljusseveka, Vrån, Rörestorp samt delar av HjälsHAMMAR och Nöbble.

Staden delas naturligt i en västlig och i en östlig del genom Lagans flöde. Den västra delen av centrum är mera höglänt från centrum upp mot Pustakulle, för att sedan plana ut. Även järnvägen och dess olika spår, mot Halmstad–Nässjö respektive Göteborg–Kalmar utgör fysiska barriärer i landskapet och delar staden i öster och väster men också i två kilar, en nordlig som framförallt innefattar Norregårds industriområde och en sydlig längs med Mosslevägen och Uddebo.

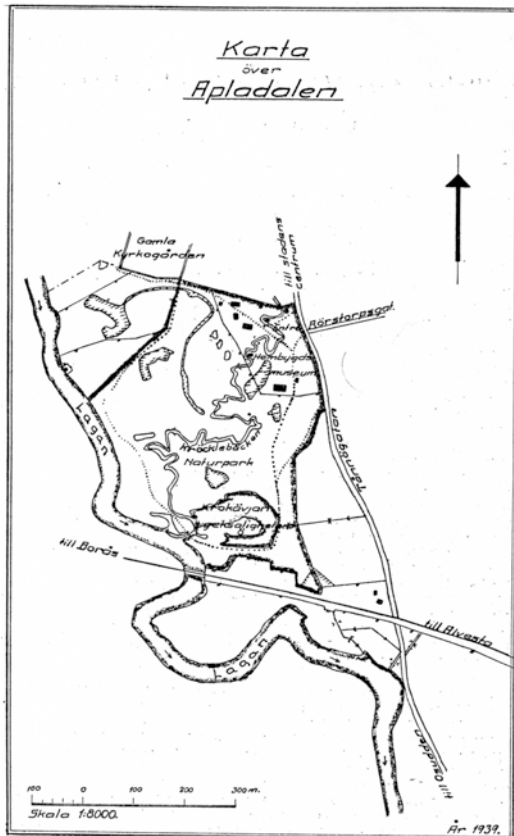

Värnamo har utvecklats på samma sätt som flertalet andra växande orter, med en tidig centrumkärna och bebyggelse längs de ursprungliga infartsvägarna för att sedan ta ytor emellan vägar i anspråk.

Flertalet av de gamla vägsträckningarna finns kvar men har delvis gjorts om till lokalgator när nya infarts- och kringleder har lagts ut, vilket gör att de gamla vägarna inte alltid omedelbart går att uppfatta i landskapet. Att de har fått behålla sina gamla namn, Jönköpingsvägen, Malmövägen, Växjövägen, Kävsjövägen, Hornarydsvägen, etc bidrar till att förstå stadens historiska dimension. Värnamos sentida expansion har i stora delar skett på tidigare åkermark. E4:ans dragning öster om staden utgör en begränsningslinje, framförallt för bostadsbebyggelsen, i det aktuella väderstrecket.

Under 2000-talet har det också skett en viss förtätning, villatomter med förhållandevis låg exploateringsgrad och tidigare industribyggnader i centrala lägen har ersatts av större bostadskvarter som i kv. Städet. Vidare har enstaka tidigare öppna ytor som den från marknadstiden under hela 1900-talet bevarade platsen "Oxorget" bebyggts.

Malmövägen är i dag den viktigaste infarten från söder och vägsträckningen är äldre än den omgivande bebyggelsen. På vänster sidan finns ett smalt stråk av industribebyggelse från 1900-talets andra hälft. På höger hand ligger ett tämligen enhetligt villaområde från 1960- och 70-talen.

Karta över Apladalen 1939 ur Värnamo hembygdsförenings årskrift 1939.

Till höger: Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Nedan: Tråddrageri med vattenhjul.

Beskrivning och analys för respektive område

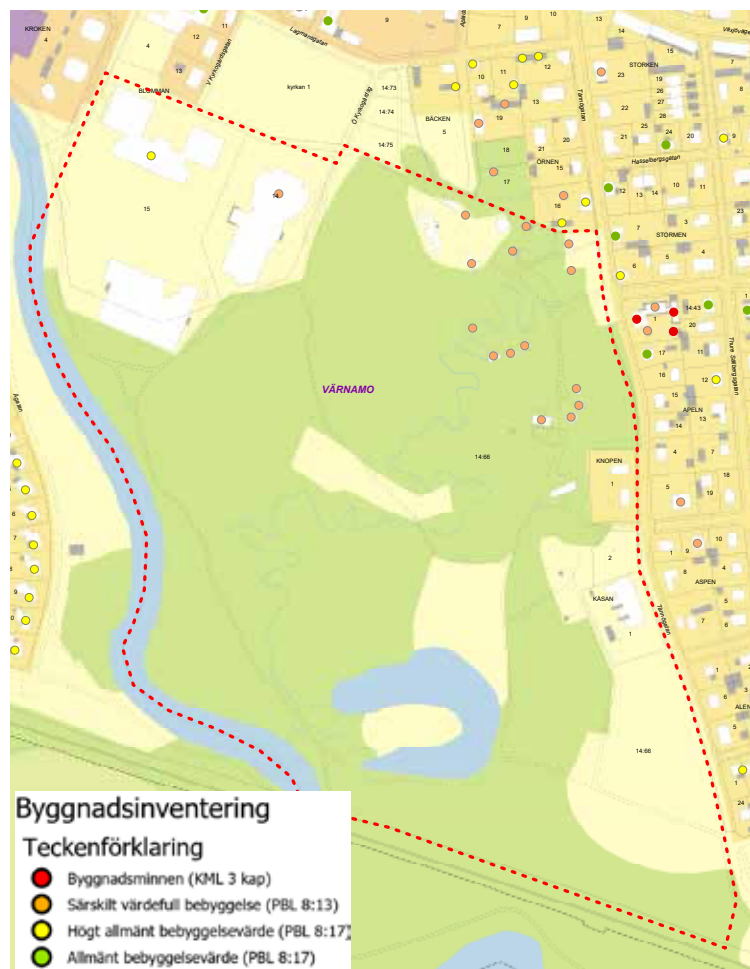
Området Apladalen

Områdesbeskrivning, övergripande

Apladalen är ett naturområde med ett friluftsmuseum strax söder om den gamla stadskärnan. Området avgränsas i väster av Lagan och ett arenaområde och i norr och väster av stadsbebyggelsen. I söder avgränsas området av järnvägsspåren. De sydligare delarna präglas av hävdad natur, medan de norra omfattar friluftsmuseet med dess bebyggelse samt den slingrande Kröklebäcken. Besökare når området lättast genom entréer i norr och öster där det också finns parkeringsmöjligheter.

Den norra delen omfattar många äldre, hitflyttade byggnader vilka ingår i friluftsmuseet. Utöver dessa finns även sentida fristående byggnader med olika funktioner i parkmiljön.

Invid parkområdet mot nordväst ligger mer sentida, offentlig bebyggelse. Sporthallen är en organiskt utformad byggnad och ritad av arkitekten Tore Moxness, Stockholm. Apladalsskolan är något äldre och mer traditionellt gestaltad.

Områdeshistorik

Apladalen utgjordes länge av en löväng där hö bärgades och kreaturen kunde gå på efterbete. Träd och buskar kunde också ge lövfoder. Eftersom det ingick vildapel i trädbeståndet gavs området dess namn. Området är både naturskönt och ligger nära den gamla handelsplatsen och det har länge använts av Värnamoborna.

Värnamo hembygdsförening bildades 1920 och man sökte omedelbart efter en lämplig plats för att skapa ett friluftsmuseum. Valet föll på Apladalen och från och med 1924 arrenderade föreningen ett område där. Under resten av 1920-talet skedde en intensiv utbyggnad av friluftsmuseet med flera byggnadsförvärv och flyttningar. År 1957 förvärvade dåvarande Värnamo stad hela området och 1967 överläts även byggnaderna till staden.

Värnamo hembygdsförening har fortsatt uppbyggnaden av friluftsmuseet och även i sen tid kompletterat med ytterligare byggnader, senast ett missionshus. Ett särskilt vårdprogram för friluftsmuseets bebyggelse togs fram 2018. I Apladalen finns även fornlämningar/övriga kulturhistoriska lämningar såsom en milsten, en väghållningssten och en trappstenshäll med skålgropar.

Området söder om kyrkogården var länge oexploaterat innan Apladalsskolan tillkom 1953 och sporthallen 1960.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Apladalen i sin helhet är ett parkområde med naturkaraktär i söder och ett omfattande friluftsmuseum med byggnader med tidigare vitt skilda funktioner och karaktär. Även själva begreppet Apladalen är väl känt för många i landet. Byggnader som är flyttade ur sitt ursprungliga sammanhang förlorar alltid en del av sitt kulturhistoriska värde, men sammantaget är Apladalen i stället ett kulturhistoriskt värdefullt friluftsmuseum. Utöver detta har anläggningen pedagogiska värden som illustrerar äldre tiders levnadsförhållanden.

De offentliga byggnaderna i nordväst illustrerar mer sentida, kommunala institutioner, delvis med raffinerad gestaltning.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

De karaktärsdrag inom området som är särskilt viktiga att värna för att de kulturhistoriska värdena skall säkerställas är

- de äldre, museala byggnaderna och deras fria läge i parken
- anläggningar i naturen (tjärbränna, vägmärken mm)
- museiområdets öppna naturmiljö med gräs, träd, buskage och bäckfåra.
- Apladalsskolans och sporthallens yttre gestaltning

Övergripande klassificering av delområdet

Känsligt, särskilda insatser kommer att krävas. Apladalens bebyggelsemiljö har en museal karaktär och tål inga större förändringar som avviker från denna karaktär.

Mor Kajsa's stuga är en före detta marknadsbod.

Ryggåsstugans interiör.

Sporthallen nordväst om Apladalen.

Området Östermalm

Områdesbeskrivning, övergripande

Söder om Rörstorpsgatan ligger ett villaområde vars struktur och bebyggelse tillkommit under 1900-talet. Mot väster ligger Tännögatan och Apladalen och i söder och öster vidtar mindre verksamhetsanläggningar.

Gatustrukturen präglas i huvudsak av raka gator och rektangulära kvarter med undantag för de södra delarna. I området finns framför allt fristående villabebyggelse inne på tomterna och indragna från gatorna. Utöver villabyggnaderna har många fastigheter även mindre ekonomibyggnader, främst garage. En del av bebyggelsen har förändrats genom åren och få byggnader kan sägas ha bevarad ursprunglig karaktär. Ett undantag är fastigheten längst mot nordväst (Apeln 1). Det var här som möbelformgivaren Bruno Mathsson verkade och här finns flera byggnader med anknytning till honom, se nedan.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Södergatan och de södra delarna av Pilgårdsgatan har flerfamiljsbebyggelse i 2½ våning från 1940-talet. Bostadshusen är uppförda med enhetliga volymer, men högggradigt förändrade så att den enhetliga karaktären gått förlorad.

Utefter Smålandsgatans södra sida finns enhetliga parhus från 1950-talets första hälft. Dessa bostadshus har tegelfasader och förskjutna byggnadskroppar.

Utefter Ringvägens norra sida löper en allé och ett parkstråk med gräsmattor och enstaka träd. Strax norr om denna park finns radhuslängor, som byggts till och förändrats en del (utbytta dörrar, fönster, tak, plåtar, kulörer). Radhusen är grupperade kring Östermalmsgatan som inte är en genomfartsgata, vilket bidrar till en gemenskapskaraktär inom området.

Områdeshistorik

Områdets kvartersstruktur (utom tomterna utefter Östermalmsgatan) skapades i samband med en avstyckning av området 1919 författad av mätningssmannen Nils Christiansen. De flesta kvarter hade då en nästan kvadratisk form. Ängagatan var således i de första stadsplanerna längre och mynnade i Tännögatan, men detta ändrades på 1930-talet.

Villaområdet etablerades och byggdes ut successivt under 1900-talets första hälft och i princip var området fullbyggt på 1950-talet fransett bebyggelsen kring Östermalmsgatan (kv Haseln, Eken, Granen, Syrenen), som då inte var anlagd ännu. Bostadshusen är enhetligt placerade med en långsida mot gatan. Utefter Södergatan och Pilgårdsgatan finns det en lång rad flerfamiljshus i 1–2½ våning. De tillkom under andra världskriget och flera ritades av Wilhelm von Mühlenfels. Nästan alla har i dag en förändrad karaktär, främst på grund av fasadbyten.

Byggnaderna på Apeln 1 har anknytning till möbelformgivaren Bruno Mathsson och hans föräldrar. Pappan byggde i början av 1920-talet en villa som fick namnet Villa Ekarne. Översta våningen var bostad och nedtill producerades möbler. Utställningshallen utefter den östra tomtgränsen tillkom på 1950-talet och fler byggnader har tillkommit sedan dess. Tre byggnader på Apeln 1 är förklarade för byggnadsminne.

En annan villabyggnad som utmärker sig genom sin gestaltning och storlek ligger vid Tännögatan 25, Apeln 5). Det är en stor tegelvilla med ett entréparti med kolonner och mosaik samt en låg mur utefter gatorna. Invändigt skapades en stor hall i två våningar med en stor trappa. Villan, som ibland kallats Slottet, ritades 1954 av arkitekten Ludvig Seda för byggmästare Arvid Johansson.

Omkring 1940 uppfördes en lång rad flerbostadshus i 2–2½ våning med symmetriska slätputsade fasader. Flera av dem ritades av den lokale civilingenjören Wilhelm von Mühlenfels.

De enhetliga parhusen utefter Smålandsgatans södra sida till-

Bruno Mathssons utställnings- och kontorsbyggnad.

Funkishus vid Smålandsgatan 26 (Björken 8).

Parhus från 1950-talet vid Smålandsgatan (Kvarteret Eken).

Villabyggnaden vid Tännögatan 25/Brändögatan 2 (Apeln 5). Denna ritades av arkitekt Ludvig Seda 1954.

kom under 1950-talets första hälft. De uppfördes i enlighet med en gemensam plan, men de ritades av olika lokala arkitekter och småhustillverkare (Ludvig Seda, Curt Lundberg, Myresjöhus osv).

De sydligaste kvarteren (Hasseln, Eken, Granen, Syrenen) tillkom genom en tomtreglering 1974.

Från visuell synpunkt kan bebyggelsen utefter Tännögatan inom detta område jämföras med gatans bebyggelse norr om Rörstorpsgratan. Trots likheterna är byggnaderna utefter Tännögatans norra delar ett uttryck för den gamla infartsbebyggelsen, medan bostadshuset utefter Tännögatans södra delar snarare är ett uttryck för villabygget under 1900-talets första hälft.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Detta villaområde är tämligen förändrat över tiden, men den miljö som har anknytning till Bruno Mathsson (Apeln 1) är förklarad för byggnadsminne och har därför särskilda skyddsbestämmelser. Byggnadsminnet omfattar i första hand bostadshuset/verkstaden från 1922, utställningsbyggnaden från 1950 och ateljébyggnaden som uppfyller kulturmiljölagens stadganden för byggnadsminnen. Hela fastigheten med dess övriga bebyggelse ingår som ett skyddsområde för byggnadsminnet.

För övrigt är områdets bebyggelse ett uttryck för stadens tillväxt från tidigt 1900-tal fram till 1970-talet med småhusbebyggelse, som annars ofta skapades i de yttre områdena. Planmönstret visar prov både på den striktare rutnätsplanen med rötter i äldre tid och det mer organiska idealet som ofta tillämpades under 1900-talet.

Parti av radhusbebyggelsen kring Östermalmsgatan.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

De karaktärsdrag inom området som är särskilt viktiga att värna för att de kulturhistoriska värdena skall säkerställas är

- byggnadsminnet Apeln 1 med dess särskilda skyddsbestämmelser (länsstyrelsen)
- lokalgatornas huvudsakligen raka sträckning och öppna karaktär
- de lokalgator i söder som har organiskt svängda former
- uppväxta trädgårdar avgränsade med häckar eller spjälstaket av trä eller smide
- fristående småbostadshus indragna från gatulivet och ut-husbyggnader på den inre delen av tomten
- bostadshus, oftast för 1–3 familjer
- de utefter delar av Rörstorpsgratan och Smålandsgatan befintliga alléstrukturer där träden växer på tomtmark
- de i områdets södra delar befintliga senare bebyggelse med småskaliga par- och kedjehus samt ett parkstråk.

Övergripande klassificering av delområdet

Hänsyn/uppmärksamhetsområde. Östermalm omfattar en planstruktur och ett bebyggelsemönster som är viktiga att bevara i sin helhet, men många byggnader saknar *i sig* ett kulturhistoriskt värde.

Området Rörstorp

Områdesbeskrivning, övergripande

Området Rörstorp är beläget sydost om stadskärnan och består både av omfattande bostadsbebyggelse och områden för handel och industri.

I områdets norra delar dominerar bostadsbebyggelsen. I kilen kring Smultrongatan, Ringvägen och Lingonvägen samt strax väster om Ringvägen ligger stora områden med flerbostadshus, mestadels i tre våningar och med fasader av gult tegel kompletterat med målat tegel och sentida skivmaterial. I anslutning till gatorna ligger låga, fristående garagelängor. Byggnaderna omges med stora gräsmattor med fåtaliga träd.

Längs med Blomstervägen i väster utbreder sig ett grenverk av sidogator. I detta område dominerar friliggande villor av ljusrött tegel i 1–1½ våning. Många villor har byggts till i efterhand, exempelvis med uterum. På många ställen finns småparker försedda med gräsmattor, lekredskap eller några träd. I områdets norra del finns något yngre byggnader med fasader av kalkcementsten och platta tak från 1970-talet. Hela området saknar i allt väsentligt genomfartstrafik. Gatorna saknar dessutom ofta trottoarer.

Mellan ovan beskrivna områden ligger ett nord-sydligt stråk med anläggningar som Rörstorps gamla mangårdsbyggnad, Rörstorpskolan, Östbohallen och Exposkolan. Inom detta område kan man ana äldre strukturer i form av vägar och alléer. Byggnaderna är löst grupperade och i flera fall uppförda i gult tegel. På 1990-talet har exempelvis Östbohallen kompletterats med tillbyggnader och fasadförändringar i skivmaterial. Väster om Östbohallen mm ligger stora, låga byggnader för handel mm.

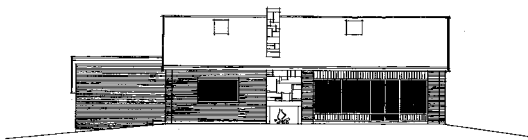
I områdets östligare delar vidtar flera kvarter med småhusbebyggelse kring Nyponvägen, Smultronvägen och alla omkringliggande smågator. Bebyggelsen är låg och består av kedjehus, radhus och friliggande villor. Fasadtegel, kalkcementtegel och träfasader – ibland blandat på samma byggnad – dominerar. Bilens närvaro i områdets planering är tydlig genom stora garageuppfarter och garagebyggnader placerade framtill på tomterna. Många gator är breda och ibland saknas trottoarer.

Väster om Malmövägen fortsätter industrikarakteren med blandad bebyggelse vad gäller utformning. Söder om Ringvägen ligger mindre industribyggnader. Dessa är sentida och i regel vetter gavlarna mot gatan.

Den sydligaste delen av Rörstorp kring Expovägen präglas av blandad industribebyggelse från 1900-talets andra hälft. Det finns även ett område för handel och industri väster om Malmövägen. Detta har en heterogen karaktär, men en byggnad kan framhållas särskilt från arkitektonisk synpunkt: EWÅ/Värnamo Armaturfabrik vid Malmövägen 16 (Almen 10).

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Ovan: Villa vid Klövernägen 33 (Backsötan 1) ritad av arkitekt Ludvig Seda.

Till Höger: I villaområdet kring Blomstervägen ligger små parker insprängda bland bebyggelsen.

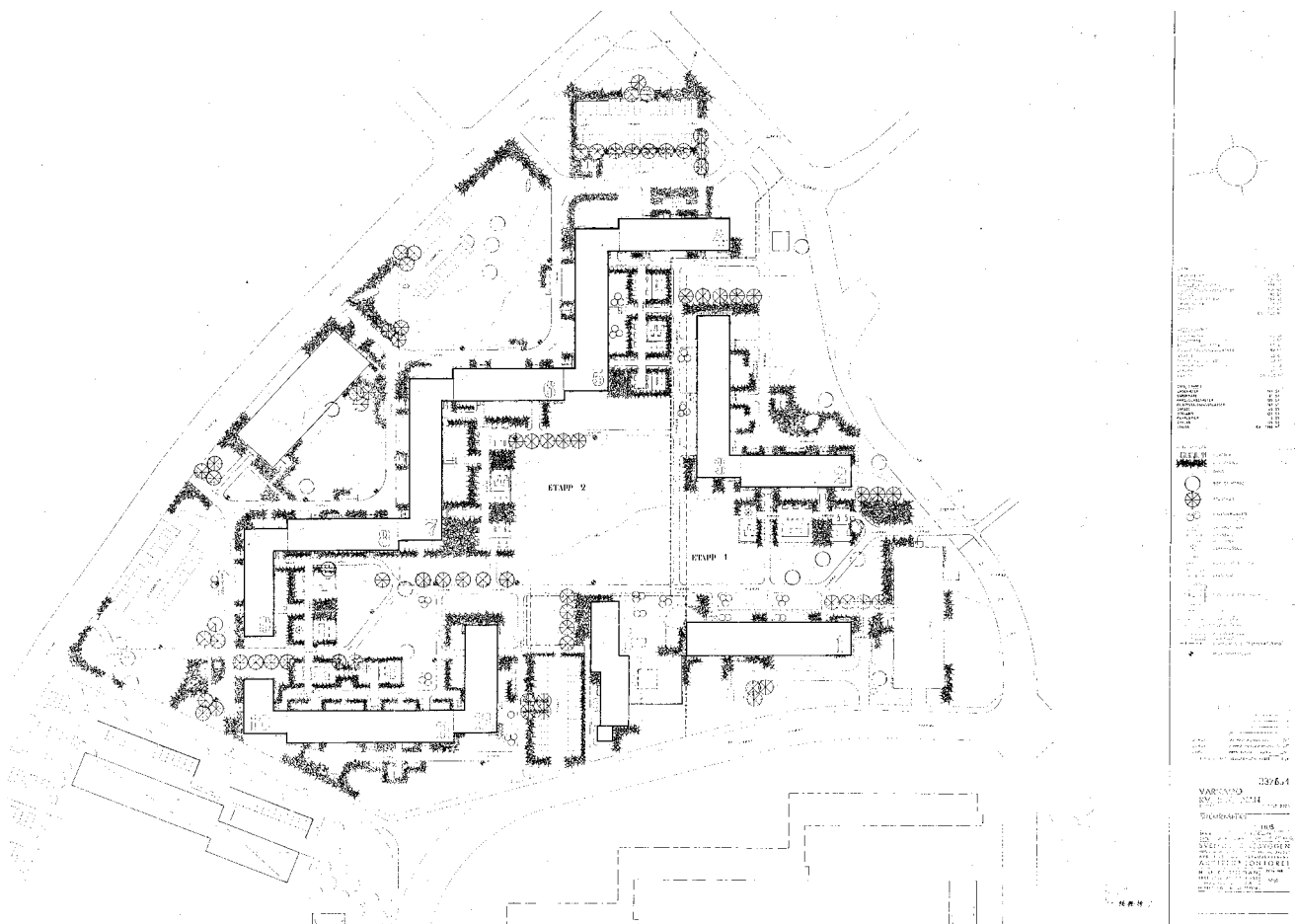

Områdeshistorik

Området Rörstorp har fått sitt namn av gården/byn Rörstorp, som låg ungefär där Rörstorpsskolan/Exposkolan ligger i dag. En mangårdsbyggnad med gul fasad är bevarad från den tid då detta var jordbruksbygd. Mangårdsbyggnaden uppfördes omkring 1860 och till den hörde en nu riven ladugårdsbyggnad från 1908.

Fram till omkring 1950 var stora delar av Rörstorps området knappast bebyggt. En del småhus fanns utefter Växjövägen och mindre industrier hade etablerats omkring 1940 – exempelvis Widerbergs Mekaniska verkstad, Värnamo Järnmanufaktur AB och AB Värnamo Granit.

Kvarteret Renfanan är ett exempel på den storskaliga exploatering som skedde i området under 1960-talet. Riksbyggen ansvarade för projektet.

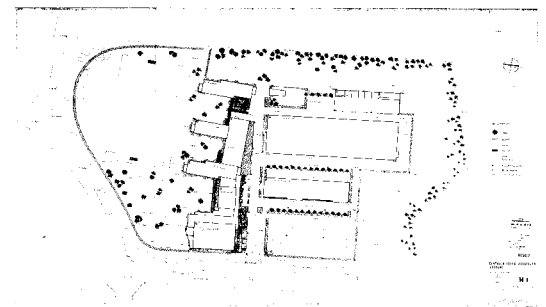
Den första storskaliga exploateringen skedde omkring 1960 när gatunätet och bebyggelsen kring Blomstervägen tillkom. Även om bebyggelsen ger ett ganska enhetligt intryck med ljusröda tegelfasader var det olika arkitekter och husföretag som låg bakom gestaltningen. Här förekommer lokala aktörer såsom Ludvig Seda, Bertil Carlsson, Curt Lundberg, Alf Svensson, Anders Berglund och husfabrikanter som Myresjöhus, Tingvallahus osv. Samtidigt påbörjades också uppförandet av flerbostadshus i kvarteret Fibblan. Det var Svenska Riksbyggen arkitektkontor som i samarbete med Ekroth & Hoffman arkitektkontor AB i Västerås, som ritade dessa flerfamiljshus.

I början av 1960-talet uppfördes en lång rad stora hyreshus och samtidigt tillkom den äldsta delen av Rörstorpsskolan. De första ritningarna till en skolbyggnad efter byggnadsingenjör Bertil Carlssons ritningar avlogs av byggnadsnämnden och det blev i stället Thorsten Davidsson i Halmstad som skapade skolbyggnaderna, medan arkitekt Bertil Tafvelin – då verksam i Kristianstad – som utformade stadsplanen. Sydost om skolan tillkom ett så kallat åldringscenter 1973, vilket utformades av K-konsult i Värnamo.

En bit söder om Rörstorpsskolan ligger Exposkolan och Östbohallen. Exposkolan tillkom som "Centrala verkstadsskolan" i slutet av 1960-talet och ritades av arkitekt Mogens Mogensen i Helsingborg, vilken kommunen anlidade för flera nybyggen vid denna tid.

Efter ett intensivt byggande var i princip all bostadsbebyggelse inom Rörstorpsskolan uppförd vid utgången av 1960-talet. Då existerade även större delen av dagens industribebyggelse utefter Expovägen i söder samt reningsverket i kvarteret Armaturen. Senare tillkom en del industribebyggelse i exempelvis kvarteret Tätörten utefter Växjövägen.

Ungefär i delområdets mitt ligger Expohallen och Östboskolan.

Centrala verkstadsskolans disposition 1964.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området präglas helt av den tidstypiska och intensiva exploatering och utbyggnad som skedde här huvudsakligen under 1960-talet. Större delen av området är ett exempel på storskaligt bostadsbyggande under 1960-talets rekordår där Värnamo stad tog aktiv del i utvecklingen. Bostadsbebyggelsen kombineras med viss handel, service och skolor. Områdets industribebyggelse ligger främst i söder och den omfattar knappast några kulturhistoriska värden.

*För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm**Småhusområdenas*

- asfalterade lokalgator
- uppväxta tomter, som inte är bebyggda närmast gatumarken
- bostadshus oftast med fasader av gult tegel, men även trä
- stora fönster av trä utan spröjsning
- garagebyggnader med enklare gestaltning med fasader av träpanel
- vissa områdens småskalighet och gemenskapskänsla med fickparker och återvändsgator
- karaktärsskapande alléträd utefter Växjövägen

Flerbostadshusområdenas

- öppna ytor med gräsmattor samt sträckningar med alléträd kring Rörstorps gamla mangårdsbyggnad
- stora tomter med stora gräsmattor och sparsam växtlighet
- flerbostadshus uppförda som längor, ofta i kombination så att vinklade byggnadskomplex bildas
- flerbostadshus med fasader av oftast gult tegel
- stora fönster av trä utan spröjsning

Övriga karaktärsdrag

De övriga karaktärsdrag som präglar området är

- breda gator med sentida industribebyggelse kring den södra delen av Expovägen
- Rörstorpsskolans, Östbohallens och Exposkolans gula tegelarkitektur med sentida kompletteringar i skivmaterial.
- bebyggelsen som ligger öppet och grupperat.

Övergripande klassificering av delområdet

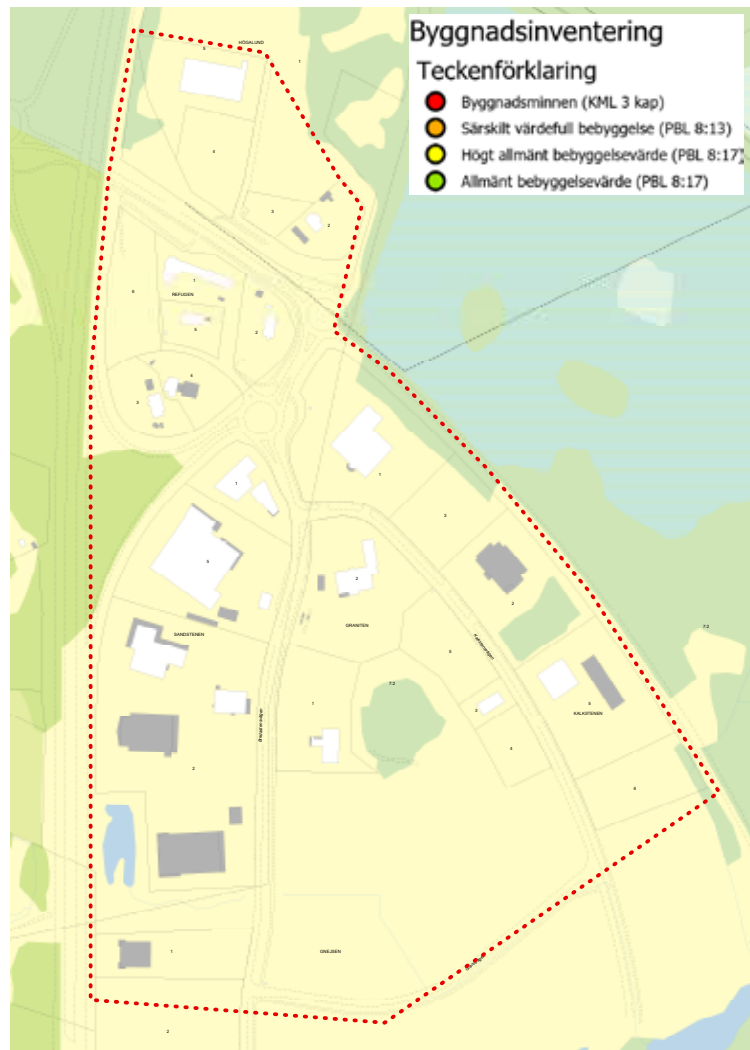
Tåligt. Större delen av delområdet har begränsade kulturhistoriska värden både vad gäller planmönster och bebyggelse. Undantag från detta är bland annat området kring Blomstervägen som är intressant både från plan- och bebyggelsesynpunkt. För övrigt finns ställvis byggnader av särskilt kulturhistoriskt värde, se ovan.

Området Bredastens trafikplats/Sydsvenska krysset

Områdesbeskrivning, övergripande

Bredasten är ett rastställe och industrimiljö med flera bensinstationer, hotell, restauranger samt verksamheter inom handel och industri.

Området är ett verksamhetsområde med gles bebyggelse, vilken utgörs av restauranger, bensinstationer, varuhus för sällanköpsvaror osv. Gatunätet är intrikat med anslutningar till E4:an och riksvägar. Som gränser mellan verksamheterna finns buskage och gräsmattor, men mer sällan träd. All bebyggelse är sentida.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Områdeshistorik

Bredasten var i äldre tid ett soldattorp i byn Nöbble. Etableringen av raststället Bredasten startade våren 1996 och här inrättades så småningom flera bensinstationer, hotell och restauranger, vilket gjorde platsen känd för resenärer utefter E4:an. I folkmun har kul-

len med snabbmatsrestauranger därför ibland kallats Hamburger hill. I dag strävar Värnamo kommun efter att namnet Sydsvenska krysset skall bli etablerat.

Bredastens delområde domineras av sentida bebyggelse med verksamheter som restauranger, hotell, handel mm.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området vid Sydsvenska krysset saknar i allt väsentligt kulturhistoriska värden.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

Saknas i allt väsentligt.

Övriga karaktärsdrag

De karaktärsdrag som präglar området är

- breda, svängda gator i regel utan trottoarer, helt avpassade för biltrafik
- tomter bebyggda med stora, låga och sentida verksamhetsbyggnader ofta inom handel och restaurang
- tomter präglade av intern biltrafik, parkering, diken och gräsmattor
- livlig skyltning för marknadsföring av företag och varor.

Övergripande klassificering av delområdet

Tåligt. Hela delområdet har, såvitt man kan bedöma i dag, mycket begränsade kulturhistoriska värden både vad gäller planmönster och bebyggelse.

Området Vrån

Områdesbeskrivning, övergripande

Vrån är huvudsakligen en stadsdel bestående av bostadsbebyggelse. Området är beläget mellan Växjövägen i söder och Malmstensgatan i norr så att en kil bildas.

I områdets mitt finns ett stadsdelscentrum – Vrån centrum – med enstaka affärer, vårdcentral, folktandvård och en stadsdelskyrka: Mariakyrkan. Kyrkan reser sig över torget med en karaktäristiskt svängd takkontur och ett där bredvid fristående klocktorn. Församlingsdelen är inrymd i en låg byggnadsdel klädd med rödfärgad panel, medan den byggnadskropp som rymmer kyrkorummet är putsad i ljus blått.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Vråens torg med Mariakyrkan i fonden. Kyrkan ritades av arkitekt Anders Berglund.

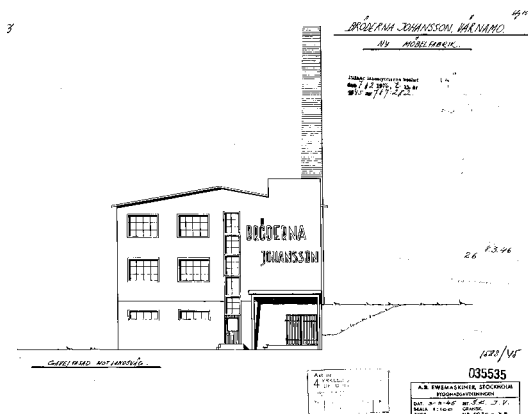
Framför kyrkan finns ett mindre torg och kring det samlar sig låg träbebyggelse i form av envåningshus med röda träfasader och flacka tak. Mot torgytan har husen överbyggda loggior. De inrymmer bostäder, folktandvård mm. Byggnaderna, som gestaltades av Atrio arkitekter i Jönköping för Finnvedsbostäder 1976, ansluter till den utformning som finns hos de delar av Mariakyrkans som inrymmer församlingslokaler. Själva torget är belagt med betongmarksten och det är utsmyckat med en skulptur samt klippta träd. Torget står emellertid inför en viss omgestaltning 2020.

Ovan: Norr om Vråens torg ligger bostadshus från 1980-talet.

Till vänster: Vråens torg omges av låg bebyggelse, delvis försedd med loggior.

Kring centrumdelen finns också flerbostadsbebyggelse i 2–3 våningar mot norr. Byggnadskropparna är uppdelade i mindre enheter och fasaderna utgörs av beige fasadsten. I stadsdelscentrumets södra delar finns blandad bebyggelse, bland annat punkthus med röda tegelfasader, den låga vårdcentralen mm.

Bröderna Johanssons möbelfabrik från 1943.

I sydost och närmast Vråens stadsdelscentrum utbreder sig bostadshus i form av långa längor med träfasader i klara kulörer (kv Skatan). Invid denna bebyggelse står det sk Ordenshuset, som kan upplevas en lite apart företeelse i bebyggelsemiljön. Bortom detta, längst ner i sydost utbreder sig småhusbebyggelsen kring Svartkråkevägen. Här står bostadshus, utformade utifrån ett par olika typer, med träfasader i klara kulörer på små tomter. För ovanlighetens skull är garagebyggnaderna mot lokalgatan uppförda av sten. Den svängda Svartkråkevägen saknar trottoarer.

Strax öster om Vråen centrum finns småhusbebyggelse i form av oftast låga och tätt liggande parhus ofta belägna vid lokalgator där man strävat efter att starkt begränsa biltrafiken. Infartsgatorna slutar i platser med parkering och garagelängor för att förhindra biltrafik bland bostadshusen.

I områdets nordligaste delar strax söder om Malmstensgatan finns småhusbebyggelse i form av oftast friliggande småhus av blandad karaktär. Byggnadsvolymer, takvinklarna, fasadmaterialen och gestaltningen i detalj varierar. Ett undantag utgör 1½-plansvillorna kring Margaretagatan, där byggnaderna har enhetliga volymer, men genom sentida förändringar (tillbyggnader, färgsättning m.m.) förlorat en del av den sammanhållande karaktären. Områdets topografi stiger mot öster och många gator har en organisk sträckning. Detta område avgränsas i söder med ett större grönområde.

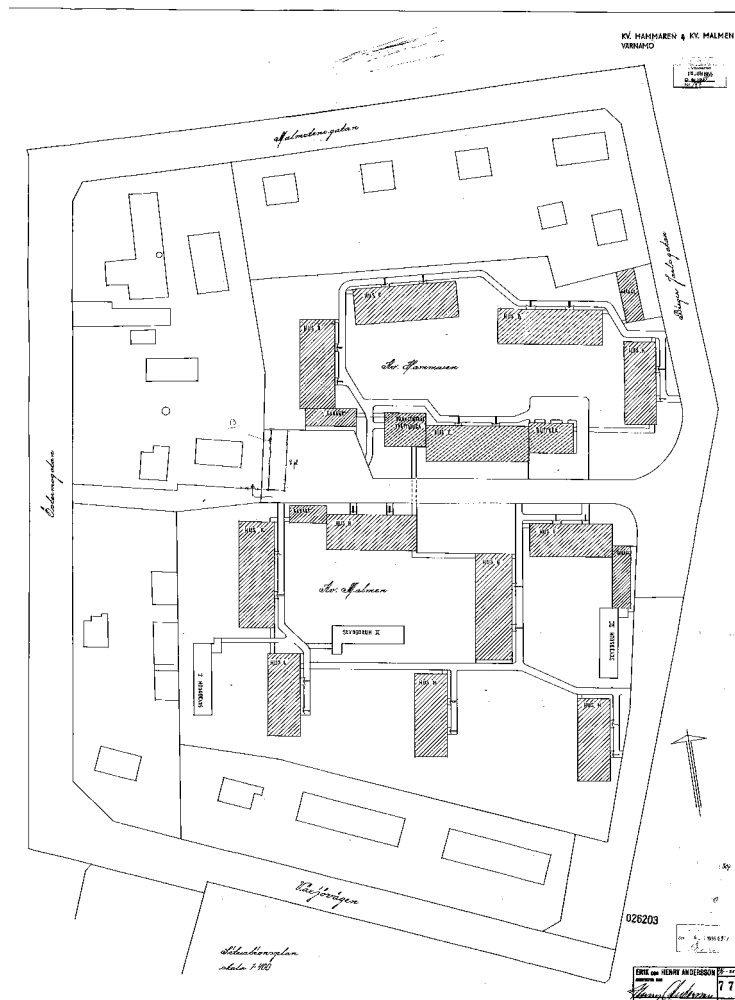
Väster om Vråenvägen ligger bostadsområden med bostadslängor i 2–3 våningar. Mot öster står byggnader med träfasader, medan den västligaste delen ett stenkast från Malmövägen omfattar flerbostadshus med tegelfasader i kvarteren Hammaren och Malmen. I 1950-talsanda är de röda tegelfasaderna geometriskt indelade vertikalt och horisontellt med band av ädelputs. I området ligger ett par stora skyddsrum som bildar kullar i området.

I kvarteren Hammaren och Malmen finns tegelarkitektur från 1940-talet ritad av arkitekterna Erik och Henry Andersson i Helsingborg.

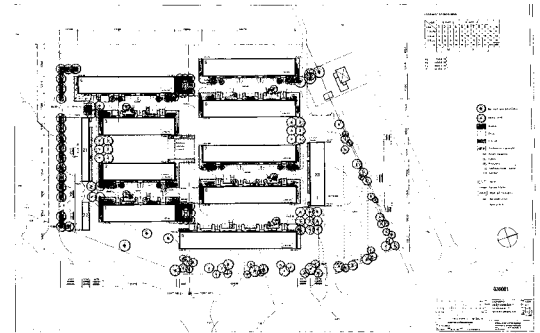
Områdeshistorik

En av de äldre bebyggda delarna inom området är kvarteren Hammaren och Malmen. Dessa tillkom 1955 och ritades av arkitekterna Erik och Henry Andersson i Helsingborg. Byggherre var HSB-Värnamo och byggmästaren var Byggfirman Sandberg & Hörström. Med färsk erfarenheter av ett världskrig rustade man sig med ett par stora skyddsrum som fortfarande ligger som stora, plana och förhöjda gräsmattor mellan byggnaderna.

Efter att kvarteren Hammaren och Malmen bebyggts dröjde till omkring 1970 då kvarteret Släggan väster om Vrängens centrum tillkom. Byggherre var Bostadsrättsföreningen Släggan inom HSB. Flerbostadshusen med smålägenheter ritades av HSB:s arkitektavdelning.

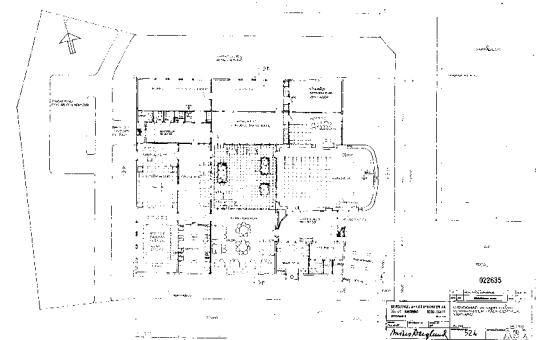
År 1970 upprättades ett förslag till ny stadsplan för Vrängensområdet. Då hade redan flerbostadshusen i kvarteren Hammaren och Malmen, som nämnts ovan, tillkommit, men för övrigt var området knappast exploaterat. Stadsplaneförslaget var inte så detaljerat, men man kan se att gatunätet i områdets nordöstra delar fullföljdes.

Kvarteret Släggans disposition som formades omkring 1970.

Till vänster: Flerbostadshusens lägen i kvarteren Hammaren och Malmen.

Nedan: Planritning för Mariakyrkan och dess församlingshem.

Vråens torg med Mariakyrkan.

Här kring Margaretagatan etablerades småhusbebyggelse under tidigt 1970-tal. Däremot var kvarteret Skytten i väster tänkt som lek- och idrottsområde, men detta kom i stället att bebyggas med flerbostadshus så småningom.

Mariakyrkan i Vråens centrum uppfördes som distriktskyrka 1977 efter arkitekt Anders Berglunds ritningar. Han anlätades även vid en tillbyggnad mot norr 1987. Kyrkan, som är skyddad enligt kulturmiljölagen (4 kap) har en tidstypisk och välutformad modernistisk gestaltning med församlingens dagverksamhet integrerad i kyrkoanläggningen. Kyrkorummet är inrymt i en putsad, basilikaliknande byggnadskropp med kor i öster, ett sidoskepp i norr samt ingång och vapenhus i församlingsdelen. Kyrkan reser sig över torget med en karaktäristiskt svängd takkontur och ett där bredvid fristående klocktorn. Församlingsdelens rödfärgade panel kontrasterar mot den byggnadskropp som rymmer kyrkorummet, vilken är putsad i ljus blått, som en syftning på Jungfru Maria.

Torget framför kyrkan omges av hus med överbyggda loggior. Byggnaderna, som gestaltades av Atrio arkitekter i Jönköping för Finnvedsbostäder 1976, ansluter till den utformning som finns hos de delar av Mariakyrkan som inrymmer församlingslokaler. Strax norröver ligger flerbostadshus med fasader av cementsten. Dessa ritades på 1980-talet av Flensborns arkitektkontor i Huskvarna genom arkitekt Curt Andersson.

Kvarteret Skatan planlades 1977 enligt ett förslag av arkitekt Christer Svensson, Vasa arkitekter AB, och kvarteren kring Svartkråkevägen planlades 1979. Området strax norröver planlades året därpå. Detta illustrerar en intensiv utbyggnad av bostäder från 1970-talets slut i det nyetablerade området Vråen.

Området kring Svartkråkevägen, som nämnts ovan, omfattar särskilt enhetlig bebyggelse. Det uppfördes omkring 1980 av Anjo Byggnads AB med tre olika hustyper. Med 1970-talets energikris i minnet är byggnaderna välisolerade och försedda med små fönster. I husraden längst i öster finns ett glapp. Även i detta glapp var ett hus planerat, men räddningstjänsten krävde att ett mellanrum skapades för att man skulle kunna bekämpa en brand även från byggnadernas östra sida.

I kvarteret Skatan ligger en avvikande anläggning. Byggnaden, som i dag nyttjas som ordenshus, uppfördes 1947 för Bröderna Johanssons möbelfabrik, senare Ege-möbler, med referens till Eric och Gustaf Johansson. Företaget startade 1934. Ansvarig för gestaltningen av fabriksbyggnaden var AB Ewemaskiner, Stockholm.

Det fanns ytterligare ett exempel på den omfattande möbeldindustrin i det aktuella området. Det var Nya Möbelfabriken, senare Stilmöbler, som startade 1906 och som uppförde en ny, men i dag förändrad fabriksbyggnad 1947 vid Malmstensgatan 4 (Ham-maren 19). Företaget producerade kvalitetsmöbler, bland annat i skulpturerad ek.

Bostadshusen kring Svartkråkevägen är enhetlig, men färgsättningen har varit varierande redan från början.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Stadsdelen Vrån omfattar en blandning av stadsdelscentrum, flerbostadshus, småhusbebyggelse och en del industrier. Med undantag för Mariakyrkan och den tillhörande torgbildningen finns här knappast några byggnader som är anmärkningsvärda på det individuella planet. I stället är området ett exempel på en stadsdel som byggs ut i rask följd under 1970-talet.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

Saknas i allt väsentligt, med undantag för Mariakyrkan och dess torgbildning, kvarteren Malmen och Hammaren, kvarteren kring Svartkråkevägen samt enskilda hus.

Övriga karaktärsdrag

Småhusområdenas karaktärsdrag är

- asfalterade lokalgator, ofta breda, i regel utan trottoarer
- uppväxta tomter, som inte är bebyggda närmast gatumarken
- bostadshus oftast med fasader av tegel, cementsten, träpanel och stundtals i kombination
- karaktärsskapande alléträd utefter Växjövägen
- småhusbebyggelsen kring Svartkråkevägen med upprepande volymer, kulörstarka träfasader och garage av cementsten.

Flerbostadshusområdenas karaktärsdrag är

- torget vid kyrkan som är belagt med betongmarksten och försett med mindre träd och en skulptur. Omgivande bebyggelse med loggior underordnar sig kyrkans bågformade högdal.
- områdets stora tomter med stora gräsmattor och sparsam växtlighet
- flerbostadshus uppförda som längor, ofta i kombination så att vinklade byggnadskomplex bildas
- flerbostadshus med fasader oftast av tegel eller träpanel.
- stora fönster av trä utan spröjsning
- I kvarteren Hammaren och Malmen grupperar sig bostadslängorna kring öppna innergårdar. Här har fasaderna en blandning av rött tegel och fältindelning med ädelputs i brungrått.

Övergripande klassificering av delområdet

Hänsyn/uppmärksamhetsområde. Delområdet Vrån omfattar ställvis planstrukturer och bebyggelsemönster som är viktiga att bevara i sin helhet och med byggnader som *i sig* har kulturhistoriska värden (Vrån centrum, Hammaren och Malmen samt bebyggelsen kring Svartkråkevägen). För övrigt kan delområdet generellt betraktas som tåligt.

Utefter Växjövägen finns ett stråk av grönytor och alléträd.

Området Nylund/Amerika

Områdesbeskrivning, övergripande

Detta område omfattar de delar av Värnamo som är belägna längst mot nordost. Generellt utgörs det främst av småhusbebyggelse med blandad karaktär.

I kvarteren längst i söder, dvs söder om Karlavägen, ligger ett område som kallas Amerika. Där finns villor i individuellt utförande och med mycket varierande uttryck. Ett undantag utgör dock bebyggelsen kring Folkungagatan och Sturegatan. Här finns bland annat likartade, fristående villor med murade gavlar och långsidor med fasad av träpanel. Utefter Malmstensgatan finns enstaka villor från tiden före områdets storskaliga utbyggnad på 1960-talet.

Om man ser lite norrut utbreder sig ett enhetligt villaområde kring Nylundsgatan och Högbergsgatan. Här kombineras villor med fasader av gult tegel och gavelrösten med träpanel med garage med platta tak. I flera fall har glasade uterum tillkommit i efterhand. I närheten ligger Nylunds förskola.

För övrigt är områdets norra delar, som kallas Nylund, bebyggda med fristående enfamiljshus med varierande karaktär.

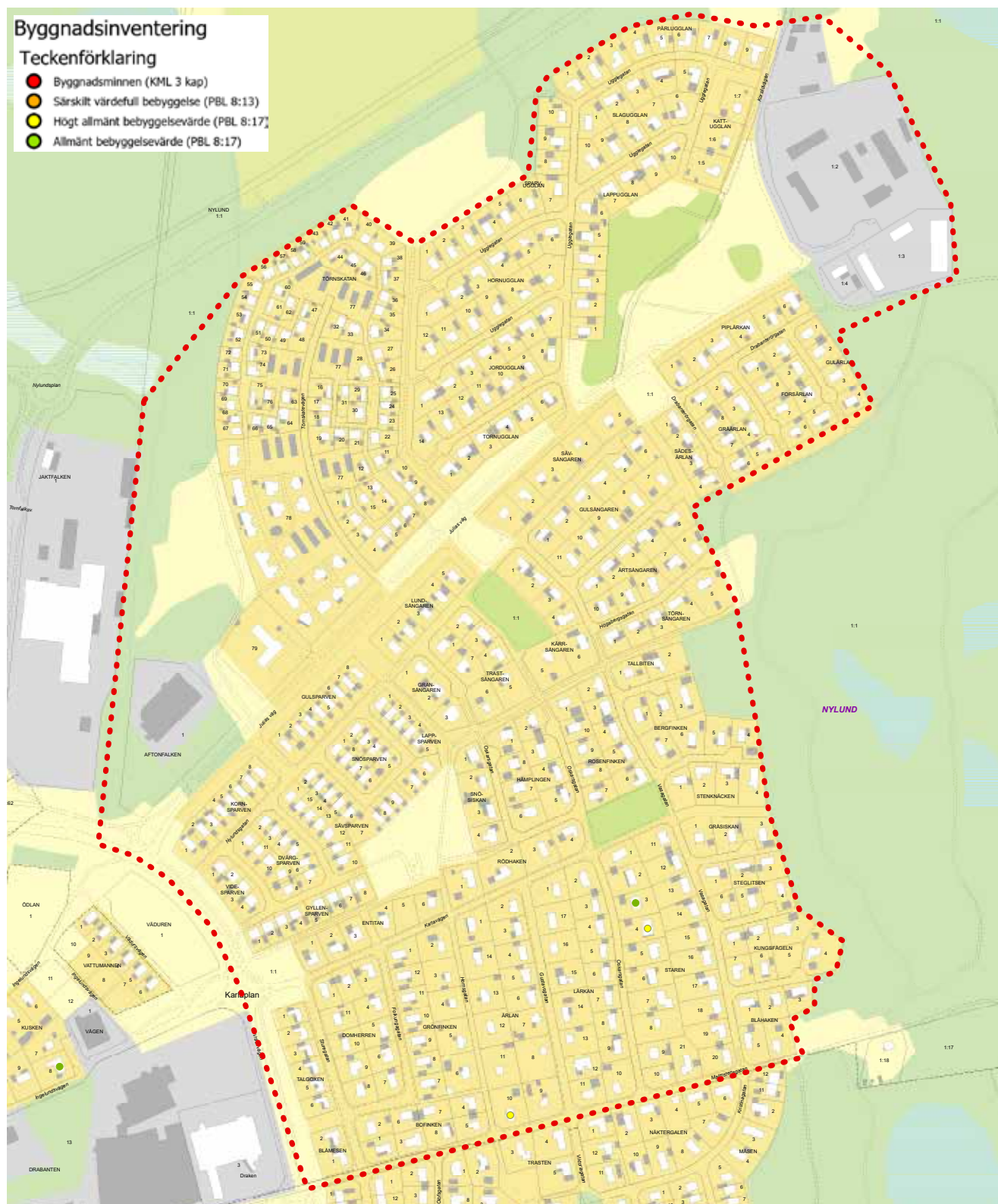

Många villor kring Ugglegatan (här kvarteret Sparvugglan) har levererats av husfabriker såsom Eksjöhus AB, Vetlandahus AB och Modulenthus AB.

Låga envåningsvillor samsas med 1½-planshus. Fasadmaterialen varierar mellan träpanel, puts, tegel och cementsten. I många fall har bebyggelsen förändrats och byggts om under senare decennier.

Kring Törnskatevägen finns omfattande villabebyggelse inom en stadsplan som grupperar sig kring huvudgatan där det också finns samordnad garagebebyggelse. Bortom dessa garage tar bostadsbebyggelsen vid. Detta innebär att många av villorna ligger i en yttre krans mot grönområden och härigenom undviks biltrafik bland bostadshusen.

Ett undantag från bostadsbebyggelsen är den begränsade industriverksamhet som bedrivs vid Korslidsvägen. Industribebyggelsen är varierad och förändrad genom åren.

En huvudgata i norr är Julias väg. Den omfattar förutom själva körbanan ett stråk med alléträd och gräsytor med framför allt björkar. Bebyggelsen tar vid först omkring 20 meter från gatan.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Boro-huset vid Hornsgatan 2 (Kvarteret Ärlan 10) uppfördes 1935.

Områdeshistorik

Vid 1900-talets mitt var det aktuella området bara sparsamt bebyggt och utgjordes främst av jordbruksmark. Vid mitten av 1900-talet fanns något kvarter med en del bebyggelse – ungefär där kvarteret Ärlan är beläget. Många upplevde att området låg avlägset från stadskärnan och det kallades därför Amerika. Ett exempel på tidig och välbevarad villabebyggelse är Hornsgatan 2 (Ärlan 10). Byggnaden är ett Boro-hus som uppfördes 1935 och gavs namnet Björkhamra. Detta är ett typiskt exempel på den del av Boro:s produktion som bibehöll eftersläpande stildrag som upplevdes som omodern av dåtidens smakledande kretsar.

Områdets bostadsbebyggelse tillkom efter att en rad mer begränsade stadsplaner skapats, i hög grad under 1970-talet. Ett exempel på hur utbyggnaden kunde genomföras gäller området kring Törnskatevägen. Delområdet 76 avstyckade tomter såldes 1977 av Värnamo kommun till Anjo Byggnads AB. Villkoret var att företaget skulle se till att tomterna försålles och bebyggdes med

Disposition av tomterna kring Törnskatevägen där all bebyggelse samlas kring huvudgatan enligt Atrios förslag.

småhus i enlighet med ett program som företaget Atrio arkitektkontor utvecklat. Köparna av tomterna skulle i första hand anvisas av kommunen. Avtalet stadgade också att den som köpte en tomt av Anjo inte fick sälja den vidare inom två år, annars hotade vite. Detta för att undvika tomtspekulation. Bygglov för 76 bostadshus och 20 så kallade garageförråd lämnades in av Centrala byggnadskommittén inom Värnamo kommun. Alla byggnader hade gestaltats av Stig Axell vid Atrio i samarbete med dåvarande BSV-konsult AB i Värnamo och Georg Bomans konstruktionsbyrå i Jönköping.

I de delar som ligger längst upp i nordost finns grönytor insprängda bland och i anslutning till småhusbebyggelsen. Här har man sparat ut en fornlämningsmiljö som främst utgörs av stensättningar, varav en kallas Drabanterör.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området saknar i allt väsentligt kulturhistoriska värden. Området kring Törnskatevägen har emellertid en originell planstruktur.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm
Saknas i allt väsentligt.

Övriga karaktärsdrag

De karaktärsdrag som präglar området är

- breda lokalgator i regel utan trottoarer
- enstaka grönområden
- större stråk av naturmark med blandskog
- oftast individuellt utformade småhus och villor med olika gestaltning
- planläggningen kring Törnskatevägen med huvudgatan och intilliggande garagelängor och bortom dessa varierande bostadshus i 1–1½ våning.

Övergripande klassificering av delområdet

Tåligt. Hela delområdet har, såvitt man kan bedöma i dag, mycket begränsade kulturhistoriska värden både vad gäller planmönster och bebyggelse. Ett undantag är planmönstret och bebyggelsestrukturen kring Törnskatevägen som bör bevaras oavsett vad som sker med de enskilda byggnaderna.

Utefter Julias väg finns ett stråk av grönytor och trä som markerar och ger karaktär åt huvudgatan.

Området kring Nydalavägen

Områdesbeskrivning, övergripande

Området kring Nydalavägen präglas i dag främst av sentida infartsbebyggelse med sällanköpshandel, småindustri m.m. Kvarteren ligger i ett stråk utefter Nydalavägen med tämligen få tvärgator. Insprängt bland de stora kvarteren finns grönytor och skogsdungar som har sparats ut och de ger intryck av att ha lämnats orörda sedan exploateringen av området startade.

I den södra delen av området finns några villakvarter omgivna av industritomter. Villakvarteren har fristående bostadshus centralt placerade på tomterna och kompletterande med mindre uthus och garage. Många hus härrör från 1900-talets första del, men bebyggelsen ger ett heterogent intryck som en följd av reparationer och renoveringar genom åren. Man kan dock ana den äldre strukturen genom byggnadsvolymer.

I ett par kvarter pågår nybyggnation. Det rör sig både om friliggande villor med putsade och vita fasader och radhus med fasader av trä samt pulpettak.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Områdeshistorik

Vid 1900-talets mitt var större delen av området obebyggt och Nydalavägen inte utlagd, men sedan tidigare fanns det småhusbebyggelse i de två kvarteren Triangeln och Kusken. I början av 1930-talet skedde en tomtreglering i kvarteret Triangeln, men redan då fanns det flera villor i kvarteret. Bostadshusen låg indragna från gatan och eventuella uthuslängor låg utefter de inre tomtgränserna.

Kvarteret Kusken har troligen en ännu äldre historia. Här låg lägenheten (liten tomt utan mantal) Gustavslund och från denna avstyckades på 1920-talet små tomter, till exempel Rosenhaga, Fridensborg och Bäckdalen.

Villabebyggelsen i kvarteret Triangeln vid Malmstensgatan är från 1900-talets första hälft, men vanligen ombyggd på olika sätt.

Under åren tillkom nya kvarter och ny bebyggelse, men en större översyn av planläget gjordes i slutet av 1970-talet. Den nya planen omfattade kvarteren som begränsades av Malmstensgatan, Vråenvägen, Birger Jarlsgatan och kvarteret Krycklefors gränser mot nordväst. Det var också i detta skede som Nydalavägen fick sin nuvarande sträckning.

I de nordvästra delarna av delområdet finns insprängda och synbart orörda partier med naturmark.

En märkesbyggnad finns i kvarteret Drabanten. Det är den verkstadslokal som uppfördes för möbelformgivaren Bruno Mathssons räkning vid Nydalavägen 20 (Drabanten 4). Den har visserligen ingen visuell koppling till de andra byggnader där Bruno Mathssons företag bedrev sin verksamhet, men det har ett systemsamband som är viktigt. När verkstadsbyggnaden uppfördes användes flera mycket moderna material såsom fibercementskivor, stålbalkar, betonggolv isolerat med korkskivor, ett kulvertsystem i golvet för golvvärmen samt Mathssons egen patenterade träpanel. Därför har även denna byggnad förklarats för byggnadsminne.

Bruno Mathssons verkstadsbyggnad i kvarteret Drabanten vid Nydalavägen 20.

Längre norrut finns kvarteren Tornfalken och Pilgrimsfalken på ömse sidor om Nydalavägen. Dessa kvarter tillkom omkring 1980 och har sedan bebyggts. I dag domineras industribebyggelsen av verksamheter inom fordonsförsäljning och logistik. Längst i söder i kvarteret Drabanten finns industribebyggelse av blandad karaktär.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området vid kring Nydalavägen saknar i allt väsentligt kulturhistoriska värden, men verkstadsbyggnaden på Drabanten 4 är förklarad för byggnadsminne, enligt kulturmiljölagen.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

Saknas i allt väsentligt. Ett undantag är byggnadsminnet på Drabanten 4.

Övriga karaktärsdrag

De karaktärsdrag som präglar området är följande:

- För byggnadsminnet Drabanten 4 gäller särskilda skyddsbestämmelser (länsstyrelsen).
- I områdets södra delar blandar sig småhusbebyggelsen med

- stora industrifastigheter på ett överraskande sätt.
- I områdets äldre villakvarter i söder finns äldre strukturer vad gäller placering av byggnadskroppar osv, men bebyggelsen är höggradigt förändrad.
- Kring Ingelundsvägen pågår omfattande nybyggnation av småhus, både fristående och i form av radhus.
- Här finns stor men låg industribebyggelse från sen tid, särskilt inom områdets nordliga del samt i kvarteret Drabanten.
- Höga stålstaket eller nätstängsel finns kring många företagsfastigheter.
- På grund av kommunikationskraven inom området finns stora ytor för gator och parkeringar.
- Mindre, utspärade grönområden med naturkaraktär finns mellan vissa industritomter, exempelvis utefter Stenfalksvägen och en lokal åfåra öster om kvarteret Krycklefors.

Vid Ingelundsvägen finns både äldre småhus och nybyggnation invid grönytorna.

Övergripande klassificering av delområdet

Tåligt. Hela delområdet har, såvitt man kan bedöma i dag, mycket begränsade kulturhistoriska värden både vad gäller planmönster och bebyggelse, även om man kan uppleva bostadsmässiga kvaliteter. Fornlämningarna inom området omfattas emellertid av ett starkt skydd.

Områdeshistorik

Marken i väster har tillhört Pilagården, även kallat Torget, i Värnamo by. Enenhagen bestod av omväxlande ängs- och åkermark. I öst är det kyrkans mark och den har historiskt hört till Prostgården.

Norra kyrkogården i Värnamo är egentligen inte en kyrkogård, utan en begravningsplats då den saknar kyrka. Begravningsplatsen anlades 1905 på ny mark utanför samhället Värnamo. Den fick en typisk stadsmässig karaktär med symmetrisk uppbyggnad med ett gravkapell i mitten. Under 1900-talets andra hälft har begravningsplatsen utvidgats ett flertal gånger och varje utvidgning har haft sin speciella karaktär. Det ursprungliga begravningskapellet som låg centralt på området, revs 1962 efter att Uppståndelsekapellet hade uppförts 1958, efter ritningar av stadsarkitekt Hugo Bolker. Begravningskapellet har en särpräglad utformning med det höga sadeltaket som nästan går ner till mark och därmed ger kapellet en närmast tätlilik form. Västgaveln är prydd av en törnekrona i stenintarsia gestaltad av konstnären Sven Ljungberg. Den kände Ljungbykonstnären har också utfört den stora altarfresken som upptar hela den östra kapellväggen inne i kapellet.

1900-talets olika kyrkogårdsideal visar sig tydligt i skillnaderna mellan begravningsplatsens olika delar. Den äldsta delen är typisk för det tidiga 1900-talets välbärgade gravkultur, men de allmänna gravarna från samma tid har nästan helt försvunnit. De yngre delarna speglar också väl hur jämlikhetsideal påverkat utformningen och den roll växtligheten numera har.

Begravningsplatsen (Värnamo 14:64) utgör vid sidan om sin roll som gravplats, också en grön lunga med sina högväxta träd i de äldre kvarteren och rogivande gångstråk för många Värnamobor.

Nordväst om kyrkogården, ligger prostgården, som fortfarande utgör prästbostad. Det gulmålade trähuset (Prostgården 1) är klätt med locklistpanel och uppfördes 1870 efter att den tidigare prostgården hade ödelagts i en brand. I anslutning till denna ligger också den så kallade kaplansbostaden, en kvadratisk ålderdomlig rödfär-

Uppståndelsekapellet uppfördes 1958 efter ritning av stadsarkitekt Hugo Bolker.

Prostgården har med begravningsplatsens utbyggnad fått ett mera framträdande läge.

gad timmerbyggnad under ett tälttak täckt med enkupigt lertegel. Kaplansbostaden tillhör ett tidigare byggnadsskede på platsen.

Skolområdet

Finnvedens gymnasium har en tidstypisk fasad med gjutna betongelement. Blockens reliefverkan ger fasaden liv och de dubbla trädraderna skapar ett intimt rum den stora skalan till trots.

Området i övrigt präglas av skolverksamhet, med Finnvedens gymnasium, Värnamo musikskola, gymnasiesärskolan och Enehagsskolan. Ön på den intilliggande korvsjön nyttjas som frilufts- och gymnastikområde för skolorna, med idrottsplats och gymnastikhall.

Enehagsskolan från öster, med dess spegling i korvsjöns vatten.

Den första skolbyggnaden på Enehageområdet uppfördes 1908 för att täcka stadens i ett slag växande befolkningsunderlag i samband med inkorporeringen. I samband med att skolan uppfördes ska ett vikingatida gravfält ha grävts bort. I mitten av 1940-talet planerades en ny skolbyggnad. Den nya skolan som var ritad av arkitekt Tore Moxness, Lidingö, invigdes 1950. Det gamla skolhuset var kvar och i bruk fram till dess Enehagsskolan utvidgades.

Mellan skolbyggnaden (Elden 3) och Lagan ligger ett rödfärgat hus som idag utgör föreningslokal (Värnamo 14:41). Detta uppfördes ursprungligen som bostadshus med namnet "Forshedavillan" och ritades 1923 av arkitekt Harald Bergelin för prosten J. G. Hazén, som tidigare hade tjänstgjort i Forsheda.

Finnvedens gymnasium (Elden 1) började planeras i mitten av 1960-talet och stod färdig för att ta i bruk vårterminen 1969. Det här var i en omvandlingstid, den nioåriga grundskolan genomfördes och som en konsekvens skulle gymnasieskolorna bli allmänna ungdomsskolor och inte längre bara för ett fåtal privilegierade. Också yrkesskolorna genomgick en reformation. Uppdraget att rita skolan gick efter en tävling till arkitekterna Olle Wählström och Gösta Uddén, med gemensamt kontor i Stockholm. Det vinnande förslaget vann bland annat på sin klara och enkla disposition med god översiktlighet. Fasaden i betongelement med frilagd ballast i älvdalsprofyr och med en viss reliefverkan syftar fram mot 1970-talets arkitekturideal. Interiören med formgjuten omålad betong i trapphusen och klara dekorfärger på dörrar har stått sig väl över tid. För den långa entréhallen gjorde konstnären Hadar Tilja ett platsspecifikt konstverk i emalj, verket var hans första offentliga uppdrag. Den nästan hundra meter långa emaljmålningen pryder fortfarande 50 år senare skolan, dock med viss omdisposition i samband med inredning av nya rum i anslutning till hallen.

Skolans aula placerades så att den också kunde nyttjas som en stor samlingssal för stadens behov även kvällstid. Paviljongen på gården som inrymmer café tillkom 1991 och ritades av Jana Hil-

Matsalsbyggnaden, som är samtida med skolan i övrigt, har en egen men avpassad gestaltning med den glasade fasaden, utskjutande tak och terrass.

dingsson, Atrio, Jönköping. År 1996 byggdes glaskuben som inrymmer biblioteket och skärmtaket vid entrén till, efter ritningar av FFNS i Halmstad. Dessa nya tillskott är gestaltade i kontrast mot den modernistiska skolbyggnaden.

Den ursprungliga idrottshallen på Tinas ö, (Värnamo 14:63) är samtida med Finnvedens gymnasium och även den ritad av Olle Wählström och Gösta Uddén. En kvalitet i miljön är de långa sittvänliga trapporna som också blir gradänger och åskådarplatser i anslutning till fotbollsplanerna på sporthallens västra sida.

Byggnaden mellan gymnasieskolan och Enehagsskolan, uppfördes ursprungligen som yrkesskola 1960, med en högdal som inrymde teorisalar samt en räcka av låga sammanbyggda men sinsemellan förskjutna verkstäder. Byggnaden ritades Boustedt & Heineman arkitekter i Borås. Yrkesskolans byggnad som idag bland annat inrymmer gymnasiesärskolan har efter en tillbyggnad en mera postmodernt gestaltad fasad. I samband med att denna uppfördes fick också yrkesskolans tidigare högdal en ny gestaltning, det tidigare platta taket ersattes av ett sadeltak och huvudparten av de gamla verkstäderna revs. Tillbyggnaden utfördes 1996, efter ritning av Calle Spaak Atrio i Jönköping.

I utomhusmiljön finns offentlig konst i form av olika fasadutsmäckningar och bland annat en skulptur av Lena Lervik.

Grunden för eventuellt kulturhistoriskt värde

Området upptas i dess östra del av Norra begravningsplatsen som i de äldsta delarna är anlagd 1905. Kyrkogården är därmed skyddad enligt Kulturmiljölagens kap 4 och eventuella förändringar vid sådan om underhåll är tillståndspliktiga och hanteras av länsstyrelsen (bygglov hanteras givetvis på sedvanligt vis). Prostgården och den så kallade kaplansbostaden visar på den historiska kontinuiteten i nyttjandet av marken, även om de tidigare ekonomibyggnaderna revs i samband med den senaste utvidgningen av kyrkogården åt norr.

Den sammanhållna skolmiljön i väster ger exempel på skolhusarkitektur från 1940-talet fram till slutet av 1990-talet och som samtidigt speglar den skolhistoriska och pedagogiska utvecklingen.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Kyrkogårdens planteringar och höga trädkrans som i väster möter den längre dubbla allén som flankerar gymnasiebyggnadens långa fasad.
- De platta taken och låga skalan på skolbyggnaderna i öster.
- Enehagens skolans sadeltak.
- Ursprungliga fasadmaterial, trä, tegel, betong, den röda frilagda ävldalsprofyren och puts.
- Fönstermaterial, form, indelning och placering.
- Träd och grönskor som mjukar upp och avdelar de olika skolgårdarna samt avgränsar mot trafik och vägar.
- Kontrasten mellan de tuktade planterade träden och de friväxande löv- och barrträden som ramar in korvsjön.
- Den konstnärlig utsmyckningen, plats- och fasadbunden samt fristående skulpturer.

Övriga karaktärsdrag

- Förhållandevis stora hårdgjorda ytor och parkeringsplatser.

Övergripande klassificering av delområdet

Hänsyn/uppmärksamhetsområde. Begravningsplatsen skyddas enligt KML. Enenhagsområdet är ett sammanhållet skolområde, där de kulturhistoriska värdena framförallt är knutna till de enskilda byggnadernas gestaltning och där Finnvedens gymnasium intar en särställning.

Den ursprungliga gymnastik- och idrottshallen på Tinas ö, uppfördes samtidigt som Finnvedens gymnasium och har samma fasadgestaltning.

Området längs Jönköpingsvägen söder om väg 151

Områdesbeskrivning övergripande

Den gamla utfartsvägen mot Jönköping kantas i huvudsak av industribyggnader på dess västra sida mot järnvägen och med bostadshus på Jönköpingsvägens östra sida. Bebyggelsestråket är förhållandevis långsmalt då vägen går parallellt med Lagans dalgång öster om vägen. Lagans slingrande flöde har skapat ett uppdelat landskap med uddar och holmar. Öster om Lagan finns mark för idrott, stadens vattenverk och viss smärre bostadsbebyggelse. I områdets södra del, öster om Lagan i ett i huvudsak skogbevuxet parti ligger stadens campingplats.

Bebyggelsen i området längs Jönköpingsvägen är av blandad karaktär och ålder, med hus från tiden före stadens tillblivelse med både små stugor och större mangårdsliknande byggnader. Men här finns även villor från 1930- och 1940-talen i 1½ eller två våningars höjd samt även senare kompletteringar, med flerbostadshus, grupp-hus och villor. I kvarteren som ligger mellan Jönköpingsvägen och Lagan, längs Kvarnängsvägen finns exempel på äldre villabebyggelse, varav ett antal är uppförda före stadens tillblivelse 1920.

Områdeshistorik

Marken har i huvudsak tillhört Västhorja by och Jönköpingsvägen utgjorde den gamla utfartsvägen mot norr. På laga skifteskartan över byn finns namnet Galgamon markerat, vilket indikerar att en tidigare avrättningsplats troligen har funnit i området. På samma

"Knäppfabriken" (Värnamo 14:11) tillhör en av de få bevarade äldre industrifastigheterna i Värnamo. Den lilla stugan till höger i bilden är också tidig och speglar bebyggelseblandningen med industri och bostäder längs Jönköpingsvägen.

Bebyggelsen längs Kvarnängsgatan etablerades innan området inkorporerades i staden.

Flerbostadshuset på det tidigare Oxtorget, tillhör de senaste kompletteringarna i området.

Braxen 8 är ett av de tidiga husen längs Jönköpingsvägen.

karta finns också en exercisplats utmärkt väster om Jönköpingsvägen. Oxtorget är en torgbildning som har funnits avsatt i 1900-talets stadsplaner, och som minner om att kreatursmarknaderna lokaliserades till området vid denna tid. Värnamo industri- och hantverksutställning 1903 utgjorde en startpunkt för detta.

Under det sena 1800-talet utvecklades en förstadsbebyggelse längs Jönköpingsvägen. Med järnvägens etablering på 1870-talet tog avsköndringarna från Västhorja bys ägor fart.

Närheten till järnvägen gjorde också området attraktivt för industrietableringar, vid sidan om ordinarie trafiklinjer fanns även spår till olika industrier i närområdet.

Industribebyggelsen har varit förhållandevis småskalig. Den har dock i vissa fall utökats och expanderat över tid. Nominat är ett sådant exempel och som nu består av ett stort fabrikskomplex, enhetligt klätt med tegel. Andra industribyggnader har fått ny användning, som handel, företagshotell och träningslokaler. En av de äldre mera välbevarade är Värnamo f.d. tvättklämfabrik, (Värnamo 14:11) på Jönköpingsvägen 41. Fabriken byggdes 1918 efter ritningar av stadsingenjör Nils Christiansen. Den gamla industribyggnaden som numera är kontor, är uppförd i rött tegel med slätputsade rundbågiga fönsterpartier. För att ge överljus åt industrilokalerna är takets förhöjda mittskepp försett med överljus.

Flera av de gamla industribyggnaderna har fått annan användning, ett exempel på det är möbelfabriken som Lindström & Söner lät uppföra 1936 efter ritning av Wilhelm von Mühlenfels (Braxen 7). Företaget som hade grundats 1916 flyttades till den aktuella platsen i samband med den nya fabriken byggdes i kvarteret Braxen. Möbeltillverkningen upphörde 1976.

Strax norr om Kävsjöporten också i kvarteret Braxen ligger två mindre bostadshus som tillhör det första nyetableringsskedet längs Jönköpingsvägen. Öster om vägen har delar av den äldre villabebyggelsen ersatts med grupphusbebyggelse i tre kvarter. Längst i norr mot väg 151 ligger det villor på båda sidor om vägen, samt en tidigare handelsträdgård. Också detta område är förhållandevis

tidigt etablerat, där villorna väster om Jönköpingsvägen är uppförda 1½–2 våningar.

Finnvedsvallen, som ligger på en udde i Lagan, öster om Jönköpingsvägen är den kommunala idrottsplatsen. IFK Värnamo, Idrottsföreningen Kamraterna Värnamo bildades 1912 och hade sin första fotbollsplan invid Lagan, där sedan lasarett uppfördes 1922. Klubben arrenderade mark utanför stadens bebyggda område och fick därmed flytta efterhand som mark ianspråktogs för andra ändamål. Därefter flyttade kamratföreningen till Ljusseveka och sedan Norregård innan Finnvedsvallen blev aktuell. Föreningen köpte marken 1931 men hade inte resurser att iordningställa den utan träffade något år senare avtal med kommunen. År 1935 kunde idrottsplatsen invigas, men den övergick sedan helt i kommunal ägo 1944.

Strax norr om Sandgatan, vägen som leder fram till Finnvedsvallen, gick den tidigare stadsgränsen, se kartan från 1945 på sidan 15. Gatan flankeras i huvudsak av villor från 1930–1940-talen i 1½-plan med brutet tak och villor i två våningar med sadeltak.

Nordost om Finnvedsvallen, på andra sidan om Lagan, finns ett antal träningsplaner och Värnamo tennishall. På platsen för tennishallen låg tidigare Ljusseveka tegelfabrik som sedan hette Värnamo tegelfabrik. Fabriken, som framförallt tillverkade murtegel, var i drift 1898–1970. Tennisklubben är i delar av de tidigare produk-

Vid Lagans västra strand ligger grundresterna efter Ljusseveka kvarn. Strax söder om kvarnen gick tegelfabrikens järnvägsspår över ån.

Värnamo Tegelbruk, flygfoto från 1946. JLM.

tionslokalerna som var uppförda i tegel. En av utomhusbanorna ligger nere i den grop som var fabriken sandtag. Framför hallen ligger en vitputsad villa som var disponentvillan, den är idag är IFK Värnamos klubblokal (Ljusseveka 2:22).

Ett smalspårigt industrispår för transport av tegel gick från fabriken upp till järnvägen. Stadskartan från 1938 antyder att det var en så kallad decauvillejärnväg. En decauvillebana lades ut som byggsats med räls i sektioner, där rälerna var förmonterade på sylarna. Spåret gick över ån där den var som smalast. Norr om spåret låg Ljusseveka kvarn, vars grundstenar fortfarande ligger kvar på västra stranden. De stenfundament som finns i ån i anslutning har troligen utgjort dammfästet till kvarndammen. Ljusseveka kvarn har mycket långa anor, kvarnströmmen nämns i ett medeltida brev från 1480-talet. I den branta backen upp mot Jönköpingsvägen står en rad höga träd, som förmodligen flankerade den tidigare vägen som ledde ner till kvarnen. (Se bilden)

På den norra sidan av Sandgatan låg husen i en lång rad och kvarteret ska därav ha fått sitt namn, Långa raden. Den äldre bebyggelsen revs och ersattes av en grupp flerbostadshus uppförda av Stiftelsen Värnamohus. De aktuella lamellhusen i tegel och balkongsidor i gjuten betong ritades av Per Persson & Marjatta

Miljön med den bevarade disponentvillan som idag nyttjas av fotbollsklubben, i förgrunden den gamla grusgropen som används som tennisbana.

Rankka arkitektkontor i Sthlm, 1972. Husen är snarlika de som finns i kvarteret Doktorn på Mossle norr om lasarettet, och som ritades några år tidigare av samma kontor. I Långa raden är dock fasadteglet rödbrunt, vilket är typiskt för tiden. Vid Tyggarpsbacken finns också några flerbostadshus med snarlik utformning, dessa uppfördes under 1960-talet.

På den östra sidan av Lagan finns också viss villabebyggelse, dels längs Prostsjövägen söder om träningsplanerna, det är i huvudsak villor från 1940-talet, samt något nybygge, dels på näset norr om Lagan mitt emot Finnvedvallen, med villor av blandad ålder och karaktär i 1½ till två våningar.

Då den äldre bostadsbebyggelsen är uppförd innan området inkorporerades i staden finns inga nybyggnadshandlingar i kommunens arkiv och därmed inte heller några säkra byggår. De större äldre trähusen har ofta innehållit två eller flera lägenheter, ett exempel på detta är trähuset på Jönköpingsvägen 50, "Elvdalen", kvarteret Hästen 1, som 1923, när man tillbyggde ett trapphus inrymde fyra lägenheter. Huset ligger indraget på tomten och är omgivet av en uppväxt trädgård. Även Åbrinken 2, på Kvarnängsgatan 4, var ett flerbostadshus med fyra lägenheter när det på 1980-talet gjordes om till enfamiljshus.

De minsta husen har oftast byggts på och byggts till i omgångar. Det finns flera exempel på detta både längs Jönköpingsvägen och Finngatan. Oxen 2 fick en mindre tillbyggnad 1924, men har i övrigt kvar sin karaktär. Norr om Kävsjöportalen ligger två mindre stugor, varav den ena är förhållandevis oförändrad i sin karaktär (Braxen 8). Till den andra, som är kraftigt tilläggsisolerad, hör en äldre uthuslänga (Braxen 9). Inom området finns också några välbevarade funktionalistiska villor uppförda i två plan, dels på Jönköpingsvägen 95 i kvarteret Braxen 11, dels längs Kvarnängsvägen (Åbrinken 19) från 1938 efter ritning av Yngve Andersson.

Grunden för eventuellt kulturhistoriskt värde

Jönköpingsvägen utgör den gamla infarten från norr. Den blandade bebyggelsen med både industri och bostäder från olika tider är en produkt av närheten till järnvägen och tidig bostadsbebyggelse utanför den första stadsplanen och som sedan successivt har ersatts eller kompletterats.

Finnvedsvallen har lång historisk kontinuitet, det finns dock inga byggnader inom idrottsanläggningen med kulturhistoriska värden, förutom den före detta disponentvillan från Värnamo tegelbruk samt andra spår efter industrin som har integrerats i tennisklubbens anläggning.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Jönköpingsvägens ursprungliga vägsträckning.
- Komplexiteten i den blandade strukturen med industribyggnader, kvarvarande småskalig utkantsbebyggelse, villor, kedjehus och enstaka flerbostadshus.
- Alléträd längs Jönköpingsvägen.
- Den förhållandevis låga bebyggelsen.
-
- Inom de kvarter som avgränsas av Finngatan i söder och Sandgatan i norr:
- Uppvuxna trädgårdar avgränsade med häckar eller spjälstaket av trä eller smide och i något fall murar.
- Bostadshus med dragning mot gatan och uthusbyggnader oftast utmed tomtgränsen på den inre delen av tomten i de delar som tillhör.
- Fristående bostadshus oftast idag för en familj, med trä- eller putsad fasad.

Övriga karaktärsdrag:

- Tät och låg bebyggelse med kedjehus i kvarteren Forellen, Harren och Spiggen.
- Stora öppna grönytor avsedda för idrott och träning.
- Grönytor och naturmark längs Lagan.
- Höga lövträd i linjer längs Varpvägen och som kringgärdar gräsytan vid Lagan norr om Långa raden som indikerar tidigare bebyggelse.
- I kvarteren Gäddan och Abborren ligger villorna förhållandevis centralt placerade på tomterna.
- Hårdgjorda ytor för parkering och intern kommunikation i anslutning till industri, handel, tränings- och kontorsbyggnader.

Övergripande klassificering av delområdet

Hänsyn/uppmärksamhetsområde. Hänsyn handlar framförallt om skalan i området, vid sidan om enskilda byggnaders kulturhistoriska värde. Planstrukturen är relativt enkel då området är långsmalt och utgår i stort från Jönköpingsvägen med Kvarnängsgatan som en parallellgata i detta parti. I övrigt är området förhållandevis tåligt.

Områdeshistorik

Området har fått sitt namn efter torpet Margretelund som hörde till Västhorja by. Torpet har tidigare benämnts Runsten, vilket är det namn som anges för platsen på laga skifteskartan över byn från 1859. Namnet hade torpet fått av den högresta runsten som står på ett gärde som tillhörde torpet. Runstenen som i princip står på ursprunglig plats (den flyttades 4,5 m från vägen 2003 som en skyddsåtgärd), tillhör en av Smålands mera iögonfallande då den är tre meter hög. Stenen står längs den historiska vägsträckningen norr om Värnamo på vägen mot Hörle och Jönköping. Den är också speciell då det är en av få av länets runstenar som vi vet rests av en kvinna, över sin man och två söner. Några hundra meter söder om stenen finns också ett gravfält. Vägen och läget i landskapet med närheten till Lagan har varit av vikt när gravfälten anlades och runstenen fick sin placering.

Den nu befintliga bebyggelsen har ett tidsspänn från 1970-talet i för den tiden tidstypiska material som betongelement med synlig sjösten till helt samtida med uppglasade fasader. Byggnaderna ligger på båda sidor om vägen och nås via matarvägar som löper parallellt med Jönköpingsvägen. Bebyggelsen ligger i delvis bevarad tallskog, mindre dungar av träd och remsor av skog som sluter in delar av de större hårdgjorda ytorna i anslutning till respektive verksamhet.

I väster delas området av järnvägen mot Nässjö. Industribyggnad-

Vid sidan om vägen står en av länets ståtligaste runstenar.

den för Ds Smith ligger längs med väg 151 och nås från densamma. Byggnaden uppfördes av dåvarande ägarna SCB Emballage AB, som en satellitfabrik till den äldre anläggningen inne i Värnamo och ritades av BSV 1992. Den har fått en viss arkitektonisk gestaltning och utgör inte bara ett anonymt skal över tillverkningen.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området Margretelund saknar i allt väsentligt kulturhistoriska värden, vid sidan om den gamla vägsträckningen mot Jönköping samt de fornlämningar som finns inom området och som skyddas enligt kulturmiljölagen kap 2.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Vägsträckningens ursprungliga dragning.
- För upplevelsen av runstenen är den delvis bevarade naturmarken i stenens absoluta närhet samt den sparade löv- och tallskogen i dess fond ytterst betydelsefull.

Den bevarade tallningen i fonden bakom runstenen är betydelsefull för upplevelsen av stenen.

- Bevarade stora lövträd och mindre fruktträd minner om den tidigare torpbebyggelsen.

Övriga karaktärsdrag

De karaktärsdrag som präglar området är:

- Landsvägen mot Hörle med stickvägar in till verksamheterna.
- Breda gator avsedda för biltrafik.
- Tomtavskiljande natur- och skogsområden.
- Tomter bebyggda med stora, låga och sentida verksamhetsbyggnader ofta inom handel, distribution och tillverkning.
- Tomter präglade av intern biltrafik, inhägnader, parkering och smärre grösytor.

Övergripande klassificering av delområdet

Tåligt. Hela delområdet har begränsade kulturhistoriska värden vid sidan om den gamla vägsträckningen och de inom området bevarade fornlämningarna. Deras skyddsområden måste dock beaktas.

Den kvarvarande naturmarken ger området en förhållandevis grön karaktär. Lastbilscentralen är gestaltad i en för sin tid typiskt 1970-talsuttryck, med mörkt rött tegel, träpanel och platt tak.

De stora lövträden till höger i bilden har legat i anslutning till det tidigare torpet Margretelund.

Norregård – området nordväst om järnvägen

Områdesbeskrivning övergripande

Området ligger i nordvästra delen av staden. Det aktuella området ligger närmast väster om järnvägen och kantas i huvudsak av industribebyggelse, varav flera byggnader idag har fått annan användning. I slänten upp mot högplatån finns också blandad bostadsbebyggelse. Längre västerut i slänten upp mot Sveavägen ligger några villaområden från 1960- och 1970-talen.

Mellan järnvägsspåren mot Nässjö respektive Borås bildas en kil som nås via Kävsjövägen. Här finns både bostadsbebyggelse och industrier, och då framförallt Gummifabrikens stora anläggning.

Områdeshistorik

Marken har i huvudsak hört till Västhorja Norregård och låg utanför 1920-talets stadsgräns men delar av området planlades på fastighetsägarnas eget initiativ 1928. Man tänkte sig villabebyggelse även i delar av det som idag är industrimark. På Selkroksvägen finns bostadshuset till Norregården 2:20 bevarat (Sadeln 5). Ladugård och uthus låg öster om boningshuset, och skulle enligt byggnadsplanen rivas, de låg dock kvar ännu i slutet av 1950-talet enligt kartor från tiden. Området bebyggdes efterhand, de äldsta villorna ligger längs Kävsjövägen som utgör den gamla vägsträckningen mot Kävsjö.

Längs Bangårdsgatan ligger den tidigare verkstadsbyggnaden till Hilloverken som numera rymmer andra verksamheter. Den utgör en bevarad och tidstypisk industrifastighet från 1950-talet i tegel (Trillan 1).

I dess östra del präglas området av närheten till järnvägen. Till vänster i bild f.d. Hilloverken.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Radhusbebyggelsen längs Åkaregatan nedre del uppfördes som personalbostäder för Värnamo Gummifabrik.

I den så kallade Tryggarpsbacken, kvarteret Giggen 6, ligger ett tidtypiskt mindre flerbostadsområde byggt 1967 av Stiftelsen Värnamohus efter ritning av Riksbyggens Arkitektkontor. Längorna i två till tre våningars höjd är gestaltade med indragna klinkerbelädda entréer och originalportar i trä samt indragna balkonger. Hustypen finns på flera platser i staden och detta var det först uppförda. Området har dessutom välgestaltade gröna gårdar.

Värnamo Gummifabrik lät uppföra två områden av personalbostäder, dels i anslutning till den kvarvarande fabriken, längs Skördevägen och Slättervägen i kvarteren Valrossen och Sälen, i kilen mellan järnvägsspåren, dels radhusen i kvarteret Sadeln väster om järnvägen.

Bostadshusen i kvarteren Valrossen och Sälen är uppförda i lättbetongelement och ritningarna upprättades av Aktiebolag Småhusbyrå i Malmö. Husen som stod klara 1962 byggdes för personal, och då framförallt tjänstemän vid Gummifabriken (Valrossen 1–18, Sälen 1–7). Radhusen i kvarteret Sadeln, byggdes något år senare. Det var Gullringshus Värnamokontor som 1963 på uppdrag av Värnamo Gummifabrik sökte bygglov. Ritningarna är signerade Svenska Trähus, som var en gemensam försäljningsorganisation för ett flertal trähusproducenter. Personalbostäderna uppläts först som hyresbostäder innan personalen så småningom tilläts friköpa husen (Sadeln 7–34).

Kilen mellan järnvägarna har som Norråsområdet i övrigt bebyggt efterhand. I dess södra spets längs Kävsjövägen ligger några

industribyggnader, varav en äldre tegelbyggnad uppförd i två våningar. Bebyggelsen norr om dessa, består i huvudsak av bostadshus uppförda i två våningars höjd med sadeltak med en eller flera lägenheter. I området finns också enstaka flerbostadshus, och villor i 1–1½ plan från 1940–1960-talen. Kävsjövägen utgjorde den gamla utfarten mot Kävsjö. I kilens norra del ligger Gummifabriken med de tidigare omnämnda kedjehusen med en grönyta med gräsmatta, enstaka träd och en lekplats emellan.

Väster om järnvägen, i slänten upp mot Sveavägen ligger två villaområden som detaljplanelades under 1960- och 1970-talen. Områdena följer topografin och mellan villaområdena finns bevarade ekbackar och tallruggar med storväxta träd, vilket ger en förhållandevis grön och lummig karaktär. De sparade områdena innehåller också ett flertal fornlämningar. Detta var ett medvetet förhållningssätt, i detaljplanen för Norråsområdet antagen 1967 kan man läsa ”den stora ekdungen med fornlämningar ingår i ett centralt parkområde.”

Längs Bangårdsgatans norra del mot Gröndalsleden ligger ett samlat industriområde avgränsat av järnvägen i öster. Det rymmer viss handel, tillverkning, service, logistik och avfallshantering. Insprängd mellan industribyggnaderna söder om Bangårdsgatan och skogspartiet i backen upp mot villaområdet ligger Norregårds idrottsplats.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Området som ligger längs med järnvägen i norr har en blandad karaktär med villor och enstaka flerbostadshus samt stråk med industribebyggelse. Det kuperade landskapet i väster rymmer bevarade ekdungar och flera fornlämningar. De tidigare personalbostäderna till Värnamo gummifabrik utgör samlade radhus- och kedjehusområden och minner om industrins betydelse.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Bebyggelsens anpassning till terrängen.

Övriga karaktärsdrag

- Uppvuxna trädgårdar avgränsade med häckar eller spjälstaket av trä eller smide och i något fall murar.
- Asfalterade gator utan eller med enkelsidiga trottoarer.

Övergripande klassificering av delområdet

Hänsyn/uppmärksamhetsområde.

Hänsyn handlar framförallt om skalan i området, och då knutet till bostadsbebyggelsen, vid sidan om enskilda byggnaders kulturhistoriska värde samt bevarade fornlämningar. I övrigt är området förhållandevis tåligt.

De bevarade kullarna och höga ekarna bidrar till områdets karaktär.

Centrala delarna väster om järnvägen

Områdesbeskrivning övergripande

Området begränsas av järnvägen i öster och av Sveavägen i väster. Området närmast väster om järnvägen är kuperat och gatunätet följer naturen, dels genom äldre vägdragningar, dels knutet till stadsplanen från 1920-talet. De östra delarna bebyggdes förhållandevis tidigt och då framförallt längs Västhorjavägen med villor och institutioner.

Väster därom på sluttningens krön finns en mera storskalig bebyggelse med flerbostadshus från 1940-talets slut och framåt. Här var tidigare jordbruksmark med undantag för Folkets park där byggnadsföreningen friköpte ett markområde redan på 1910-talet. Området rymmer också skolbyggnader och en stadsdelskyrka.

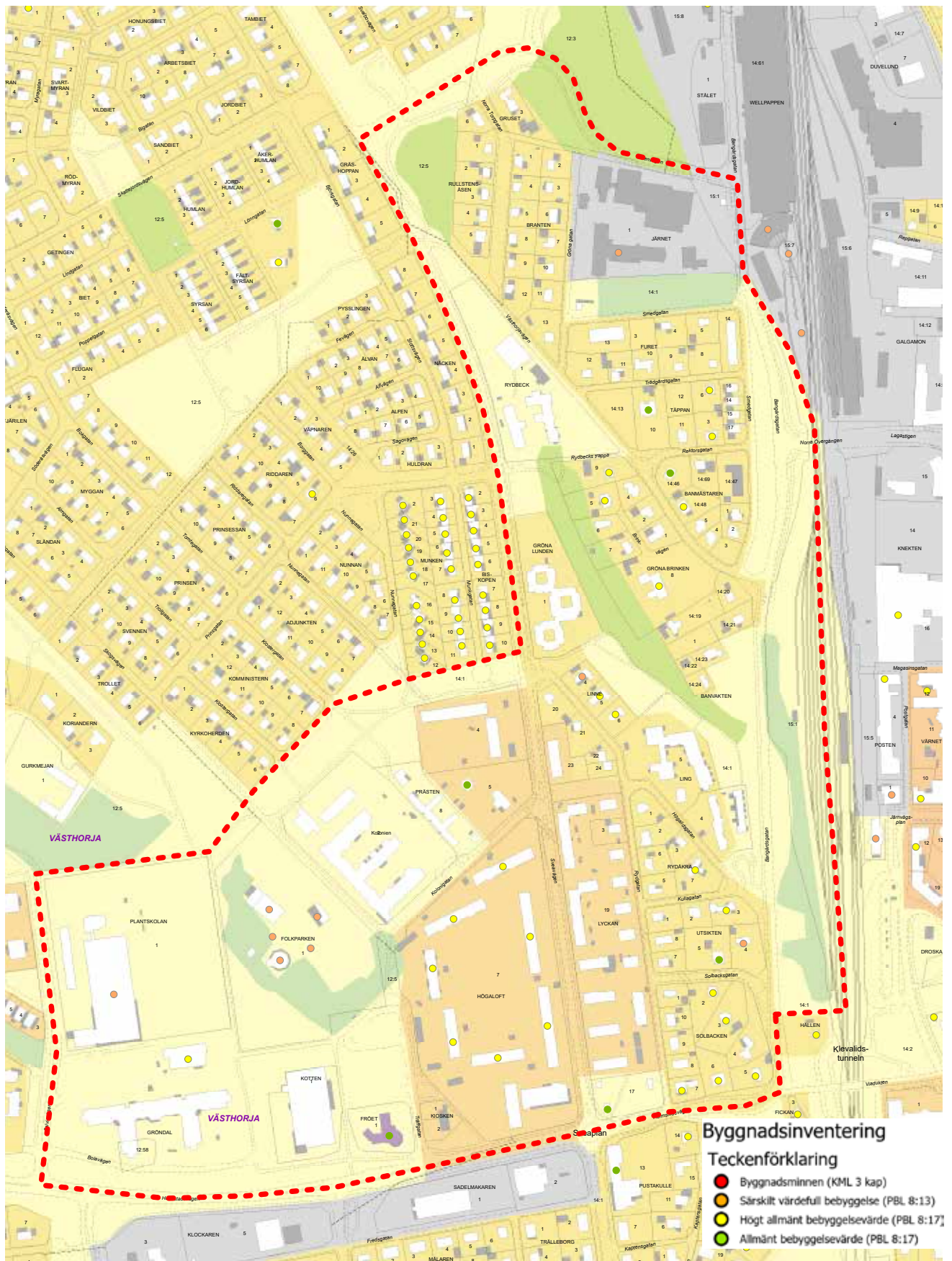
Områdeshistorik

Marken väster om järnvägen och norr om Halmstadvägen har tillhört Västhorja by. Området närmast järnvägen, bebyggdes förhållandevis tidigt, delvis redan före det inkorporerades i staden och då längs de gamla by- och utfartsvägarna.

Efter att staden bildades och inkorporeringen hade godkänts fick den mycket anlitate stadsingenjören Albert Lilienberg i Göteborg, 1921 i uppdrag att ta fram en ny stadsplan och då framförallt för de nya delarna. Stadsplan fastställdes sedan av Kungl Maj:t 1928. Albert Lilienberg var känd för att låta sina stadsplaner ta hänsyn

Utsnitt ur karta från 1938, över de delar i det aktuella området som då ingick i staden. De utlagda kvarteren följer stadsplanen från 1928, som sedan kom att revideras.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Solbacksgatan bebyggdes i det tidiga 1920-talet. Utsikten 5, till vänster i bild, ritades 1920 av Hugo Göransson från Nässjö och Utsikten 4, till höger i bild, 1922 av Växjöbaserade arkitekten Adolf Wiman.

till den befintliga terrängen, vilket han tillämpade även här. I den branta sluttningen närmast järnvägen följer de nya vägarna i hög grad sluttningen. På höjdsplatån längre västerut följer planen i stort landskapet då de tidigare åkertegarnas orientering tas upp i den rutnätsplan som lades ut, vilket gjorde att området norr om Sveaplan och Trälleborg fick en snedställd plan. Den kom dock att revideras på 1940-talets mitt genom att Sveavägen tillsammans med Götavägen fick bli en axel i nord-sydlig riktning som den ursprungliga planen saknade och en helt traditionell rutnätsplan lades ut norr om Folkets park. Den kom dock inte att verkställas förutom i enstaka kvarter.

Solbacksgatan på backkrönet väster om järnvägen är en del av den stadsplan som fastställdes i samband med att köpingen fick stadsrättigheter då Värnamo och delar av Västhorja by och Mossle inkorporerades. De östra delarna av området i slätten med utsikt över staden bebyggdes relativt snabbt efter detta. Flertalet av de stora ståndsmässiga villorna längs Solbacksgatan är uppförda under tidigt 1920-tal och alla utformade i klassiserande stil med träpanel och brutet tak. Utsikt 5, ritades 1920 för skogsvaktare Hilding Bergman av Hugo Göransson, Nässjö, nu också präglad av en ombyggnad från 1958 ritad av Ludvig Seda. Utsikten 4 som fick bygglov 1922 och ritades av arkitekt Adolf Wiman i Växjö, för överlärare Oscar Wäine. Även till Solbacken 2 och 3 lämnades bygglov 1922.

Gatorna längre västerut bebyggdes sedan successivt. Bebyggelsen längs Rydgatan och kvarteren i anslutning tillkom under 1940-talets slut och in på 1950-talet. I området finns flera välbevarade ar-

kitektritade villor från denna tid. Utsikten 3, som troligen är den första av alla byggnader som Bent Jörgen Jörgensen, Växjö kom att rita i Värnamo, är en villa för fru Astrid Lundblad. Ritningen är daterad 1947 och bygglov lämnades 1948, garaget är senare tillbyggt. Lite längre norr ut i kvarteret Linné ligger tre villor som fick bygglov 1954, Linné 4 var ritad av bröderna Erik och Henry Andersson, Helsingborg för stadskamrer S Holmgren, Linné 5 av Bent Jörgen Jörgensen, Växjö och Linné 6 av K A Andersson. I kvarteret Rydåkra 7, kan nämnas en villa ritad av Claes Knutson, Alvesta 1955 för inköpschef Rune Gustavsson.

Strax norr om Viadukten ligger ytterligare två välbevarade 1950-talsbyggnader ritade av Bent Jörgen Jörgensen, dels Solbacken 6, för köpman Thorild Håkansson, som fick bygglov 1955, dels Solbacken 7 som var ett kombinerat affärs- och bostadshus för konditormästare Bengt Berg och fick bygglov 1956. I kvarteret Lyckan, öster om Sveavägen, uppfördes de första flerbostadshusen av den nybildade kommunala Stiftelsen Värnamohem, nuvarande Finnvedenbostäder.

Längre norrut, längs den gamla Västhorjavägen uppstod en förhållandevis tidig bebyggelse. Vid sidan om villabebyggelsen etablerades två institutioner i området. Det var Wilhelmshöjd, som år 1900 öppnades av Föreningen Rädda Sveriges Eländigaste Barn som en anstalt för "sinnesslöa" som man då benämnde barn med funktionsvariation och månghandikapp. Bakom föreningen stod filantropen Ebba Ramsay (1828–1922) som även drev anstalten Wilhelmsro i Jönköping. Wilhelmshöjd togs sedermera över av landstinget som hade vårdinrättningen fram till 1973 då den gjordes om till elevhem för den intilliggande folkhögskolan som också drevs av landstinget. År 2005 sålde folkhögskolan byggnaden och den byggdes då om till bostäder (Gröna Brinken 8).

Värnamo folkhögskola, som hade startat sin verksamhet redan 1876, på annan plats i staden, fick permanenta lokaler vid Västhorjavägen från 1907. Den gamla huvudbyggnaden har sedan byggts

Den före detta institutionen Wilhelmshöjd är numera bostäder.

På slänten ovanför Västhorjavägen är utsikten över staden vid. I förgrunden ligger folkhögskolans gymnastikbyggnad och nedanför vägen syns några villor från det tidiga 1900-talet.

till vid ett flertal tillfällen, 1914, 1923, 1945 och senast under början av 2000-talet. Den tidigare så kallade väststugan ritades 1935 av arkitekt John Åkerlund, Lidingö. Byggnaden är ombyggd och tillbyggd. Folkhögskolan har också kompletterats med nya elevhem och en idrottshall. De kulturhistoriska värdena är framförallt knuta till platsen och folkhögskolans långa kontinuitet.

Flera villor i närheten har under perioder tillhört folkhögskolan som rektorsbostad och elevhem och sedan sålts som privatbostäder. Det är fallet med träbyggnaden strax söder om huvudbyggnaden (Gröna Brinken 5) och den putsade större villan på Rektorsgatan (Täppan 10) där också grinden bär folkhögskolans emblem. Byggnaden har en intressant historia, som inte fullt ut har gått att utreda, då nybyggnadsritning saknas i arkivet. Den aktuella utformningen med valmat tak och klassiserande uttryck tillkom 1935 i samband med tillbyggnad, ritad av Wilhelm von Mühlenfels, sökande var fru Anna Gislow, (Gislow var disponent på Gummifabriken), villan benämns dock även Thilénska villan (Gunnar Thilén ägde Värnamo Tegelbruk). Vid en smärre ändring 1957, ritad av Boo D:sön Widén, Jönköping, var villan en del av folkhögskolan och landstinget stod som sökande.

Villabebyggelsen i området etablerades i början på 1900-talet och utökades efterhand. Det centrala och vackra höglänta läget med utsikt över staden gjorde att flera välsituerade personer upp-

förde hus där. Närheten till järnvägen märks genom att vissa villor är uppförda av Borås-Alvesta Järnvägsaktiebolag för sin personal, (Värnamo 14:46 från 1934 och 14:48 från 1936).

Villabebyggelsen är idag blandad med äldre byggnader i trä med lövsågade detaljer och andra med tinnar och torn, reveterade villor från 1920-talet med brutna takfall, men också med sentida kompletteringar då äldre hus har rivits och ersatts med nya. Utöver redan nämnda är Täckpan 3 för fabrikör Axel Stålfors, en villa med högre takfall ritad av Werner Gjerming 1934, och Täckpan 6, uppförd samma år efter ritning av Erik Olsson, Värnamo, intressanta.

I kvarteret Järnet finns en modernistisk industribyggnad med välbevarad 1960-talskaraktär, i gult tegel, betong och svartlaserad träpanel. Den är uppförd i slänten med ett plan mot Gröna gatan och i två våningar mot Smedgatan. Byggnaden uppfördes som en skyddad verkstad 1966. På arkitekt Rudolf Moeschlins ritning står angivet arbetscentral och lokaler för hantverk och småindustri, Värnamo stads socialbyrå var sökande.

Den gula villan (Gröna Brinken 5) som tidigare utgjorde rektors- och elevbostäder är numera privatbostad. Tomten med den nybyggda villan framför hörde också tidigare till folkhögskolan. Efter att skolan hade sålt tomten ersattes det tidigare huset med en modern villa med en påtagligt annan karaktär än bebyggelsen i övrigt. Den beige putsade byggnaden (Gröna Brinken 9) är ett exempel på en välbevarad villa från 1920-talet.

I kvarteret Järnet 1 finns en välbevarad modernistisk byggnad uppförd 1966 som skyddad verkstad.

Folkets park som etablerades redan på 1910-talet, är välbevarad med dansbana, friluftsteater och en serveringspaviljong.

Sedan Västhorjavägen stängdes av för genomfartstrafik har området blivit en mera sluten enklav. Kvarteren längs Norra Torpgatan, nåddes förr via Västhorjavägen och tillhör ett tidigare etablerings-skede än området norr om Åsenvägen som numera utgör tillfarten. Bebyggelsen i kvarteret Branten öster om vägen uppfördes redan på 1930-talet och den västra sidan planlades på 1950-talet.

Området väster om Götavägen började bebyggas under slutet av 1950-talet. Förutom Folkets park, som har legat i området sedan 1910-talet, då det i övrigt var mest jordbruksmark. Folkparken öppnade den 1 maj 1914 och drevs av Byggnadsföreningen Framtiden. Serveringspaviljongen byggdes 1924 och har byggts till i omgångar. Den första dansbanan uppfördes på 1920-talet och den nuvarande inbyggda dansrotundan fick sin gestaltning efter ritning av Wilhelm von Mühlenfels 1943. Bygglov till sommarteatern lämnades 1935, för ritningen stod AB Fribärande träkonstruktioner i Töreboda, som levererade balkar i limträ, en teknik som hade funnits i Sverige sedan 1920-talet och som gav nya möjligheter till stora öppna rum utan avbärande stolpar. I parken finns även två äldre kiosker. Den konstnärlig utsmyckningen på friluftsteaterbyggnadens gavel, en trärelief av Lars Huck Hultgren, tillkom 1983. De högväxta tallarna i och i anslutning till parken bidrar till karaktären (Folkparken 1).

Under åren 1957–1959 uppfördes det förhållandevis storskaliga kvarteret Högaloft 7, ritat av arkitekt Tore Moxness, Stockholm,

Högaloft uppfördes 1957–1959 efter ritningar av den norske arkitekten Tore Moxness.

som kommunen hade etablerat kontakt med när Enehagsskolan byggdes, också dessa bostäder uppfördes i regi av stiftelsen Värnamohem.

Omkring 1960 utvidgas staden och marken väster om Folkets park inkorporerades. Nya skolor uppfördes i området, först Trälleborgsskolan för de mindre barnen och sedan Gröndalsskolan för de äldre. Vid Trälleborgs och Snäckans förskola, i kvarteret Prästen ligger det tidigare boningshuset till gården Trälleborg kvar och huset utgör en av förskolans lokaler. Gröndalsskolan ritades 1971 av Uddén & Wählströms arkitektkontor i Stockholm som dessförinnan hade ritat Finnvedens gymnasium. Gröndalsskolan

Gröndalsskolan har under de senaste åren byggts till. Tillbyggnaden förhåller sig till den ursprungliga skolbyggnaden i val av material och ytbehandling.

Johanneskyrkan utgör en typisk stadsdelskyrka med förhållandvis stora församlingsdelar knutna till kyrkorummet.

(Plantskolan 1) var en pedagogisk föregångsskola, då den var en av de första öppna skolor i Sverige, utan ett traditionellt korridorsystem med skolsalarna på rad. Olle Wählström verkade också som chef för skolhusgruppen vid statens institut för byggforskning, vilket gjorde att kontoret låg i framkant vad gällde aktuell skolforskning.

Under 1970-talet planerades för ett utbyggt stadsdelcentrum i området och Johanneskyrkan (Fröet 1), ritad 1981 av Lennart Arfwidsson, Atrio i Västervik, utgör en del av dessa planer.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Området som ligger väster om järnvägen och norr om Halmstadsvägen rymmer i huvudsak bostadsbebyggelse från tidigt 1900-tal fram till 1960-talet, men också skolor och institutioner. Den äldsta bebyggelsen ligger i slänten närmast järnvägen längs den gamla vägen mot Västhorja och Solbacksgatan som planlades i samband med stadens tillblivelse. Folkets park, som utgör den enda bevarade anläggning med anknytning till arbetarrörelsen i Värnamo, anlades tidigt, då på mark utanför stadens bebyggelse.

Värdena är knutna till plan, struktur och byggvolym, samt enskilda byggnader och anläggningar med kulturhistoriskt värde.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

Västhörjavägens gamla vägdragnings.

Planstrukturen med gatorna som följer topografin i områdets östra delar.

- Sadeltak, eller brutna tak med täckning av tegel och i enstaka fall skiffer.
- Villor med putsade, trä eller tegelfasader.
- Villabebyggelse i 1–2 våningars höjd.
- Uppvuxna trädgårdar avgränsade med häckar eller staket av smide, trä och i några fall murar.
- Bostadshusens placering på tomten varierar bland annat beroende på topografin. Eventuella uthus är dock oftast placerade långt in på tomten och mot tomtgräns.
- Möjligheten till utblickar över staden.
- Sveavägens esplanadkaraktär med gräslist och träd som avskiljer körfälten.
- Grönstrukturen med den stora öppna innergården vid Högaloft.
- Flerbostadshusens putsade fasader i varma kulörer.
- Folkets park med dess tidstypiska paviljonger i trä, det kulturhistoriska värdet förstärks av den samlade helheten.
- Bevarade storvuxna ekar och andra lövträd samt den glesa tallskogen i anslutning till Folkets park.
- Gröndalsskolans fasad av betong, fönsterband och de platta taken. Skolan har också ett pedagogiskt historiskt värde knutet till den inre planlösningen.

Övergripande klassificering av delområdet

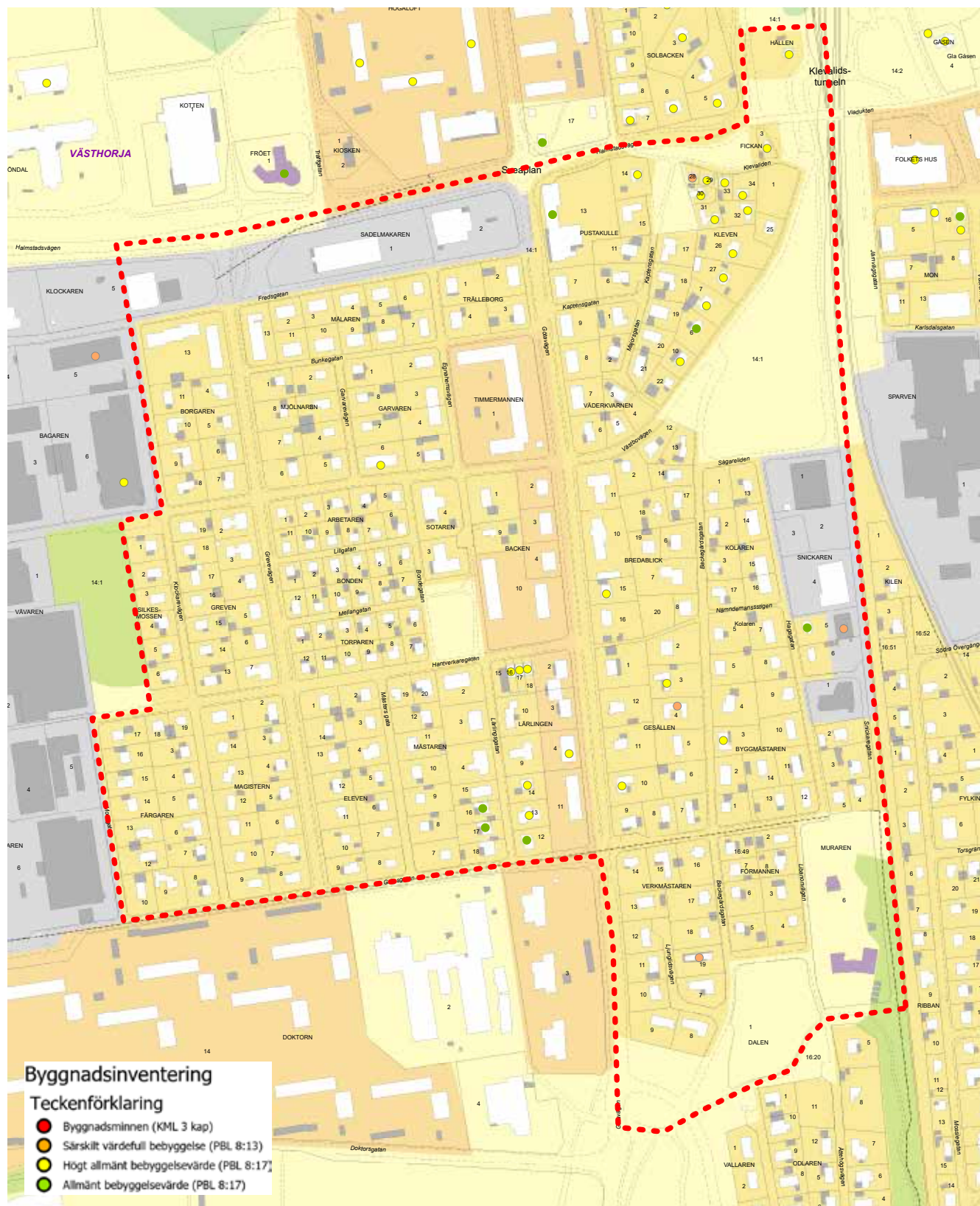
Hänsyn/uppmärksamhetsområde. Varsamhet krävs i relation till planstrukturen, framförallt i områdets östra del där vägnätet följer topografin. Vidare är det väsentligt att förhålla sig till skalan och uttrycket i bebyggelsen i respektive delområde. Behovet av hänsyn är i övrigt knutet till enskilda byggnader med kulturhistoriskt värde.

Täppan 3, med det karaktäristiska höga takfallet ritades av Werner Gjerding 1934 och utgör en av de enskilda byggnaderna med kulturhistoriskt värde.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Området söder om Halmstadsvägen och norr om Grängsgatan

Områdesbeskrivning, övergripande

Området ligger i den sydvästra delen av staden, väster om järnvägen. Den östra delen sluttar förhållandevis brant och vägnätet följer topografin. Ovanför sluttningen är området mera plant och bebyggelsen i princip inlagd i en traditionell rutnätsplan.

Bebyggelsen består i huvudsak av villor och flerbostadshus. I järnvägens absoluta närhet finns vissa kvarvarande industribyggnader. Längs Klevaliden finns bevarad småskalig förstadsbebyggelse från 1800-talet. Området i övrigt bebyggdes från 1920-talet och framåt med villor och mindre flerbostadshus. Längs Götavägen som utgör en bred trädkantad utfartsväg åt söder, finns också större flerbostadshus. Området väster om Götavägen är framförallt bebyggt med villor i en modifierad rutnätsplan. Dessa är i huvudsak uppförda under 1940–1960-talen.

Områdeshistorik

Marken har i huvudsak tillhört Mossle by utom i dess norra del, med den gamla utfarten åt väster som hörde till Västhorja by. De centrala delarna av området ingick i den stadsplan som Albert Li-
 lienberg, upprättade efter inkorporeringen och stadsbildningen. Den planlagda marken sträckte sig i söder i linje med Grängsgatan och i väster mot Hornaryds marker. De geografiska förutsättningarna var i princip desamma som norr om Halmstadsvägen med den

Den öppna gräsyten vid Pustakulle är betydelsfull för utblickarna över Klevaliden och staden.

Den branta backen uppför Klevaliden utgjorde den tidigare utfarten åt väster.

branta sluttningen närmast järnvägen och sedan en flackare plåtå. I slänten fanns dock sedan tidigare en förhållandevis omfattande förstadsbebyggelse längs den gamla utfarten åt väster längs den så kallade Klevaliden. Med den nya viadukten kom Klevaliden att i viss mån att få ligga kvar, vilket också räddade delar av den unika bebyggelsen.

Klevaliden

En småskalig bebyggelse växte här fram under 1800-talet vid den västliga infartsvägen mot Värnamo. Den branta sluttningen kallas Klevaliden och den fortfarande branta sluttningen med dess tätt liggande bostadshus på små oregelbundna tomter ger en bild av hur det såg ut. Bostadshusen var ursprungligen mycket små och inrymde ett eller två rum och kök. Enstaka enkel- och parstugor finns bevarade.

En av de mer välbevarade stugorna utgör en före detta marknadsbod från 1870- eller 1880-talet som är flyttad från Boagatan, (Kleven 28). Intill denna ligger på Klevaliden 13 (Kleven 29), en timrad enkelstuga med ljusmålad locklistpanel. På krönet av Klevaliden ligger "Pustakulle" (Postakulle 14). Det är en timrad enkelstuga i två våningar, från 1860- eller 1870-talet. Norr om Klevaliden

Kleven 28 är en tidigare marknadsbod som flyttades till sitt nuvarande läge under 1800-talets andra hälft.

och Viadukten ligger ett rödfärgat ensamliggande hus, Åkesberga (Värnamo 14:1), omgiven av en trädgård. Byggnaden är uppförd omkring sekelskiftet 1900. Mellan Klevaliden och Åkesberga finns spår efter tidigare bebyggelse med kvarvarande grunder.

Trots om- och tillbyggnader så ger Klevaliden och Pustakulle en god bild av en äldre småskalig utkantsbebyggelse. Till områdets kvalitet hör läget med den vida utblicken över staden.

Västbovägen

Klevaliden kompletterades en bit in på 1900-talet av Västbovägen, den anlades sydost om bebyggelsen som ett nödhjälpsarbete. När viadukten över järnvägsområdet uppfördes åren 1934–1935 förbättrades situationen för de vägfarande ytterligare.

Längs Västbovägens nedre del finns viss äldre bebyggelse, det är dels ett timrat hus i 1 ½ våning från 1800-talets slut, dels tre villor med brutna tak. 1800-talshuset, Kleven 26, omges av en stor trädgård med frukt- och storvuxna lövträd.

På slutningen söder om detta ligger tre villor med brutna tak (Kleven 6, 7, 27), omgivna av lummiga trädgårdar. De uppfördes i början på 1930-talet och representerar en vid tiden mycket vanlig hustyp. Husen innehöll ursprungligen två lägenheter, en på respektive plan.

Hagagatan mm

Omedelbart väster om järnvägen finns viss industribebyggelse med pågående verksamhet, både äldre och nyare anläggningar.

I länsstyrelsens inventering av länets industribebyggelse från 1998 nämns Axel Karlssons Mekaniska på Hagagatan 9, kvarteret Snickaren 5. Industriell verksamhet fortgår i lokalerna under ny ledning, exteriört är byggnaden oförändrad men är inte besiktigade interiört. På samma tomt ligger också det ursprungliga bostadshuset kvar. Andra industribyggnader i området har byggts om till kontor. På Hagagatan 7 låg Möbelfabriken Haga, fastigheten är bevarad

Den mekaniska verkstaden i kvarteret Snickaren 5.

Villan av Bruno Mathsson från 1955 i kvarteret Verkmästaren 19 är mycket välbevarad. Även trädgården har en tidstypisk utformning.

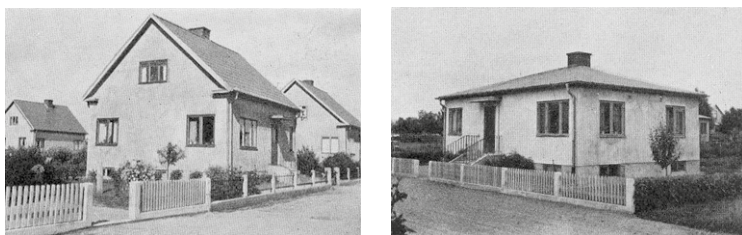
men de äldre delarna är i stort behov av underhåll. Fabriken grundades 1920 och den äldsta delen av fastigheten är samtida. Fabriken byggdes ut flera gånger, den senaste på 1960-talet med lågdelen i norr. Tillverkningen bestod i huvudsak av matsals-, sängkammars- och herrumsmöbler. Produktionen lades ner 1979.

Hagagatan i övrigt har en blandad bebyggelse med mindre flerbostadshus och villor i framförallt 1½-plan. Söder om Hagagatan ligger friluftsgården Libanon, Muraren 6. Värnamo Kristliga ungdomsförening köpte marken i etapper 1911 och 1917 och som då styckes av från Mossle.

Backegårdsgatan

Backegårdsgatan går från Västbovägen i nord-sydlig riktning i slutningen öster om Sveavägen och tillhör en av de gator som började bebyggas förhållandevis tidigt. Vägsträckningen har fått sitt namn efter Mossle Backegård och på kartan från 1945 kan man se några äldre kvarvarande hus längs vägen. Gatan är bebyggd med mindre flerbostadshus och flera större villor.

Längs gatan nedre del ligger ett antal välbevarade arkitekttriktade villor från 1950-talet, som kvarteret Verkmästaren 19, till Sven Lundh ritad av Bruno Mathsson, 1955. Från samma år är även atriumhuset i kvarteret Gesällen 4, ritat av Ludvig Seda, för advokat John Bohe. Grannfastigheten, Gesällen 3, uppfördes åt

Några exempel på hur de typiska småstugorna såg ut i Egna hemsområdet, kvarteren Arbetaren, Bonden och Torparen när de var nybyggda. Flera av villorna i 1½-plan med stadeltak är uppförda efter ritning av stadsingenjör Gösta Melchior.

exportchef Gunnar Sandén, efter ritning av Claes Knutson, Alvesta, ritningen är daterad och bygglov lämnades 1954. Ludvig Seda ritade även huset tvärs över gatan, Byggmästaren 3, Villa Bjuggren, ett suterränghus från 1954. I kvarteret Gesällen 10 finns ytterligare en välbevarad villa ritad av Ludvig Seda 1959, denna ligger dock längs Götavägen.

Rutnätsplanen

De nya vägarna följer i hög grad sluttningen. På höjdplatån längre västerut anpassas planen i stort till landskapet då de tidigare åker-tegarnas orientering tas upp i den modifierade rutnätsplan som läggs ut. Lilienbergs plan, där gatorna inte var helt raka och med ett flertal inritade parker i kvarterens kärnor, förenklades och rätades upp i mitten på 1940-talet, när området på allvar börjar bebyggas.

Danska vägen breddades och fick istället namnet Götavägen. De nya kvarteren är i huvudsak långsmala och orienterade i nord-sydlig riktning förutom tre kvarter i mitten som orienteras i motsatt riktning. De tre avvikande kvarteren Arbetaren, Bonden och Torparen avstyckades 1939 för småstugebebyggelse, med förhållandevis små tomter på omkring 480 kvm. De tillhör bland de första bebyggda kvarteren i den nya stadsdelen. Husen uppfördes ofta efter typritningar och området hade ursprungligen en mycket enhetlig karaktär, men några vanliga förekommande hustyper som villor i 1½-plan med sadeltak och mera kvadratiska villor i ett plan med helvalmade tak. Även om de flesta husen är ombyggda kan man fortfarande skönja den ursprungliga karaktären.

Egna hemsparken med några av villorna längs Bonddegatan i kvarteren Torparen och Bonden i fonden.

Lärlingen 14 är en välbevarad villa ritad av Ludvig Seda. Utformningen av gaveln, med en avvikande fasadbehandling på delar av fasaden, är ett för Seda personligt signum.

I kvarteren i norr och längs bland annat Grevegatans västra sida uppfördes ett antal mindre flerbostadshus i två våningars höjd och på dess östra sida villor i 1½–2 våningars höjd. Gatan, som är ovanligt bred, flankeras av enstaka större träd och villorna i kvarteren öster om gatan (förutom småstugekvarteren) ligger långt indragna på tomterna med trädgårdarna vända mot gatan och skapar på så sätt gröna rum i gatulivet.

Från 1940 fram till 1960 kompletterades området inom rutnätsplanen med villabebyggelse och det var i princip fullbyggt i början av 1960-talet. På Lärlingsvägen i kvarteret med samma namn finns några från tiden välbevarade villor i ett plan, Lärlingen 12 som fick bygglov 1959 och ritades av ingenjör Ebbe Regebro i Alvesta, Lärlingen 13, från 1960 ritad av arkitekt Svante Skogh och Lärlingen 14 från 1961, efter ritning av Ludvig Seda. Tvärs över gatan i kvarteret Mästaren 16–17, ligger två kedjehus, ritade av Ludvig Seda 1959.

I samma kvarter men mot Hantverkargatan ligger också tre radhus, Lärlingen 16–18 som är ritade av Ludvig Seda. Radhusen som fick bygglov 1963 är uppförda i två plan, har platta tak och mellanskiljande väggar i rött tegel. I anslutning finns en garagelänga till radhusen (Lärlingen 15).

Seda har även ritat flerbostadshuset på Götavägen 28 som ligger i samma kvarter, Lärlingen 4, uppfört efter bygglov 1961.

Ludvig Seda, som var född och utbildad i Tjeckoslovakien, kom under andra världskriget genom tyskarnas annektering och krigsplacering till Norge. Efter hans flykt till Sverige kom han genom kontakter med Bruno Mathsson att hamna i Värnamo, där han sedan blev kvar och drev eget arkitektkontor. Ludvig Seda har ritat många byggnader i staden och tillfört ett eget arkitektoniskt uttryck.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Området innehåller i huvudsak bostadsbebyggelse från olika tids-epoker, av olika karaktär och inordnade i olika strukturer. Klevaliden representerar det äldsta skedet med dess gamla historiska vägsträckning och småskaliga utkantsbebyggelse från 1800-talets andra hälft, och andra äldre byggnader i närområdet. Västbovägen och Backegårdsgatan som följer topografin och rymmer villor från bland annat 1930-talet med brutna tak, och flera större välbevarade villor från 1950-talet står för det modernare. Rutnätsplanen på högplatån har villor, mindre flerbostadshus samt tre kvarter med småhusbebyggelse från 1940-talet. Strukturerna är skyddsvärda men också enskilda utpekade byggnader.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Klevalidens gamla vägdragning och bebyggelsens småskaliga och täta struktur.
- Fasader med rödfärgad eller oljemålad locklistpanel.
- Sadeltak, eller brutna tak med täckning av tegel eller plåt.
- Stenmurar och äldre grundrester.
- Utblickarna över staden från Pustakulle.
- Villor med putsade, trä- eller tegelfasader.
- Gatorna som följer topografin längs slänten i öster.
- Rutnätsplanen väster om Götavägen mellan Fredsgatan och Grängsgatan.
- Bostadsbebyggelse i 1–2½-våningars höjd.
- Uppvuxna trädgårdar avgränsade med häckar eller staket av smide, trä och i några fall murar.
- Bostadshusens placering på tomten varierar bland annat beroende på topografin, i rutnätsplanen är det mera en fråga om gestaltning. Eventuella uthus är dock oftast placerade långt in på tomten och mot tomtgräns.
- Götavägens esplanadkaraktär med alléträd i dess norra del och gräslist och träd som avskiljer körfälten i gatans södra del.

Övergripande klassificering av delområdet

Hänsyn/uppmärksamhetsområde. Området kräver hänsyn knutet till struktur, plan och bebyggelsens skala, vidare finns ett antal enskilda byggnader med kulturhistoriskt värde.

Klevaliden med dess småskaliga och täta struktur kräver dock särskilda hänsyn för att områdets kulturhistoriska värden inte ska urholkas. Det handlar om bebyggelsen i sig men också eventuell påverkan av närområdet så som Pustakulle och utblickarna därifrån.

Området Västhorja

Områdesbeskrivning, övergripande

Området ligger i nordvästra delen av staden och består framför allt av villabebyggelse. Området har byggts ut efter hand och innehåller villor, grupp- och kedjehus samt enstaka flerbostadshus från 1960-talet fram till 2010-talet och i tidstypiska stilar för respektive epok. Under 1960-, 1970- och 1980-talen är villorna förhållandevis enhetliga i sin karaktär för att under 1990-talet och 2000-talet få en mera individuell utformning, vilket speglar en generell utveckling inom villaproduktionen. Flertalet kvarter är planerade som säckgator för att undvika genomfartstrafik. Mellan respektive område finns kvarvarade skogsridåer, enstaka stenmurar och ekbackar.

Områdeshistorik

Området har fått sitt namn efter den tidigare byn som var belägen väster om Lagan och norr om Mossle by. Västhorja har efterhand helt inkorporerats i Värnamo stad, processen har skett stegvis och över förhållandevis lång tid, från 1860-talet fram till 1960-talet.

Kvarteren längst i sydost, som vetter mot Trälleborgsskolan och Sveavägen tillhör utkanten av den mark som tillfogades staden redan på 1920-talet och har berörts i flera olika stadsplaner. Albert

Den bevarade ekbacken i anslutning till Skattejordsvägen är en del av det tidigare kulturlandskapet och bidrar till positiva upplevelsevärden i miljön.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Utsnitt ur stadskarta 1962, med de tidigast bebyggda villakvarteren inom området i den snedställda och något förskjutna rutnätsplanen på båda sidor om Prinsgatan och de raka kvarteren men med snedställda husen och tomterna inom kvarteret Munken. I vinkeln ovanför de nya kvarteren återfinns Västhorja Mellangård och i kartbildens övre del ligger Västhorja Södergård längs med vägen ut mot Alandsryd.

Lilienberg plan, som fastställdes 1928, följde i stort landskapet då de tidigare åkertegarnas orientering togs upp i den rutnätsplan som lades ut, vilket gjorde att området norr om Sveaplan och Trälleborg fick en snedställd plan. Den kom dock att revideras på 1940-talets mitt genom att Sveavägen tillsammans med Götavägen fick bli en axel i nord-sydlig riktning som den ursprungliga planen saknade och en helt traditionell rutnätsplan lades ut norr om Folkets park. Planen från 1940-talet kom dock inte att verkställas förutom i de aktuella kvarteren.

Delar av den äldre bebyggelsen finns dock fortfarande kvar då enstaka mangårdar är bevarade. I vissa fall är dock kontexten svår att uppfatta då de äldre husen ligger kvar som små enklaver i ett helt nytt sammanhang. Vid Västhorja Södergård kan man fortsatt uppleva en viss bykänsla då flera manbyggnader och uthus är bevarade. En viktig faktor för upplevelsen är att det finns ett bevarat kulturlandskap i anslutning till bebyggelsen. I detaljplanen då området byggdes ut på 1980-talet, ställdes krav på anpassning för ny bebyggelse i den absoluta närheten. Huvudbyggnaden till Södergård (1:27), Lagmannen 1, uppges vara uppförd 1832 och Södergård gammelgård, Lagläsaren 3, är från 1770-talet. Den ti-

Den före detta huvudbyggnaden till Västhorja Södergård.

De tidigare bostadshusen till Västhorja Mellangård nyttjas idag som förskola.

Nybyggda hus från 1980-talet som uppfördes i anslutning till den äldre bebyggelsen längs Rusthållarevägen. Den aktuella detaljplanen var styrande kring utformningen.

digare arrendatorsbostaden, Nämndemannen 1, som ligger söder om huvudbyggnaden och i kanten av villaområdet byggdes 1937. Nordost om Södergården ligger Västhorja Mellangården (f.d. 3:14), Lagläsaren 2, med manbyggnad från 1852 och Mellangården (f.d. 3:50), Lagläsaren 1, från 1890.

Bostadshuset till Västhorja Mellangård (Västhorja 12:5) finns också kvar, men i mera förändrat skick och utgör idag Västhorja förskola.

Huvudparten av bebyggelsen på Västhorjaområdet, väster om Sveavägen och norr om Halmstadsvägen består av villor. Området har från 1950-talets slut byggts ut efter hand där delområden successivt har adderats till varandra. De äldsta kvarteren är inordnade i rektangulära regelbundna områden och de nyare kvarteren i mera organiska former. Området har bebyggts i etapper, först från Trälleborgsområdet och norrut, för att sedan kompletteras längs Halmstadsvägen, där detaljplanen är från 1978. Efterhand har sedan området däremellan bebyggts, de senast exploaterade ligger nordväst om Gröndalsskolan och med detaljplaner från 2009 och 2010. Med ett kvarter med högre punkthus och ett litet villaområde.

Villorna i de tvärställda kvarteren nordväst om Trälleborgsparken är typiska 1960-tals villor i ett eller 1½-plan individuellt uppförda men snarlika där huvudparten är klädda med fasadtegel under sadeltak. Kvarteren Munken och Biskopen, väster om Sveavägen uppfördes av Värnamo kommun, och består av kedjehus i ett plan längs Munkgatan (Biskopen 2–10, Munken 3–11) och snedställda kedjehus i två våningar i kvarteret Munken (Munken 2, 12–21). Planen och husen ritades under tidigt 1960-tal av Bent Jörgen Jörgensen, Växjö. Även i kvarteren Prinsen, Prinsessan, Riddaren, Väpnaren och Svennen, är drätselkammaren Värnamo kommun byggherre. Också dessa är ritade av Bent Jörgen Jörgensen i ett plan med låga sadeltak, i några olika typer av hus med variation på hur bland annat garagen är placerade. Bygglov lämnades 1959. Riddaren 6 utgör ett välbevarat exempel.

Här finns också enhetliga områden med Myresjöhus, Gullringshus samt radhus från Eksjöhus. Inom området finns ett brett spann av villaproduktion från 1960-tal fram till 2010-tal. De äldre kvarteren är relativt enhetliga även om husen är individuellt uppförda. Under 1960-talet var ännu villor med rött fasadtegel vanliga men även kalksandsten blev populärt. Under 1970-talet blev de låga villorna med mörkt tegel och valmade tak vanliga. Fasadtegel med träklädda gavelspetsar förekom också under samma tid. Under 1980-talet blev fasaderna ljusa och taken förhållandevis tunga. Från 1990-talet ser man en större variation med villor i nyfunkis med pulpettak blandade med hus i traditionell mangårdsstil.

Bostadsområdet mot Alandsryd är bland de senast tillkomna i staden, med detaljplaner fastställda 2006 och 2011. Området består av blandad villabebyggelse i olika stilar, från nyfunkis till mera traditionella villor, uppförda i 1–2 våningar. Generella drag är vitmålade fasader, svarta betongtegeltak och hårdgjorda tomter. Kulturvärden består framförallt i det kringliggande hävdade kulturlandskapet med eklundar och bevarade stenrösen.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

De kulturhistoriska värdena är knutna till den kvarvarande äldre bebyggelsen, vissa sammanhållna väl gestaltade delområden och byggnader samt bebyggelsestruktur och skala.

Kedjehus i kvarteret Munken ritade av Bent Jörgen Jörgensen på kommunens uppdrag. Villorna såldes sedan enligt kölista.

För det kulturbistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Äldre timrade manbyggnader uppförda i 1½–2 våningars höjd och klädda med rödfärgad eller oljefärgsmålade locklistpanel.
- Bevarade äldre vägsträckningar.
- Det bevarade kulturlandskapet som ligger som en fond för den äldre bebyggelsen norr om Rusthållarevägen.
- Kvarvarande frukt- och lövträd samt ekdungar.
- Planstrukturen med bostadsområden inlemmade i det tidigare jordbrukslandskapet och där hägnader och andra element finns bevarade.

Övriga karaktärsdrag

- Asfalterade lokalgator utan trottoarer.
- Häckar eller staket som tomtavgränsare.
- Villor i 1–2 våningars höjd.
- Fasadmaterial av trä, tegel, kalksandsten och puts beroende på uppförandetid.
- Takformerna varierar men sadeltak är dominerande.
- Ett utbyggt gång- och cykelnät oberoende av bilvägarna.

Den gamla bykärnan till Västhorja Södergård är förhållandvis intakt med bevarade manbyggnader och uthusbyggnader. De större ekonomibyggnaderna är dock rivna.

Övergripande klassificering av delområdet

Hänsyn/uppmärksamhetsområde. Området kräver hänsyn knutet till äldre kvarvarande byggnader och strukturer samt kringliggande kulturlandskap. Området kan i övrigt betraktas som förhållandevis tåligt.

Den före detta arrendatorsbostaden till Västhorja Södergård. I bakgrunden kan man ana villabebyggelsen från 1980-talet, då området exploaterades.

Området Hornaryd

Områdesbeskrivning, övergripande

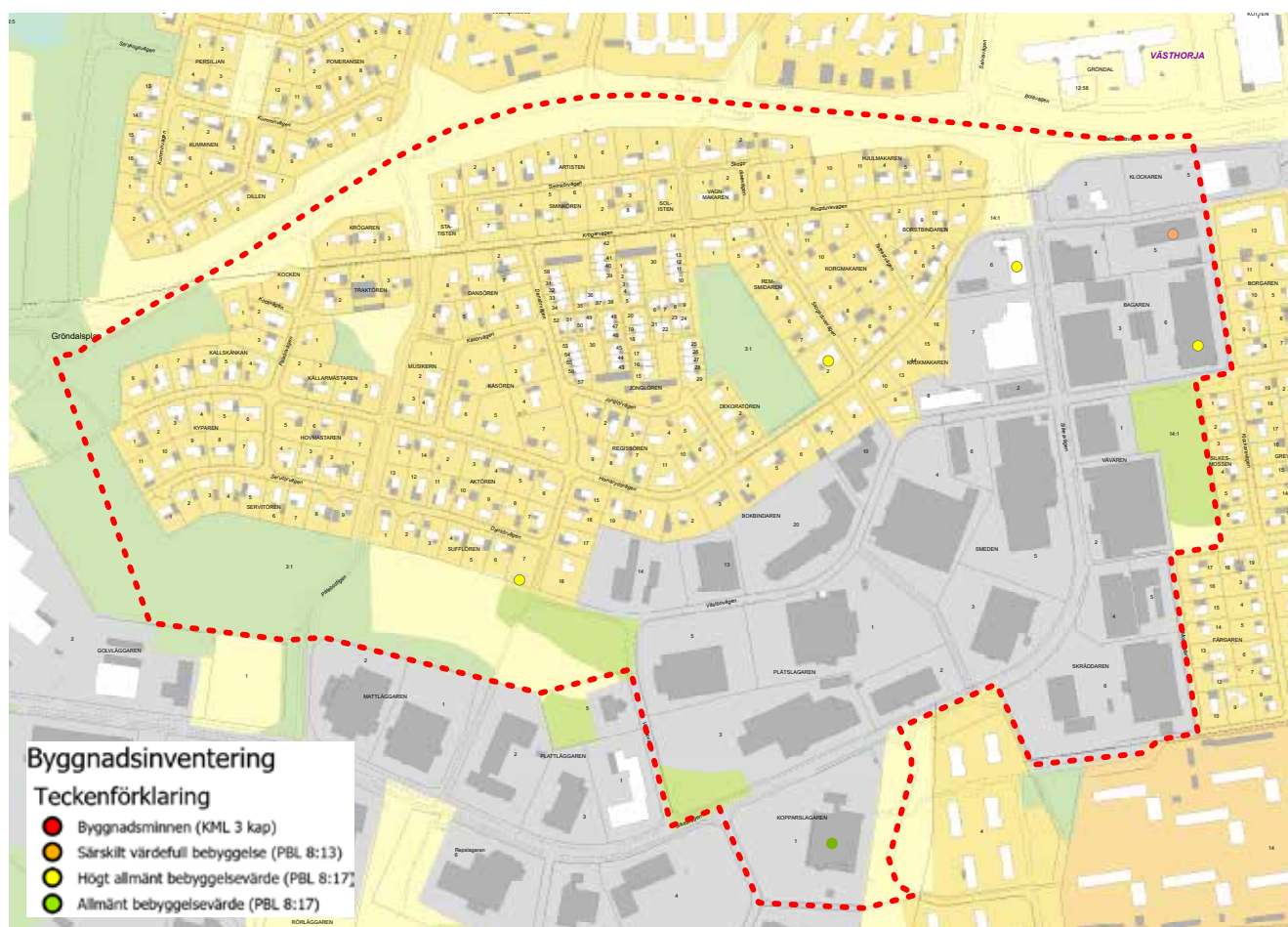
Området ligger i västra delen av staden, söder om utfarten mot Halmstad. Bebyggelsen består av villor i en till två våningars höjd i ett tidsspänn från 1930-tal till 1980-tal.

I ett stråk mellan villaområdet på Hornaryd och Mossle ligger ett industriområde, detta etablerades under 1940- till 1950-talet och har sedan förnyats och expanderat åt söder. Villabebyggelsen och industrierna går i partier in i varandra.

Områdeshistorik

Hornaryd är en av gårdarna väster om Värnamo som efter hand har inkorporerats i stan. Huvudparten av den tidigare jordbruksmarken utgör idag Hornaryds industriområde. Delar av den gamla byvägen som också utgjorde den gamla landsvägen mot Forsheda och vidare väster ut, finns kvar och är idag en villagata, med det talande namnet Hornarydsvägen. Den gamla milstenen i röd kalksten med ett stenfundament, som står vid sidan av vägen, markerar att det har varit en landsväg. Stenen är dock flyttad, den stod ursprungligen på den andra sidan av vägen. På samma tomt i anslutning till milstenen finns även avsnitt av bevarade stengårdsgårdar längs Dansörvägen

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Hornaryds före detta skola.

Av den äldre bebyggelsen finns skolhuset (Remsmidaren 2) samt två äldre manbyggnader till Hornaryd Storgård bevarande. Det är det lilla bostadshuset till Gustavslund, Krukmakaren 16, som ligger precis intill vägen samt manbyggnaden till Hornaryd 1:7, Sufflören 7, som ligger i utkanten av villakvarteren.

Skolhuset var en av de fem skolor som socknen lät uppföra och som togs i bruk omkring 1880. Förutom Hornaryd byggdes också skolor i Hörle, Nederby, Nöbbeléd och Vällersten. Efter att kommunen sålde skolan i slutet av 1980-talet inrymdes ett glasmästeri och en mindre tillbyggnad i norr uppfördes för detta ändamål. Byggnaden är numera ombyggd till lägenheter, fasaden i söder, mot Hornarydsvägen är förhållandevis intakt och har kvar en karaktär som indikerar byggnadens ursprungliga funktion. Enstaka tomter avstyckades i det tidiga 1900-talet för mindre lägenheter. Det är dock först fram i det sena 1930-talet och i början av 1940-talet som avstyckningarna börjar ta fart. Det är i första hand längs Hornarydsvägen och då framförallt i dess östra delar samt längs den gamla Halmstadsvägen som de första villorna uppförs. I mitten av 1940-talet görs sedan en avstyckningsplan för ett större område.

Milstenen, även om den numera har hamnat bakom staketet på en villatomt, indikerar att Hornarydsvägen är en gammal vägsträckning. Den här typen av stenar brukar man hänföra till sent 1700-tal när Fredric Ulric Hamilton var landshövding.

Den tidigare manbyggnaden till Hornaryd 1:7 ligger i kanten på villakvarteret Sufflören.

Längs Hornarydsvägen östra del finns en enkelsidig allé som sträcker sig över flera tomter.

Men det är i huvudsak längs de redan nämnda gatorna som de tidstypiska villorna 1½–2 våningar från 1940-talet återfinns. Området bebyggs sedan mera generellt från staden och utåt, vilket gör att villabebyggelsen i området är av blandad ålder och karaktär.

Halmstadsvägen har fått en ny sträckning som går lite längre norrut än vad den tidigare gjorde. Den villabebyggelse från 1940-talet som tidigare låg norr om vägen är nu inlemmad i Hornarydsområdet och Ringduvevägen och Krögarvägen utgör i princip den gamla Halmstadsvägens dragning. Den nu gällande detaljplanen för denna del av området fastställdes 1978.

I kvarteret Jonglören finns ett grupphusområde, några regelrätta flerbostadshus finns dock inte, även om en del av de äldre husen i två våningar ursprungligen rymde flera lägenheter.

Längs Hornarydsvägen finns enstaka kvarvarande äldre byggnader, som det här lilla bostadshuset till torpet Gustafslund.

Industribebyggelsen

I Hornarydsområdets södra del dominerar industribebyggelse. Det är en blandning av stora och små byggnader för tillverkningsindustri, distribution och kontor. Några av de lite äldre industribyggnaderna har fått annan användning så som Krukmakaren 6 som numera är gym. Byggnaden ritades av Ludvig Seda 1964 åt AB Filip Lindén, som tillverkade hushållsredskap. Byggnadens volym är bevarad, men lite av dess karaktär har gått förlorad genom att tegelfasad och träpanel har målats in i samma färg. Det ursprungliga företaget finns fortfarande kvar i närområdet, nu under namnet DaloLindén och har moderna produktionslokaler lite längre bort på Silkesvägen.

I länsstyrelsens inventering över kulturhistoriska industrimiljöer anges fyra miljöer i Värnamo stad, alla i klass 1. En av dessa återfinns på Hornarydsområdet. Det är tidigare Plåtförädling ABs lokaler på Fredsgatan, kvarteret Bagaren 5 och här fortgår industriell verksamhet i lokalerna under ny ledning. Företaget och byggnaden ägs sedan 1998 av Weldtech AB. Lokalerna är bevarade både exteriört och interiört med den äldre maskinparken fortsatt i drift.

I gränsområdet mellan villabebyggelsen i öster och Hornaryds industriområde i korsningen Klockaregatan – Västbovägen, ligger Göte Metall AB, en före detta industribyggnad i tegel med en påtaglig 1950-talskaraktär (Bagaren 6). Byggnaden som ritades av ingenjör Ingvar Jönsson, 1958, har en tydligt markerad funktionsdelning i fasaden av vad som utgjorde kontor, respektive produktionslokaler. Industrin var i drift fram på 2010-talet och inrymmer idag en företagsby.

Många av industribyggnaderna i området är enkla och utgör i princip ett skal över verksamheten utan någon större arkitektonisk gestaltning, var och en är dock präglad av den tid de är uppförda i. I området finns också exempel på industribyggnader utformade med en tydligare gestaltungsambition. I gränsen mot Mossle i kvarteret Kopparslagaren 1 finns även en lokal som uppfördes av landstinget

Weldtech AB med bevarade äldre maskiner fortfarande i drift.

Göte Metall AB i korsningen Klockaregatan – Västbovägen har ett för 1950-talet tidstypiskt utseende för en industri med ambitioner.

Övergången mellan bostadsområde och industriområde är i flera partier sömlös då industribyggelse ligger vid sidan om bostadsbebyggelse. I bakgrunden skymtar den gamla skolbyggnaden.

som skyddad verkstad och ritades 1971 av Jönköpingsarkitekten Boo D:son Widén, den har en välbevarad karaktär med tidstypiskt platt tak och kontrasterande färgställning.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

De kulturhistoriska värdena är framförallt knutna till den gamla vägsträckningen, som bland annat markeras av milstenen, och viss äldre kvarvarande bebyggelse, samt enskilda byggnader med kulturhistoriskt värde.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Hornarydsvägens slingrande vägdragning.
- Bostadsbebyggelse i 1–2 våningars höjd.
- Uppvuxna trädgårdar avgränsade med häckar eller staket av smide, trä och i några fall murar.
- Bostadshus oftast dragna mot gatan och uthusbyggnader.
- Enfamiljshus i 1–2 våningar med sadeltak eller mansardtak.
- Uppvuxna trädgårdar avgränsade med häckar eller staket av smide eller trä.

Övriga karaktärsdrag

- Hårdgjorda ytor för parkering och transporter i anslutning till industrier och verksamheter.

Belysningsbolaget Blond har tagit över en äldre industribyggnad och kompletterat med en ny del för produktion.

Området rymmer industribebyggelse av olika karaktär från ren processindustri till designföretag.

- Breda gator.

Övergripande klassificering av delområdet

Hänsyn/uppmärksamhetsområde. Hänsyn handlar framförallt om skalan i området, och då knutet till bostadsbebyggelsen, men också den småskaliga industrimiljön som är inordnad i rutnätsplanen. Här krävs också en viss uppmärksamhet i randområdena mellan industri- och bostadsbebyggelse vid sidan om enskilda byggnaders kulturhistoriska värde och inom området kvarvarande fornlämningar.

I övrigt är området förhållandevis tåligt och då framförallt i de delar som vetter mot Hornaryds södra industriområde.

Hornaryd/Vitarör /Sörsjö industri- och handelsområde

Områdesbeskrivning, övergripande

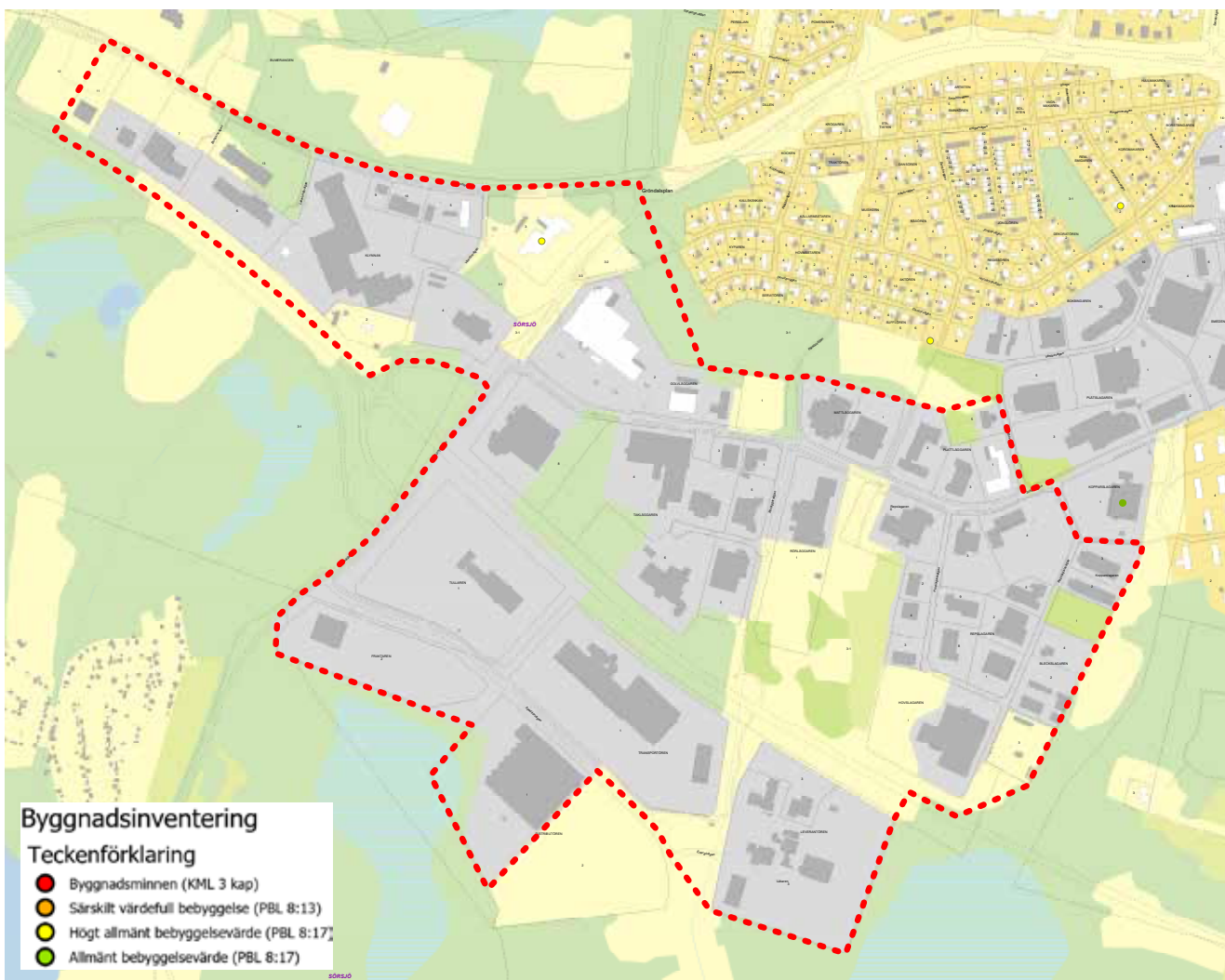
Området ligger i sydväst i anslutning till riksväg 27 och består av tre från varandra skilda delområden. Områdena är relativt sent anlagda, bebyggelsen är generellt storskalig och vänder sig till bilburna besökare eller lastbilstransporter.

Områdeshistorik

Områdena är anlagda på tidigare mark till Hornaryd och Sörsjö. Namnet Vitarör går att härleda till ett torp som fanns i området. Inför etableringen av räddningstjänstens nya lokaler genomfördes en arkeologisk undersökning, där gravar från äldre bronsålder till yngre järnålder undersöktes.

Industriområdet på Lundbyvägen /Vitarör kan liknas vid en form av skyltfönsterarkitektur som i första hand är avsedd att ses från väg 27. Byggnaderna vänder en uttalad framsida mot landsvägen, den faktiske besökaren som kommer till området möts av mera

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

nedtonade fasader. Området är anlagt på planerad, uppfylld och utjämnad mark. Här finns tillverkningsindustri, grossister, verkstäder och en återvinningsanläggning. I anslutning till området pågår fortsatt utbyggnad längs vägen väster ut. Norr om Lundbyvägen (Halmstadsvägens gamla sträckning) breder jordbruksmark ut sig.

Räddningstjänstens nya byggnad (Klynnan 3), efter ritning av BSV 1994, vid utfarten mot Halmstad är ett exempel på en sentida väl gestaltad institutionsbyggnad i tegel. Neonkonstverket "Virtuell spiral" av Seth Söderholm på gaveln förstärker byggnadens karaktär som en märkesbyggnad vid den sydvästra infarten till staden.

Sörsjöområdet ligger söder om väg 27 och är ett industriområde med storskalig expeditions- och industriverksamhet. I området finns även stadens värmeverk. Marken är delvis avbanad och utjämnad, det finns också partier med lämnad naturmark, lövsly och stora ekar. Inför etableringen av industrimarken gjordes arkeologiska förundersökningar, området innehöll framförallt fossil åkermark.

Räddningstjänstens byggnad vid utfarten mot Halmstad är ett exempel på en modern märkesbyggnad.

Industribebyggelsen i Vitarörsområdet vänder sig i första hand mot väg 27.

Flaggor, skyltar och stora parkeringar indikerar handel.

Hornaryds södra industri- och handelsområde har etablerats kring en förlängning av Silkesvägen och tillgängliggjordes genom väg 27:s nya sträckning söder om staden. I dess västra del ligger en dagligvaruhandel med stora parkeringsytor. Området inrymmer tillverkande industri, handel av mera skrymmande varor som maskiner och bygghandel samt verkstäder. Området är delvis inbäddat i skogspartier som skapar naturliga gränser mot väg 27 i söder och villabebyggelsen på Hornaryds området i norr.

I Silkesgatans förlängning finns en kringbyggd enklav som förutom åker och ängsmark även har utgjort gårdsläge för Hornaryds Lillegård. Gamla fruktträd, syrenbuskar och blommande trädgårdsväxter indikerar var huset med den kringliggande trädgården har legat. I områdets nedre hörn mot väg 27 finns registrerade gravhögar.

Sörsjö är ett utpräglat rationellt utformat industriområde.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området, vid sidan om Räddningstjänstens byggnad och kvarvarande fornlämningar, saknar i allt väsentligt kulturhistoriska värden.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Räddningstjänstens byggnad med tegelfasaden och de kontrasterande gröna fönsterbågarna.
- Den konstnärliga utsmyckningen.

Övriga karaktärsdrag

De karaktärsdrag som präglar området är

- Breda, svängda gator anpassade för biltrafik med separata gång och cykelbanor.
- Tomter bebyggda med stora, låga och sentida verksamhetsbyggnader inom industri, service och handel.
- Tomter präglade av intern biltrafik, parkering och gräsmattor
- Flaggstänger och skyltar som marknadsför respektive verksamhet.
- Natur- och skogsmark som ridåer mellan tomterna och angränsande bostadsområde.

Övergripande klassificering av delområdet

Tåligt. Hela delområdet har begränsade kulturhistoriska värden vid sidan om de inom området bevarade fornlämningarna. Deras skyddsområden måste dock beaktas.

Det gamla bebyggelseläget för Hornaryds Lillegård är lämnat som en innesluten enklav i industriområdet.

Området Mossle söder om Grängsgatan

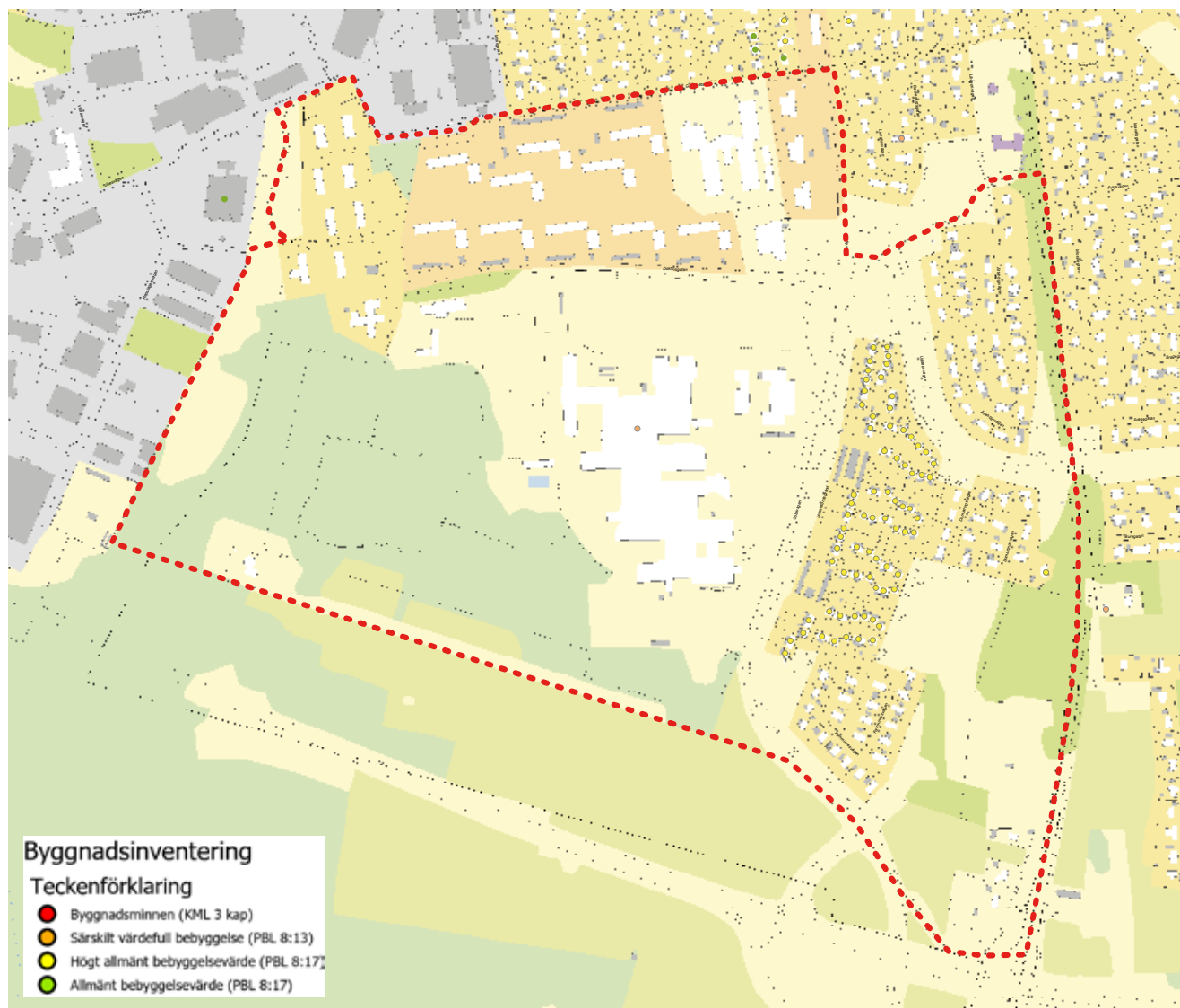
Områdesbeskrivning, övergripande

Detta område omfattar de delar av Värnamo som är belägna längs Sveavägen längst mot sydväst och begränsas i öst av järnvägen och i söder av väg 27. Öster om Sveavägen består det främst av småhusbebyggelse med blandad karaktär. Väster om Sveavägen är området mera storskaligt med bland annat lasarettet och flerbostadsbebyggelse.

Områdeshistorik

Under 1960-talet inkorporerades delar av Mossle by söder om Grängsgatan. Området väster om Götavägen blev platsen för lasarettets nya lokalisering – ett modernt lasarett, ritat av Folke Löfströms arkitekturförhållanden i Stockholm. Löfströms kontor hade mycket stor erfarenhet av att rita sjukhusbyggnader, inte minst i Jönköpings

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

län med sjukstugor i Eksjö, Nässjö och Vetlanda och vårdcentraler och sjukhem i Sävsjö, Tranås och Vaggeryd. Byggnationen inleddes omkring 1970 och invigdes något år senare. Det mörka teglet är tidstypiskt. Det välplanerade sjukhuskomplexet (Läkaren 1) har flera arkitektoniska kvalitéer, med fint formgivna detaljer och hållbara material som stått sig väl över tid.

I anslutning i kvarteret Doktorn uppfördes en förhållandevis storskalig bebyggelse av flerbostadshus, dels tre sjuvånings punkthus längs Götavägen dels ett antal sinsemellan tvärställda lamellhus längre in i kvarteret som är uppförda av Stiftelsen Värnamohus. Punkthusen med fasader av kalksandsten och betong ritades 1968 av arkitekterna Per Persson och Marjatta Rankka SAR. Lamellhusen i tre respektive fyra våningar klädda med gult tegel och med

Värnamo lasarett har en tidstypisk gestaltning med det mörkröda fasadteglet och råa betongelement.

De välansade grönytorna i anslutning till lasarettet bidrar till miljövärdena.

betong i balkongfronterna ritades av samma arkitekter året därpå.

I området förlades också en skola, tidstypiskt uppförd i ett plan med tegelfasad och markerad träfris målad i kontrasterande färg under det platta taket. Detaljplanen för området omfattande lasarettet och kvarteret Doktorn fastställdes 1967. I kanten mot Hornaryd har området kompletterats med låga huslängor som utgör vårdboende.

Öster om Götavägen bereddes plats för småhusbebyggelse. De olika områdena är belägna relativt nära varandra i landskapet men separerade i gatunätet med infarter från olika håll. Mosslelund är ett sammanhållet enhetligt planerat område med villor och parhus som utifrån kanske upplevas som anonymt och slutet, men inne i området finns en uttalad småstadskänsla. Kvarteret Mosslelund (Mosslelund 1–90) är som flera andra redan nämnda välgestaltade områden beställda av kommunen och arkitekttridade, i detta fall av Tomas Svensson på Atrio arkitektkontor i Jönköping år 1972. Husen med sadeltak och träfasader är placerade längs små bilfria gator som bryts upp av torglikande platsbildningar som kan rymma en lekplats. Gångstråken kantas av hamlade träd, husen är målade i olika färger i en avvägd färgsättning. De pågående tak- och fönsterbytena påverkar dock de kulturhistoriska värdena negativt.

Fornminnesvägen består av ett mindre villaområde med 1½-plansvillor i den yttre kransen i norr och väster och med en våningshus i övrigt. Villorna är förhållandevis enhetligt uppförda

Mosslelund är ett sammanhållet villaområde med småstadskänsla.

i tidstypisk stil för 1970–1980-talen, med tunga valmade tak och med fasader klädda med tegel eller kalksandsten, så kallat mexitegel. 1½-plansvillorna har sadeltak och i flera fall indragna balkonger på gavlarna.

Domarringsvägen består i huvudsak av tidstypiska villor av 1960- och 1970-talskaraktär med suterränghus i slänten upp mot Mosslelund och i övrigt låga envåningshus. Det finns även enstaka äldre hus varav ett med välbevarad 1920-talskaraktär (Mossle 16:34), vidare en sentida individuellt utformad villa av sten (.).

Ättehögsvägen är i stort bebyggd med låga villor i en våning med sadel- respektive valmade tak och fasader av trä, tegel eller kalksandsten. I områdets nordöstra del finns också några äldre hus som tillhör en tidigare struktur då de uppfördes som egna hem på mark avstyckad från Mossle Backagård innan området inkorporerades i staden.

Detaljplanen för bebyggelsen öster om Götavägen och söder om Hagagatan fastställdes 1972.

Längst ner i områdets sydöstra hörn, strax väster om järnvägen, finns en liten bebyggelsegrupp som tidigare låg längs med vägen ut mot Helmershus, men som i samband med omdragningen av väg 27 kom att få ett mera isolerat läge. Det är den tidigare manbyggnaden till Mossle Störjagård 12:1, ett trähus i 1½-plan uppfört på 1870-talet och senare moderniserat, samt ytterligare två bostadshus.

Mosslelunds gravfält är ett större fornlämningsområde och innehåller ett flertal gravtyper.

Gravfältet är ett välutnyttjat rekreationsområde för de boende och har gett namn till gatorna i de anslutande villaområdena.

Gravfältet

I sydöst med järnvägen som avgränsning åt öster ligger Mosslelunds gravfält som innehåller en rad olika gravtyper från äldre och yngre järnålder. Gravfältet har sannolikt tillhört Mossle by som under järnåldern låg vid Vidösterns nu torrlagda norra vik. (Järnåldern sträcker sig ungefär från 500 år före Kr till ca 1000 år efter Kr.) Fornlämningsområdet med de höga ekarna är också ett välbesökt promenadstråk för de boende i området. De äldsta skriftliga belägen för Mossle är från 1362, namnet tolkas som moss – torvmark, lä – öppen ljus bygd. Gravfältet, som är skyddat som fornlämning, visar på platsens långa kontinuitet.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

De kulturhistoriska värdena är knutna dels till arkitektoniska värden i delar av bebyggelsen, dels som ett exempel på ett område etablerat under sent 1960-tal och 1970-tal, och som innehåller både institutioner, med sjukhus och skola, förhållandevis storskalig flerbostadsbebyggelse samt villabebyggelse av olika karaktär. Vart och ett gestaltat i för tiden typisk stil.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Lasarettbyggnadernas fasader i rödbrunt tegel kombinerat med formgjuten betong.
- Mörka fönsterbågar och fönstrens placering i band.
- De platta taken.
- Strukturen med intill varandra placerade byggnadskroppar.
- Götavägens esplanadlika karaktär med gräs och träd som skiljer de olika körfälten.

Mosslelundsområdet:

- Sadeltak täckta med tegel.
- Träfasader i olika med avstämde kulörer.
- Planterade och klippta träd.
- De öppna torgliknade ytorna.

Övriga karaktärsdrag

- Stora grönytor med planterade träd.
- Breda gator med ensidiga trottoarer.
- Garagelängor och parkeringar som ramar in flerbostadsbebyggelsen.
- Gult tegel, betong och kalksandsten som fasadmateriäl i flerbostadsbebyggelsen.
- Villabebyggelse i 1–2 våningsplan.

Övergripande klassificering av delområdet

Hänsyn/uppmärksamhetsområde. Hänsyn är knutet till struktur och skala, vid sidan om arkitektoniska värden. Med den storskaliga miljön väster om Götavägen och den småskaliga villabebyggelsen öster om vägen.

Mosselunds gravfält är ett rikt och viktigt fornlämningsområde och det är angeläget att gravfältet har ett förhållandevis stort skyddsområde som de grönytor som idag finns i anslutning till området.

Området Karlsdal / Mosslevägen

Områdesbeskrivning övergripande

Karlsdal ligger mellan Lagan och järnvägen och begränsas i norr i linje med Tunadalsgatan och i söder utgör järnvägsspåret mot Alvesta en barriär. Bebyggelsen på andra sidan om spåret, längs Mosslevägen ligger i ett stråk naturligt avgränsat av järnvägen i norr och väster.

Bebyggelsen på Karlsdalsområdet är en blandning av i huvudsak små och halvstora flerbostadshus, radhus, kedjehus och villor. I väster, mot järnvägen ligger en stor industribyggnad som uppfördes av Sandéns Mekaniska Verkstäder, den nyttjas nu av andra verksamheter men är exteriört oförändrad.

Bebyggelsen längs Mosslevägen etablerades förhållandevis tidigt, före området tillfördes staden, och består i huvudsak av villor och minde flerbostadshus. Kvarteren öster om Mosslevägen har kompletterats efter hand med senare villabebyggelse. I gatans förlängning ut mot Mossle och väg 23, ligger Uddebo, ett mindre sentida villaområde med lantlig karaktär etablerat i anslutning till gården Uddebo.

Områdeshistorik

Karlsdal har hört till Mossle by och började bebyggas i slutet av 1930-talet i dess norra del. Initialt längs Tunadalsgatans södra sida med bostadshus med sadeltak i två våningar och som ursprungligen rymde två eller fler lägenheter. År 1947 fastställs den nu gällande detaljplanen och de stora kvarteren delas i mindre delar i den

Kedjehusen i kvarteret Ugglan uppfördes av Sandéns mekaniska verkstad efter ritning av Bruno Mathsson.

kvartersbild vi idag känner. I områdets östra del mot järnvägen i kvarteret Sparven ligger f.d. AB Sandéns Mekaniska Verkstäder, med den långa sammanhängande fasaden i gult tegel mot Västermogatan. Verkstadsbyggnaden utvidgades i etapper.

För de anställda vid Sandéns Mekaniska ritade Bruno Mathsson 1947 ett förslag till kedjehus i ett plan. Med startår 1948 uppfördes sedan 22 stycken hus i två parallella rader i kvarteret Ugglan mellan Floragatan och Ågatan. Det var 21 bostadshus och en gemensam värmecentral och tvättstuga. Kedjehusen uppfördes enligt Mathssons patenterade väggsystem och med täta icke öppningsbara fönster där ventilationen löstes via luckor över fönstren. Väggbeklädnaden består sedan slutet av 1970-talet av gulmålad träpanel, även de ursprungliga fönstren är bytta. Initialt hyrdes de boende husen av företaget, men senare bildades en bostadsrättsförening och husen friköptes.

Norr därom, på Mustagatan – Ågatan, kvarteret Falken 29, ligger två radhus i vinkel, tillhörande bostadsrättsföreningen Falken. De ritades 1955 av arkitekt Claes Knutson, Alvesta och beställdes av kommunen. Radhusen, med vardera fem lägenheter i två plan, har fasader i rött tegel respektive vit spritputs och pulpettak slutande mot norr. En liten allmänning med trädgårdsland finns inne i kvarteret.

I kvarteren Korpen och Vipan mellan Dalstigen, Brännerigatan och Floragatan återfinns ett flerbostadsområde med hyreslägenheter i lamellhus (Korpen 9 och Vipan 1). De uppfördes för Stiftelsen Värnamohus i mitten av 1950-talet, bygglov lämnades 1953 respektive 1954, med Kaj Christensen, Varberg som arkitekt. Bostadshusen som numera förvaltas av HSB, är uppförda i 2 ½ våning och har spritputsade fasader i rostrött och grönt, med slätputsade vita fönsteromfattningar. Ursprungliga arkitektoniska detaljer som portar med glas och ribbad träpanel, balkonger med sinuskorru-

Kv Korpen 9 uppfördes i mitten av 1950-talet efter ritning av arkitekt Kaj Christensen, Varberg.

gerade plåtfronter och franska balkonger med svarta smidesräcken, är bevarade. Tyvärr är dock fönstren bytta, vilket påverkar det samlade värdet negativt. En länga ligger längs Brännerigatan och vetter mot parken med ingångar från gården och de andra ligger på andra sidan gatan i kvarteret Vippan, där de är samlade kring en gemensam välhållen grönyta med lekplats, björkar och syrener.

I det svängda kvarteret Berguven som följer ån ligger en grupp kedjehus, i ett plan mot Ågatan (Berguven 2–11) och mot Floragatan gavelvända i 1½ plan (Berguven 1, 12–20). Husen ritades 1955 av Claes Knutson, Alvesta med Värnamo stad som sökande. I kvarteret Göken söder om Dalstigen uppförde HSB i slutet av 1950-talet ett antal bostadshus i två plan som är enklare, mera baracklika i sin utformning.

Kedjehusen, radhusen och flerbostadshusen i kvarteren Ugglan, Falken, Vippan Korpen och Berguven utgör fina exempel på bo-

Kedjehusen i kvarteret Berguven är byggda av Värnamo kommun efter ritning av arkitekt Claes Knutson, Alvesta. Då de är uppförda som en helhet är det viktigt att bevara det enhetliga uttrycket såsom det röda fasadteglet.

Kvarteret Berguven ritades av Claes Knutson

stadsbebyggelse från 1950-talet. Här återfinns såväl för tiden nya hustyper, såsom kedjehusen i kvarteret Ugglan, som flerbostadshus uppförda av allmännyttan. Arkitektoniskt har en del förändringar ägt rum, som byte av fasadmateriäl och tilläggsisoleringar.

Under 2010-talet har kompletteringar skett i kvarteren Kajan och Göken med flerbostadshus, som i skala har anpassats till den ursprungliga bebyggelsen

Mosslevägen

Bebyggelsen väster om järnvägen längs Mosslegatan tillkom i huvudsak från 1920-talet och framåt. Det finns dock även enstaka äldre hus som uppfördes längs vägen utanför det stadsplanlagda området. Karaktäristiskt för tiden är villorna i 1½-plan med de brutna taken. Under 1930- och 1940-talet tillkommer de större funktionalistiska villorna och mindre flerbostadshusen i två plan. Kvarteren öster om Mosslegatan bebyggdes efterhand med enfamiljsvillor i 1–1½-plan, individuellt uppförda eller i grupp. Villorna från 1940–1970-talen med sadeltak, med fasader i tegel eller trä. Villorna längs Bragegatan och Buregatan i söder tillkom under 1980–2000-talen.

Längs vägen söderut finns också en bevarad banvaktstuga från Skåne-Smålands järnväg (Mossle 16:55). Den är uppförd i gult tegel med en dekorativ randning i rött tegel. Banvaktstugan uppfördes efter typritning och bör ha uppförts i samband med att järnvägen färdigställdes 1899. De två södergående järnvägsspåren löpte parallellt till strax norr om banvaktstugan där de delade på sig. I samband med ombyggnaden av väg 27 på 1980-talet gjorde sträckningen om i detta läge och de två spåren fick en gemensam dragning ner till Helmershus. Spåret mot Skåne gick ursprungligen mellan banvaktstugan och vägen.

Vid det tidigare gårdsläget för Uddebo har ett nytt bostadsområde lagts ut, längs en ny gata. De ursprungliga manbyggnaderna är bevarade men tillhörande ekonomibyggnader är rivna. Området är förhållandevis glest med viss lantlig prägel för att passa in i mil-

Mossle banvaktstuga minner om den tidigare Skåne-Smålands järnväg.

jön. Flertalet av villorna är traditionella i sin utformning, men det finns även exempel på modernt utformade men ändå väl avpassade byggnader, så som det rödfärgade huset Nare 2, ritat av Sandwall Design, 2010. Betydelsefullt för miljön är de bevarade högväxta lövträden som ramar in området.

I Mosslevägens förlängning ligger det relativt nybyggda området Uddebo. Ett äldre gårdsläge som har kompletterats med ny bebyggelse.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Området innehåller två separata delområden, där framför allt det ena besitter samlade kulturhistoriska värden. Karlsdal är ett varierat men ändå sammanhållet område med förhållandevis välbevarad och arkitektoniskt gestaltad bostadsbebyggelse i olika former, med villor, radhus, kedjehus och flerbostadshus från framför allt 1950-talet. Värdena kring Mosslevägen är i huvudsak knutna till strukturen och volymerna i den kvarvarande bostadsbebyggelsen från 1920–1940-talen.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

För Karlsdalsområdet:

- Planstrukturen med ett mindre rutnät i norr och den mera organiska planen i söder som följer järnvägen och Lagans svängda former.
- Skalan med bostadshus i 1–2½ våningars höjd.
- Fasadmaterial som ursprungligen framför allt består av tegel och puts och som i kvarteret Berguven med gavlar i rött tegel och putsade långsidor.

- Ursprunglig färgsättning och bevarade arkitekturdetaljer såsom dörrar och balkonger.
- Sadeltak belagda med tegel eller papp.
- Bostadshusens indragna lägen på tomterna längs Mustagatan norra sida och som skapar gröna rum i gatulivet.
- Relationen mellan bebyggelsen och grönstrukturen med den öppna gräsytan i söder, den välskötta innergården och häckarna i kvarteret Vipan samt Korpen 9 och parkmarken längs Brännerigatan som knyter samman fastigheterna.
- Uppvuxna trädgårdar avgränsade med häckar eller staket av smide eller trä.
- Ospröjsade fönster, fönsterbågar av trä.

Mosslegatan:

- Bostadshus i liv med eller dragna mot gatan och uthusbyggnader oftast i tomtgränsen på den inre delen av tomten.
- Enfamiljs- eller mindre flerbostadshus i 1½–2 våningar med sadeltak eller mansardtak.
- Uppvuxna trädgårdar avgränsade med häckar eller staket av smide eller trä.
- De högvuxna lövträden som ramar in bebyggelsen vid Uddebo.

Hänsyn/uppmärksamhetsområde. Karlsdal har bebyggelsemönster och planstruktur som är viktiga att bevara i sin helhet, området innehåller dessutom ett antal byggnader med kulturhistoriskt värde utifrån sin form och arkitektoniska gestaltning.

Längs Mosslegatan är det framförallt volym och struktur som är värdefulla att vidmakthålla.

Bebyggelsen i kvarteret Vipan i Karlsdal är tidstypiskt gestaltad med putsade fasader och fina detaljer såsom glasade träportar. De bytta fönstren påverkar dock det kulturhistoriska värdet negativt.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 2019-262
 Beställare:..... Värnamo kommun
 Inventering och rapportansvarig:..... Britt-Marie Börjesgård, Anders Franzén
 Län:..... Jönköpings län
 Kommun:..... Värnamo kommun
 Stad/socken:..... Värnamo stad

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Värnamo stad

Värnamo kommun

Bygglöshandlingar i arkivsystemet Comprima.

Detaljplaner i kommunens kartbas.

Riksantikvarieämbetet, Stockholm (RAÄ)

Fornlämningsregistret.

Kartmaterial

Lantmateriet. ArkivSök (<https://etjanster.lantmateriet.se>):

Lantmateristyrelsens arkiv (LSA): Värnamo socken, Västhorja nr 1–5
 Akt: E131-41:1. Storskifte på skog/skogsmark. Upprättad av Frans Girolla gnm Gustaf Ödwall 1797.

Lantmaterimyndigheterna (LMA): Värnamo köping, Värnamo. Akt 0683K-E1. Plan- och höjdkarta över Värnamo köping samt de till inkorporering föreslagna områdena upprättad av Nils Christiansen 1911.

Lantmaterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-VÄS-24. Stadsplan 1928.

Lantmaterimyndigheterna (LMA): Värnamo socken. Akt 06-VÄJ-725. Byggnadsordning 1929. (Delar av Västhorja Norregård.)

Lantmaterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-VÄS-262. Stadsplan 1933.

Lantmaterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-VÄS-30. Karta över Värnamo upprättad av G. Melchior 1938.

Lantmaterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-

VÄS-32. Karta över Värnamo upprättad av G. Melchior 1943.

Lantmäterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-VÄS-293. Stadsplan 1947 över Karlsdal. Upprättade av stadsarkitekt Hugo Bolker.

Lantmäterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-VÄS-43. Karta över Värnamo upprättad av mätningenjör Sten Efraimsson i november 1956 och utgiven 1957.

Lantmäterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-VÄS-348. Stadsplan 1961.

Lantmäterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-VÄS-158. Karta över Värnamo upprättad av stadsingenjör Bertil Hällerman 1962.

Lantmäterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-VÄS-160. Karta över Värnamo upprättad av stadsingenjör Bertil Hällerman 1962, reviderad 1965 av stadsingenjör Börje Lindqvist.

Referenser på webben

Losman, Beata. *Förvaltningshistorik*. <http://xml.ra.se/Forvaltningshistorik/Index.htm>

https://www.rjl.se/globalassets/skolor/varnamo_folkhogskola/om-varnamo-folkhogskola/nyheter/varnamo-folkhogskola-1991-2015--nya-och-forbattrade-lokaler.pdf

Otryckta källor

Bergström, Inge (2012). *Från landsväg till paradgata*. Historiska sällskapet Gamla Wernamo.

Den offentliga konsten i Värnamo 2013. Kulturförvaltningen i Värnamo.

Pettersson, Agnetha & Engman, Fredrik (1999). *Värt att värna i Värnamo kommun, kulturmiljöutredning för Värnamo kommun*.

Tryckta källor och litteratur

Agertz, Jan, Gustafsson, Helmer, Kallerskog, Linnéa. (2002). *Runstenen som sevärdhet. Om runstenar i Jönköpings län*. Jönköping: Jönköpings läns museum.

Agertz, Jan. (2008) *Om ortnamn i Jönköpings län*. Jönköping: Jönköpings läns museum.

Angeläget 1:2018. *En tidning från Finnvedsbostäder. Vi fyller 70!* (<https://www.finnvedsbostader.se/media/2922/angelaget-nr-1-2018-webb-version.pdf>)

Böhn-Jullander, Ingrid. (1992). *Bruno Mathsson - Möbelkonstnären, glas- och arkitekten, människan*. Lund.

Börjesgård, Britt-Marie & Franzén, Anders (2019). *Värnamo centrum: kulturhistorisk inventering och karakterisering, Värnamo stad i Värnamo*

- kommun, Jönköpings län. Jönköping: Jönköpings läns museum*
- Carlsson, Monika. 2010. *Från bommarna till Pustakulle : en vandring Västbovägen –Klevaliden*. Värnamo.
- Erixson, Sigurd (red). 1955. *Sveriges bebyggelsen, Jönköpings län, del II*. Uddevalla.
- Engberg, Magnus. (2013) *Från Pinnar till Concrete –Möbeltillverkningen i Värnamobygden*. Värnamo.
- Franzén, Anders (2014). *Bruno Mathssons miljöer: kulturhistorisk utredning av två byggnadsmiljöer på Apeln 1 och Drabanten 4 med anknytning till formgivaren Bruno Mathsson : Värnamo stad i Värnamo kommun, Jönköpings län*. Jönköping: Jönköpings läns museum.
- Franzén, Anders (2018). *Apladalen, Värnamo. Antikvariskt vårdprogram för Apladalens byggnader: Värnamo stad och kommun, Jönköpings län*. Jönköping: Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2018:28.
- Haas, Jonas (2006). *Mariakyrkan, Värnamo: Värnamo församling i Värnamo kommun, Jönköpings län, Växjö stift : kulturhistorisk karaktärisering och bedömning*. Jönköping: Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2006:31.
- Haas, Jonas (2007). *Södra kyrkogården i Värnamo: Värnamo församling i Värnamo kommun, Jönköpings län, Växjö stift : kulturhistorisk karaktärisering och bedömning*. Jönköping: Jönköpings läns museum.
- Haas, Jonas (2008). *Norra kyrkogården i Värnamo: Värnamo församling i Värnamo kommun, Jönköpings län, Växjö stift : kulturhistorisk karaktärisering och bedömning*. Jönköping: Jönköpings läns museum.
- Hagstrand, J.O. (1945). *Värnamo : Minnesskrift med anledning av Värnamo stads 25-årsjubileum den 1 november 1945*. Värnamo.
- Johansson, Karl-Erik (1971). *Vår lilla stad*. Värnamo.
- Lindqvist, Anna (1992). *Värnamo: se staden*. Värnamo: Kulturnämnden.
- Pettersson, Sven-Erik (2002). *Värnamo Folkets Park, minnen och historik*. Värnamo.
- Smålands Folkblad. 1944-02-12. Hugo Bolker blev distriktsarkitekt i värnamoområdet.
- Wallerström, Arvid (1917–1920). *Smålands näringsliv i ord och bild.. Nässjö: Wallerströms boktr.*
- Willstrand-Stalin, Helene, Kallhed, Jesper & Ljung, Bengt J:son (1998). *Kulturhistoriska industrimiljöer i Jönköpings län*. Jönköping: Länsstyrelsen i Jönköpings län
- Värnamo kommun: kulturhistorisk utredning juni 1984*. (1984). Jönköping: Jönköpings läns museum.
- Åsgrim Berlin, Agneta (red.) (2007). *Visioner och vardagsarkitektur: byggnadskonst i Jönköpings län under 1900-talet*. Jönköping: Jönköpings läns museum
- Översiktlig kulturhistorisk inventering Värnamo stad. Förarbete avseende kartläggande av prioriterade kulturmiljöer i händelse av översvämning av Lagan vid extrema flöden* (2017). Länsstyrelsen i Jönköpings län. Meddelande nr 2017:32.

Register

Abborren	58	Falken 29	ID:783, 1124	112
Almen 10 (EWÅ) ID:429	16, 24, 28	Fibblan		27
Apeln 1 ID:390	11, 20, 21, 22, 23	Finnvedsvallen		55
Apeln 5 ID:410	21, 22	Folkparken 1 (Folkets park)	ID:1018, 1101, 1151–1153	68, 70, 74, 75, 76, 77, 88
Arbetaren	83	Forellen		58
Armaturen	27	Fröet 1 (Johanneskyrkan)	ID:1017	76
Backsötan 1 ID:452	26	Galgamon		52
Bagaren 5 ID:1150	97	Gesällen 10 ID:1192		83
Bagaren 6 ID:1149	97	Gesällen 3 ID:982		82
Berguven	113, 116	Gesällen 4 ID:981		82
Berguven 1, 12–20 ID:785, 1129–1138	113	Giggen 6 ID:810, 1186–1187		66
Berguven 2–11 ID:786, 1139–1147	113	Granen		21, 22
Biskopen	90	Gröna brinken 5 ID:800		72, 73
Biskopen 2–10 ID:1176–1179, 1181–1185	90	Gröna brinken 8 (Wilhelmshöjd)	ID:799	71
Björken 8 ID:421	21	Gröna brinken 9 ID:801		73
Blomman 14 (Sporthallen)	ID:1303	Gäddan		58
Blomman 15 (Apladalsskolan)	ID:1304	Göken		113, 114
Bonden	83	Hammaren 19		36
Braxen	54	Hammaren 22 ID:445–449		34, 35, 37
Braxen 11 ID:574	57	Harpunen 2		107
Braxen 7 ID:575	54	Harren		58
Braxen 8 ID:576	54, 57	Hasseln		21, 22
Braxen 9 ID:577	54, 57	Havren 1 (Exposkolan)	ID:450	24, 27, 29
Byggmästaren 3 ID:980	83	Havren 1 (Östbohallen)	ID:451	24, 27, 29
Doktorn	16, 57, 105, 106	Hästen 1 ID:584		57
Drabanten	45, 44	Högaloft		16
Drabanten 4 ID:394	11, 44	Högaloft 7 ID:1016, 1102–1103, 1154–1157		74, 75, 77
Eken	21, 22	Jonglören		96
Elden 1 (Finnvedens gymnasium)	ID:556	Järnet 1 ID:806		73
Elden 1 (gymnasiesärskolan)	ID:557	Kajan		114
Elden3 (Enehagsskolan)	ID:558	Klevaliden		79, 80, 81, 85
	48, 49, 51, 75	Kleven 26 ID:983		81
		Kleven 27 ID:984		81

Kleven 28	ID:796	80, 81	Mossle 16:18 (fd Störjagård)	107
Kleven 29	ID:795	80	Mossle 16:34 ID:788	107
Kleven 6	ID:985	81	Mossle 16:55 ID:787	114
Kleven 7	ID:986	81	Mosslelund	106,107, 108
Klynnan 3 (Räddningstjänsten)			Mosslelund 1–90 ID:978, 1195–1231,	
	ID:1298	101	1234–1266	106
Kopparslagaren 1 ID:1013		97	Mosslelunds gravfält	107, 109
Korpen 9	ID:1099	112,113	Munken	88, 90, 91
Krukmakaren 16 (Gustafslund)		95, 96	Munken 2, 12–21 ID:995, 1158–1161,	
Krukmakaren 6 ID:1004		97	1163–1167	90, 91
Krycklefors		45	Munken 3–11 ID:998, 1168–1175	90
Kusken		43	Muraren 6	82
Kyrktuppen 1 (Mariakyrkan)			Mästaren 16 ID:1011	84
	ID:426	11, 32–33, 35–37	Mästaren 17 ID:1010	84
Lagläsaren 1		90	Nare 2	115
Lagläsaren 2		90	Norregårds idrottsplats	67
Lagläsaren 3		89	Oxen 2 ID:579	57
Lagmannen 1		89	Oxtorget	54
Linden 5	ID:436, 548	28	Pilgrimsfalken	44
Linné		71	Plantskolan 1 (Gröndalsskolan)	
Linné 4	ID:994	71	ID:1002	75, 77
Linné 5	ID:993	71	Prinsen	90
Linné 6	ID:992	71	Prinsessan	90
Ljusseveka 2:22 (IFK Värnamo klubblokal)			Prostgården 1 (kaplansbostaden)	
	ID:573	56	ID:555	46, 48, 51
Lyckan		16	Prostgården 1 (prostgården)	
Lyckan		71	ID:554	46, 48, 51
Långa raden		56, 57, 58	Prostsjön	46
Läkaren 1 (lasarettet)			Prostskogen	46
	ID:1012	104, 105, 106, 108	Prästen	75
Lärlingen 12	ID:1009	84	Pustakulle	79, 80, 81, 85
Lärlingen 13	ID:1008	84	Pustakulle 14 ID:797	80
Lärlingen 14	ID:1007	84	Remsmidaren 2 (fd Hornaryds skola)	
Lärlingen 15		84	ID:1005	95
Lärlingen 16	ID:1191	84	Renfanan	26
Lärlingen 17	ID:1190	84	Riddaren	90
Lärlingen 18	ID:1189	84	Riddaren 6	90
Lärlingen 4	ID:1194	84	Rydåkra 7 ID:990	71
Malmen 5	ID:438–444	34, 35, 37	Röllekan 1 (Rörstorpsskolan)	24, 27, 29

Sadeln 5 (Västhörja Norregård 2:20)	64	Valrossen 1–18	ID:1001, 1272–1276,
Sadeln 7–34	ID:811, 1267–1271	66, 67	1278–1290
Skatan	34, 36	Verkmästaren 19	ID:979
Skytten	36	Vipan 1	ID:784, 1125–1127
Släggan	35	Väpnaren	90
Snickaren 5	ID:988, 989	Värnamo 14:1, Hällen	
Solbacken 2	ID:823		ID:798
Solbacken 3	ID:825	Värnamo 14:11 (Knäppfabriken)	
Solbacken 6	ID:820		ID:578
Solbacken 7	ID:819	Värnamo 14:41 (Forshedavillan)	
Sparven	112		ID:559
Sparvugglan	38	Värnamo 14:46	ID:802
Spiggen	58	Värnamo 14:48	ID:803
Stensötan 3 (Rörstorps gård)		Värnamo 14:63 (idrottshallen Tinas ö)	
	ID:427		ID:560
Städet	17	Värnamo 14:64 (Norra kyrkogården)	46, 47, 51
Sufflören 7	ID:1006	Värnamo 14:64 (Uppståndelskapellet)	
Svennen	90		ID:553
Syrenen	21, 22	Värnamo folkhögskola	71, 72
Sälen	66	Västhörja 12:5 (fd Mellangården)	89, 90
Sälen 1–7	ID:1291–1297	Åbrinken 19	ID:581
Tornfalken	44	Åbrinken 2	ID:583
Torpren	83	Ärlan 10	ID:549
Triangeln	43		40
Trillan 1 (f.d. Hilloverken)			
	ID:809		64
Trälleborgsparken	90		
Trälleborgsskolan	86		
Trälleborgsskolan	75		
Täppan 10	ID:804		72
Täppan 3	ID:805		73, 77
Täppan 6	ID:807		73
Tätörten	27		
Ugglan	110, 112, 114		
Ugglan 2–23	ID:782, 1104–1123		112
Utsikten 3	ID:991		71
Utsikten 4	ID:822		70
Utsikten 5	ID:824		70
Valrossen	66		

År 2019 genomfördes en kulturhistorisk inventering av bebyggelsen i de centrala delarna av Värnamo och resultaten har publicerats i en tidigare rapport. Föreliggande rapport redogör för den inventering som genomfördes 2020 och som omfattar stadens yttre delar. Rapporten presenterar resultaten av inventeringen där den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen också anges.

